

**Przemiany strukturalne  
przemysłu spożywczego  
w Polsce i UE  
na tle wybranych elementów  
otoczenia zewnętrznego**





INSTYTUT EKONOMIKI ROLNICTWA  
I GOSPODARKI ŻYWNOŚCIOWEJ  
PAŃSTWOWY INSTYTUT BADAWCZY

# **Przemiany strukturalne przemysłu spożywczego w Polsce i UE na tle wybranych elementów otoczenia zewnętrznego**

*Redakcja naukowa  
dr inż. Robert Mroczek*

*Autorzy:  
mgr Małgorzata Bulkowska  
dr hab. Piotr Chechelski, prof. IERiGŻ-PIB  
mgr Jadwiga Drożdż  
mgr Agnieszka Judzińska  
dr Grażyna Morkis  
dr inż. Robert Mroczek  
mgr Mirosława Tereszczuk*

*Konsultacja  
prof. dr hab. Roman Urban*



**ROLNICTWO POLSKIE I UE 2020+  
WYZWANIA, SZANSE, ZAGROŻENIA, PROPOZYCJE**

**Warszawa 2015**

Dr Grażyna Morkis jest emerytowanym pracownikiem IERiGŻ-PIB.  
Afilacja: Instytut Ekonomiki Rolnictwa i Gospodarki Żywnościowej – PIB

Pozostali Autorzy publikacji są pracownikami Instytutu Ekonomiki Rolnictwa  
i Gospodarki Żywnościowej – Państwowego Instytutu Badawczego

Pracę zrealizowano w ramach tematu

**Ewolucja i perspektywy rynków rolno-spożywczych**

w zadaniu *Przemiany strukturalne krajowego przemysłu spożywczego w zmieniającym się otoczeniu rynkowym*

Celem pracy jest przedstawienie przemian strukturalnych przemysłu spożywczego w Polsce i wybranych krajach UE w latach 2000-2014 (w rozbiciu na trzy podokresy, tj. lata 2000-2004, 2005-2009 i 2010-2014).

Recenzenci:

*dr Małgorzata Lechwar, Uniwersytet Rzeszowski*

*prof. dr hab. Stanisław Zięba, Szkoła Wyższa Almamater w Warszawie*

Opracowanie komputerowe

*Anna Staszczak*

Korekta

*Barbara Walkiewicz*

Redakcja techniczna

*Leszek Ślipski*

Projekt okładki

*IERiGŻ-PIB*

ISBN 978-83-7658-579-6

*Instytut Ekonomiki Rolnictwa i Gospodarki Żywnościowej*

*– Państwowy Instytut Badawczy*

*ul. Świętokrzyska 20, 00-002 Warszawa*

*tel.: (22) 50 54 444*

*faks: (22) 50 54 757*

*e-mail: [dw@ierigz.waw.pl](mailto:dw@ierigz.waw.pl)*

*<http://www.ierigz.waw.pl>*

## Spis treści

<b>Wstęp .....</b>	<b>7</b>
<i>dr inż. Robert Mroczek</i>	
<b>1. Procesy globalizacji i liberalizacji oraz ich wpływ na przemysł spożywczy .....</b>	<b>9</b>
<i>dr hab. Piotr Chechelski, prof. IERiGŻ-PIB</i>	
<b>2. Otoczenie zewnętrzne przemysłu spożywczego .....</b>	<b>28</b>
<i>mgr Małgorzata Bulkowska, dr inż. Robert Mroczek</i>	
2.1. Gospodarka krajów UE-27/28 i innych wybranych krajów.....	28
2.2. Poziom wyżywienia ludności na świecie oraz regionalne zróżnicowanie samowystarczalności żywnościowej.....	40
2.2.1. Sytuacja demograficzna na świecie oraz produkcja wybranych surowców rolnych .....	41
2.2.2. Zmiany w spożyciu żywności według wartości energetycznej i odżywczej .....	43
2.2.3. Regionalne zróżnicowanie produkcji i konsumpcji wybranych produktów żywnościowych.....	47
2.3. Rozwój wymiany handlowej produktami rolno-spożywczymi krajów Unii Europejskiej.....	53
2.4. Konkluzje .....	64
<b>3. Otoczenie wewnętrzne przemysłu spożywczego .....</b>	<b>67</b>
<i>mgr Jadwiga Drożdż</i>	
3.1. Popyt krajowy na żywność.....	67
3.2. Zmiany struktury popytu krajowego na artykuły spożywcze .....	74
3.3. Bilansowe spożycie poszczególnych grup żywności i napojów .....	78
3.4. Spożycie żywności w gospodarstwach domowych .....	80
3.5. Zróżnicowanie domowego spożycia żywności w grupach społeczno-ekonomicznych i dochodowych.....	84
3.6. Podsumowanie .....	88
<b>4. Rozwój przemysłu spożywczego w Polsce i innych krajach Unii Europejskiej .....</b>	<b>89</b>
<i>mgr Jadwiga Drożdż, dr inż. Robert Mroczek, mgr Mirosława Tereszczuk</i>	
4.1. Porównanie rozwoju przemysłu spożywczego w Polsce i UE.....	89
4.2. Koncentracja przemysłu spożywczego w Polsce i innych krajach unijnych .....	97
4.3. Wydajność pracy w polskim i unijnym przemyśle spożywczym .....	101
4.4. Rozwój struktur przemysłu spożywczego w Polsce i UE.....	102
4.5. Konkluzje .....	104

<b>5. Stan wdrożenia systemów zapewnienia bezpieczeństwa zdrowotnego żywności i zarządzania jakością w przedsiębiorstwach przemysłu spożywczego w Polsce .....</b>	<b>106</b>
<i>mgr Agnieszka Judzińska, dr Grażyna Morkis</i>	
5.1. Problematyka jakości i bezpieczeństwa zdrowotnego żywności .....	106
5.2. Stan wdrożenia obligatoryjnych systemów zarządzania jakością w przedsiębiorstwach przemysłu spożywczego .....	109
5.3. Stan wdrożenia nieobligatoryjnych systemów zarządzania jakością w przedsiębiorstwach przemysłu spożywczego .....	117
5.4. Podsumowanie i wnioski .....	121
<b>Zakończenie .....</b>	<b>123</b>
<i>dr inż. Robert Mroczek</i>	
<b>Aneks statystyczny .....</b>	<b>125</b>
<b>Bibliografia .....</b>	<b>138</b>

## Wstęp

Instytut Ekonomiki Rolnictwa i Gospodarki Żywnościowej – Państwowy Instytut Badawczy na początku 2015 roku rozpoczął realizację kolejnego (trzeciego) Programu Wieloletniego obejmującego lata 2015-2019 pt. „Rolnictwo Polskie i UE 2020+. Wyzwania, szanse, zagrożenia, propozycje”. Dotyczy to także zadania pt. „Przemiany strukturalne krajowego przemysłu spożywczego w zmieniającym się otoczeniu rynkowym”, realizowanego w temacie pt. „Ewolucja i perspektywy rynków rolno-spożywczych”.

W niniejszym opracowaniu, składającym się z pięciu rozdziałów, zostały przedstawione następujące zagadnienia:

- rozd. 1 – procesy globalizacji i liberalizacji oraz ich wpływ na przemysł spożywczy,
- rozd. 2 – otoczenie zewnętrzne przemysłu spożywczego,
- rozd. 3 – otoczenie wewnętrzne przemysłu spożywczego,
- rozd. 4 – rozwój przemysłu spożywczego w Polsce i innych krajach Unii Europejskiej,
- rozd. 5 – systemy zarządzania jakością oraz zapewnienia bezpieczeństwa zdrowotnego żywności.

Okresem badawczym objęto lata 2000-2014. Był to okres, w którym nastąpiło kilka istotnych wydarzeń, w tym zwłaszcza rozszerzenie Unii Europejskiej o nowe kraje członkowskie. W 2004 roku do krajów UE-15 przystąpiło 12 państw, w tym m.in. Polska. W 2007 roku dołączyły kolejne dwa państwa – Rumunia i Bułgaria, a w połowie 2013 roku do struktur UE przystąpiła Chorwacja. Obecnie Unia Europejska liczy 28 członków. Innym ważnym wydarzeniem, który swoje piętno odcisnął także na krajach Wspólnoty (choć w różnym stopniu) był światowy kryzys finansowy i gospodarczy, który rozpoczął się w połowie 2008 roku.

W badanym okresie nastąpił intensywny rozwój polskiego przemysłu spożywczego, do czego niewątpliwie przyczyniło się przystąpienie naszego kraju do Unii Europejskiej. Przemysł spożywczy w Polsce rozwijał się szybciej niż w krajach UE-15 i jest liderem UE-12. Integracja z UE pozytywnie wpłynęła na przyspieszenie wzrostu produkcji polskiego przemysłu spożywczego, a kilkuletni proces dostosowawczy do wymogów UE istotnie zmienił wizerunek polskich firm żywnościowych na Wspólnym Rynku Europejskim.

Polski przemysł spożywczy stał się liczącym producentem żywności na Jednolitym Rynku Europejskim. Jesteśmy jej szóstym producentem za: Niemcami,

Francją, Włochami, Wielką Brytanią i Hiszpanią, a polskie zakłady przetwórstwa spożywczego uważane są za jedne z najnowocześniejszych w UE. Przemysł przetwórczy w Polsce okazał się odporny na światowy kryzys finansowy i gospodarczy, który spowodował jedynie przejściowe osłabienie tempa rozwoju produkcji i zmniejszenie wymiany handlowej z zagranicą produktami żywnościowymi.

Jednym z głównych czynników rozwoju przemysłu spożywczego w Polsce w minionym piętnastoleciu był bardzo szybko rosnący po wstąpieniu do UE eksport produktów żywnościowych. Innym korzystnym zjawiskiem w polskim przemyśle spożywczym była poprawa wydajności pracy, dzięki czemu zmniejszyliśmy dystans do rozwiniętych krajów UE. W dobie szybko postępujących procesów globalizacji, których jesteśmy bezpośrednimi świadkami, na funkcjonowanie i rozwój przemysłu spożywczego, jak też i innych działów produkcji, coraz większy wpływ mają czynniki zewnętrzne, a krążący po świecie kapitał nieustannie szuka nowych i zyskownych form zastosowania.

Pojawiają się jednak potencjalne zagrożenia dla utrzymania wysokiego tempa rozwoju polskiego przemysłu spożywczego, do których można zaliczyć m.in. spodziewane osłabienie tempa wzrostu popytu na żywność w krajach Unii Europejskiej, będących głównym rynkiem zbytu dla eksportowanej z naszego kraju żywności. Ponadto korporacje transnarodowe oraz najwięksi producenci w przemyśle tytoniowym, cukrowniczym, cukierniczym czy przetwórstwa kawy i herbaty mogą wycofać się z Polski i przenieść produkcję do krajów rozwijających się, co może osłabić potencjał naszego przemysłu spożywczego. Należy się liczyć również z coraz większym zróżnicowaniem cen na rynkach światowych pomiędzy żywnością naturalną a powstałą w oparciu o surowiec genetycznie modyfikowany.

Głównym źródłem danych był Eurostat i Główny Urząd Statystyczny (GUS). Ocenę tempa zmian badanych zjawisk dokonano w cenach bieżących, stałych oraz porównywalnych, tj. według parytetu siły nabywczej walut (PPP).

Część analityczną publikacji o przemianach strukturalnych krajowego przemysłu spożywczego w zmieniającym się otoczeniu rynkowym uzupełnia aneks statystyczny, zawierający podstawowe dane m.in.: o wielkości produktu krajowego brutto (PKB) w krajach UE (w cenach bieżących i porównywalnych), tempie rozwoju gospodarczego krajów Wspólnoty (w cenach stałych), wielkości produkcji sprzedanej przemysłu spożywczego w krajach UE, zatrudnieniu i liczbie firm.

Zagadnienia przedstawione w tym opracowaniu będą w bardziej szczegółowy sposób analizowane w następnych latach realizacji Programu Wieloletniego.



## 1. Procesy globalizacji i liberalizacji oraz ich wpływ na przemysł spożywczy

Na temat globalizacji, jej znaczenia, zasięgu i konsekwencji jest bardzo bogata literatura. Nie dziwi to, bowiem stanowi ona ważne wyzwanie dla cywilizacji XXI wieku. Poglądy i definicje na temat globalizacji są bardzo różne, często rozbieżne. Wszyscy piszący na jej temat są jednak zgodni co do tego, że jest to proces złożony i skomplikowany, przebiegający na wielu płaszczyznach i w wielu wymiarach, który można analizować z różnych punktów widzenia.

W gospodarce światowej w ostatnich kilkudziesięciu latach zachodzą szybkie i głębokie przemiany, które są wynikiem przyspieszenia procesów globalizacji. Przyczyn tych zmian należy upatrywać w procesie znacznego wzrostu międzynarodowej wymiany towarów, usług, kapitału, technologii, informacji, wiedzy oraz rozwoju międzynarodowego biznesu, a także zmian politycznych i ustrojowych w wielu rejonach świata. Zmieniające się otoczenie powoduje, że zarówno państwa, sektory i działy gospodarki, jak i przedsiębiorstwa muszą się dostosować do tych zmian, gdyż w przeciwnym razie grozi im marginalizacja. Globalizacja jest więc procesem nieuniknionym.

Na skutek dynamicznych zmian w procesach globalizacji teorie w ekonomii stają się coraz mniej wiarygodne. O zachowaniu obecnych rynków zaczyna decydować coraz więcej elementów, nie mających nic wspólnego z tradycyjną ekonomią, jak: niepewność, panika, chciwość czy postęp techniczny, technologiczny (np. w biotechnologii, genetyce). Dlatego też coraz trudniej jest przewidywać następstwa obecnych zmian, a efekty globalizacji mogą być różne w krótszym i dłuższym okresie. Stąd też często występują rozbieżności w ich ocenie.

Niedawny kryzys jest przykładem takiej zmiany w teorii ekonomii. Laureat Nagrody Nobla z 2006 roku E. Phelps stwierdza, że „ekonomiczne teorie muszą być przemyślane na nowo. W ślad za tym będą musiały nastąpić zmiany w myśleniu o globalnej polityce gospodarczej”<sup>1</sup>.

Definicje globalizacji również ewoluują w czasie, ponieważ jest to proces żywy, który nieustannie się zmienia. P. Drucker<sup>2</sup> bardzo trafnie zauważył, że jedyną rzeczą stałą w procesach globalizacji jest zmiana. Stąd też szanse i zagrożenia, jakie są związane z globalizacją dzisiaj, jutro mogą być już inne. Zmiany zachodzące w procesach globalizacji przyspiesza współczesna rewolucja naukowo-techniczna, zwłaszcza w dziedzinie informatyki i telekomunikacji

---

<sup>1</sup> W. Szymański, *Kryzys globalny. Pierwsze przybliżenie*, Difin, Warszawa 2009, s. 136.

<sup>2</sup> P. Drucker, *Zarządzanie w czasach burzliwych*, Czytelnik i AE Kraków, Kraków 1995.

(komputeryzacja, Internet, telefonia komórkowa). Aktualnie globalizacja, a zwłaszcza jej rozwój wiąże się ściśle z wiedzą i informacją. Dlatego też W. Szymański<sup>3</sup> stwierdza, że „jeżeli ktokolwiek, kraj, przedsiębiorstwo, osoba, chce w nowych warunkach odnieść sukces musi się zmieniać. Wczorajsza wiedza okazuje się nieprzydatna dziś”. Dlatego też, globalizacja nie jest procesem równych szans we współzawodnictwie na skalę światową<sup>4</sup>. Globalizacja wiąże się także z niepewnością. Zmniejszenie niepewności i ryzyka może przede wszystkim zapewnić wzrost wiedzy i szybkie wykorzystanie informacji.

W ujęciu OECD<sup>5</sup> „globalizacja przemysłu odnosi się do ewoluującego sposobu prowadzenia międzynarodowej działalności (przemysłowej) przedsiębiorstwa, obejmującego inwestycje, handel i porozumienia, które są wykorzystane w celu wdrażania wyników prac B+R, wytwarzania i poddostaw produktów oraz ich zbytu. Tego rodzaju międzynarodowa działalność umożliwia przedsiębiorstwom wykorzystanie ich przewagi konkurencyjnej wchodzenie na nowe rynki, obniżanie kosztów i ryzyka tej działalności”. A. Zorska<sup>6</sup> uzupełnia tę definicję, wyjaśniając charakter i kierunki tej ewolucji: „w określeniu gałęzi przemysłu, działania podejmowane na jednym rynku (krajowym) mają znaczące reperkusje dla działań i konkurencyjności przedsiębiorstw na powiązanych przepływaniami rynkach innych krajów i odwrotnie”.

Również zdaniem M.E. Portera<sup>7</sup> globalizacja przemysłu ma miejsce wówczas, gdy „pozycja konkurencyjna danego przedsiębiorstwa na jednym rynku jest kształtowana w dużym stopniu pod wpływem jego pozycji na innych rynkach i vice versa”. Działalność produkcyjno-handlowa przedsiębiorstwa w określonym układzie rynku/kraju jest zatem powiązana i wzajemnie wspomagana przez działania na innych rynkach krajowych. Globalizujące się gałęzie przemysłu nie są już zbiorem oddzielnych gałęzi zlokalizowanych w różnych krajach, lecz tworzą ciąg powiązanych gałęzi i rynków, stanowiących teren rywalizacji firm konkurujących ze sobą przy użyciu globalnych strategii.

---

<sup>3</sup> W. Szymański, *Interesy i sprzeczności globalizacji. Wprowadzenie do ekonomii ery globalizacji*, Difin, Warszawa 2004, s. 16.

<sup>4</sup> H. Pilcer, *Globalizacja – wyzwania i zagrożenia w sferze społeczno-kulturowej*, [w:] J. Skalik (red.), *Zmiana warunkiem sukcesu. Integracja, globalizacja, regionalizacja – wyzwania dla przedsiębiorstw*, seria „Prace Naukowe AE we Wrocławiu” 2002, nr 963, Wyd. AE we Wrocławiu, Wrocław, s. 391.

<sup>5</sup> A. Zorska, *Ku globalizacji? Przemiany w korporacjach transnarodowych i w gospodarce światowej*, Wyd. PWN, Warszawa 2002, s. 18.

<sup>6</sup> Ibidem, s. 19.

<sup>7</sup> M.E. Porter, *Strategia konkurencji. Metody analizy sektorów i konkurentów*, PWE, Warszawa 1999, s. 18.

Rozwijające się procesy globalizacji w gospodarce światowej sprawiają, że współczesny przedsiębiorca pragnący się rozwijać oraz decydenci odpowiedzialni za rozwój danego sektora gospodarki w kraju muszą bacznie obserwować zewnętrzne otoczenie rynkowe i dokonujące się na nim zmiany, aby w dogodnym momencie szybko zareagować na daną sytuację na rynku. Proces globalizacji i jego intensyfikacja na początku XXI wieku spowodowały, że gospodarki narodowe stały się jeszcze bardziej powiązane. Konsekwencją jest proces postępującej integracji rynków towarów, kapitału, siły roboczej, technologii i informacji w jeden wspólny rynek światowy. Dotyczy to także gospodarki żywnościowej, której częścią jest przemysł spożywczy.

W dzisiejszej dobie jednak nie wystarczają już tylko czynniki kształtujące strategię konkurencji w oparciu o cenę, jakość, nowoczesne technologie oraz komplementarność oferty. Są one bardzo istotne, ale nie jedyne. Zwiększenie powiązań polskiego przemysłu spożywczego z rynkiem światowym i europejskim, a więc umiędzynarodowienie naszej gospodarki spowodować musiało większe jej uzależnienie od procesów o globalnym charakterze.

Cechą najważniejszą globalizacji jest to, że bardzo silnie wpływa na pozycję i możliwości działania przedsiębiorstwa, które nie jest w stanie zmienić tych warunków. Przedsiębiorstwo musi poznać uwarunkowania globalizacji, umieć je przewidywać, rozpoznawać szanse i zagrożenia oraz dostosowywać do nich swoją strategię rozwoju. Zakres jego powiązań z otoczeniem ulega ustawicznemu poszerzaniu. Dlatego coraz trudniej jest przewidzieć czy nawet określić kierunki przyszłych zmian. Niepewne otoczenie charakteryzujące się zmiennością, złożonością, a nawet wrogością sprawia, że ze strategicznego punktu widzenia przedsiębiorstw dla dalszego ich rozwoju istotnego znaczenia nabiera rozpoznanie jak największej liczby i siły oddziaływania determinant płynących ze strony otoczenia globalnego. Ponieważ to globalizacja niesie ze sobą rosnącą niepewność otoczenia i wzrost ryzyka w podejmowaniu decyzji. Wzrasta uzależnienie od zewnętrznych warunków otoczenia, które są pozytywne i negatywne, ale nie sposób jest się od nich odizolować.

Przemysł spożywczy jest bardzo ważnym sektorem gospodarki narodowej, którego znaczenie ciągle rośnie. Jego udział w całkowitej produkcji i zatrudnieniu jest relatywnie wysoki w stosunku do innych sektorów gospodarki. Lata transformacji gospodarczej, przygotowanie i wejście Polski do Unii Europejskiej spowodowały liczne pozytywne zmiany w tym sektorze. Pomimo tego przed polskim przemysłem spożywczym stoją nadal liczne wyzwania rozwojowe związane ze stroną techniczną, organizacyjną, ekonomiczną i społeczną. Chociaż przemysł spożywczy w Polsce szybko się rozwija, to ma on do pokonania wiele

problemów, umożliwiających (warunkujących) utrzymanie i wzmocnienie jego konkurencyjności na globalnym rynku żywności, np. wzrost innowacyjności, efektywności, zdolności dostosowania się do zmian otoczenia.

Przemysł spożywczy stanowi zbiorowość przedsiębiorstw, dlatego determinanty ich rozwoju będą w dużym stopniu zbieżne z determinantami rozwoju sektora. Dotyczy to zwłaszcza czynników zewnętrznych związanych z otoczeniem międzynarodowym, które zarówno dla małych, jak i dużych przedsiębiorstw będzie podobne. Oczywiście możliwości działania na nim będą różne z racji wielkości przedsiębiorstw.

Jak zauważa M.E. Porter<sup>8</sup>, zasadniczym miernikiem globalizacji sektora (np. przemysłu spożywczego) jest skala eksportu. Sektor nabiera charakteru globalnego ze względu na to, że istnieją określone korzyści z konkurencyjności w skoordynowany sposób na różnych rynkach narodowych. Z drugiej strony, mogą wystąpić przeszkody w osiągnięciu tych korzyści. Im w większym stopniu korzyści ekonomiczne i inne przeważają nad przeszkodami, tym w większym stopniu sektor posiada globalny potencjał. Stąd niezwykle ważnym zagadnieniem jest zdolność konkurencyjna naszego przemysłu spożywczego rozumiana jako zdolność do uzyskiwania przewag strategicznych i poprawy pozycji strategicznej już nie tylko w Europie, ale i na świecie.

Obecnie w Polsce poziom wyżywienia jest relatywnie wysoki i pozwala sądzić, że dalszy wzrost dochodów skutkować będzie obniżaniem udziału wydatków na żywność w budżetach gospodarstw domowych, co jednak nie będzie oznaczać zmniejszenia realnej wartości tych wydatków. Potwierdzają to również dane statystyczne wielkości sprzedaży żywności, które (w cenach stałych) w latach 2010-2014 utrzymywały się na podobnym poziomie. Można na tej podstawie sądzić, że nasz krajowy rynek żywności jest rynkiem w dużym stopniu już nasyconym (podobnym do krajów wysokorozwiniętych) z istniejącą na nim silną konkurencją, którego perspektywy wzrostu są ograniczone.

Dlatego też zdaniem R. Urbana<sup>9</sup> główną szansą wzrostu produkcji przemysłu spożywczego jest dalszy rozwój orientacji eksportowej, „a to nie może się opierać tylko na wciąż utrzymujących się przewagach cenowo-kosztowych, lecz także na:

- rozwijaniu przewag jakościowych, innowacyjnych i zdolności elastycznego reagowania na preferencje zagranicznych odbiorców,

---

<sup>8</sup> M.E. Porter, *Strategia konkurencji...*, op. cit.

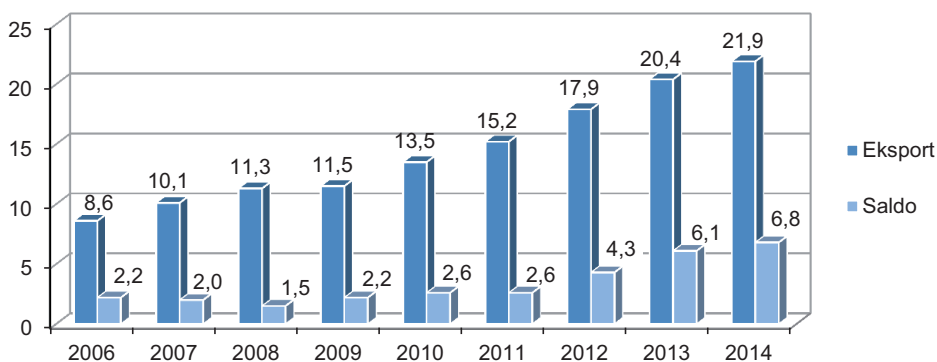
<sup>9</sup> R. Urban, *Uwarunkowania rozwoju polskiej gospodarki żywnościowej*, „Przemysł Spożywczy” 2014, nr 1.

- zwiększaniu produktywności i efektywności gospodarowania czynnikami wytwórczymi, nie tylko pracą żywą i kapitałem ludzkim, gdyż w tym zakresie postęp jest szybki, ale także kapitałem, tj. zasobami materiałowymi, zdolnościami produkcyjnymi, majątkiem trwałym i obrotowym”.

Jednakże same czynniki poprawy jakości i efektywności produkcji już nie wystarczą. Pokazał to ostatni światowy kryzys na rynku surowców rolnych, w którym ceny surowców, ale też i wyrobów przemysłu spożywczego gwałtownie wzrosły, by w kolejnych latach się obniżyć. Dlatego analizę otoczenia globalnego przemysłu spożywczego należy rozpatrywać na tle tendencji rozwojowych całej gospodarki żywnościowej na świecie. Związane jest to między innymi z tym, że wyniki przemysłu spożywczego uzyskiwane w skali makro przenoszą się na sektor żywnościowy, wywołując wiele sprzężeń w nim samym.

W latach 2006-2014 eksport produktów rolno-spożywczych z Polski charakteryzował się dynamicznym wzrostem (rys. 1.1). Jednakże i on w 2009 i 2014 roku doznał spowolnienia. W pierwszym przypadku było to spowodowane światowym kryzysem finansowym, w drugim embargiem nałożonym przez Rosję na polskie artykuły rolno-spożywcze. Potwierdza to, że wraz z rozwojem polskiego eksportu na rynki światowe coraz ważniejszym staje się poznanie uwarunkowań globalnych.

Rysunek 1.1. Eksport produktów rolno-spożywczych z Polski (w mld euro)



Źródło: Ministerstwo Rolnictwa i Rozwoju Wsi.

Współcześnie w warunkach turbulentnych zmian w otoczeniu międzynarodowym również czynniki konkurencyjności ulegają przeobrażeniom. Jakie czynniki do analizy wybrać, zależy już będzie od rodzaju i specyfiki danego przemysłu i kraju, bowiem w każdym państwie występuje charakterystyczny zestaw uwarunkowań makroekonomicznych. Z perspektywy pierwszych 15 lat XXI wieku za najważniejsze (zdaniem autora) uwarunkowania związane z glo-

balizacją i liberalizacją, mogące mieć wpływ na dalszy rozwój polskiego przemysłu spożywczego można uznać:

- integrację Polski z Unią Europejską,
- koniunkturę w światowej gospodarce,
- przerost znaczenia korporacji transnarodowych (KTN) i zmniejszenie możliwości ich kontrolowania oraz wpływania na gospodarkę,
- wysokość i wahania światowych cen surowców rolnych i na rynkach światowych,
- dynamiczny wzrost gospodarek krajów rozwijających się i rosące ich potrzeby konsumpcyjne,
- wahania cen surowców energetycznych na rynkach światowych wpływające na koszty produkcji,
- relacje kursów złotego do głównych walut światowych,
- liberalizację handlu światowego,
- nowe oblicze protekcjonizmu w światowej gospodarce żywnościowej.

**Integracja z UE.** Szczególne znaczenie dla przemysłu spożywczego miało wejście Polski do struktur Unii Europejskiej, które przyczyniło się nie tylko do skonfrontowania polskich firm z silną konkurencją przedsiębiorstw działających w państwach Unii, ale spowodował także wzrost konkurencji ze strony importowanych na rynek krajowy produktów żywnościowych. Wejście korporacji transnarodowych oraz zakup przez nie największych państwowych przedsiębiorstw zapoczątkowały wzmożony proces modernizacji wielu przedsiębiorstw i ich dostosowywania do funkcjonowania w strukturach unijnych. Akcesja Polski do UE przyczyniła się do modernizacji przemysłu rozszerzenia rynków zbytu polskich produktów rolno-spożywczych. Nastąpił wzrost ich eksportu, przede wszystkim do krajów UE, który znacznie przewyższał import. Uczestnictwo w europejskim obszarze jednolitego rynku zainicjowało także proces wyrównywania się cen.

Polska, podobnie jak wszystkie państwa członkowskie Unii, przekazała całość swoich kompetencji dotyczących handlu zagranicznego Unii Europejskiej. Z punktu widzenia polskiego przemysłu spożywczego członkostwo w UE wzmacnia mechanizm konkurencyjny. Polscy eksporterzy produktów rolnych i spożywczych uzyskują zwiększone możliwości zbytu, ale jednocześnie muszą zmierzyć się z konkurencją podmiotów unijnych. Generalnie integracja z UE dla polskiego przemysłu spożywczego okazała się bardzo korzystna i trwa to nadal.

**Koniunktura gospodarcza** na rynkach światowych jest kluczowym czynnikiem stymulującym rozwój handlu zagranicznego polskimi produktami



rolno-spożywczymi, a tym samym i rozwoju przemysłu spożywczego. Koniunktura warunkuje bowiem w dużej mierze warunki lokowania towarów na zagranicznych rynkach.

OECD przewiduje, że w najbliższych latach gospodarka światowa będzie się rozwijać w tempie od 2,9% w 2015 roku do 3,3% PKB w roku przyszłym. W następnych latach prawdopodobnie nastąpi dalszy niewielki jego wzrost.

Jak zauważa J. Kulawik<sup>10</sup>, „należy spodziewać się co najwyżej umiarkowanego wzrostu gospodarczego mierzonego za pomocą PKB. Przypuszczenie to najpełniej odzwierciedla tzw. hipoteza sekularnego spowolnienia, którą w latach 30. ubiegłego wieku sformułował A. Hansen, a ostatnio upowszechniana jest przez L. Summersa i P. Krugmana”.

Powodem aktualnego globalnego spowolnienia jest sytuacja na rynkach rozwijających się. Recesja w Rosji i Brazylii, najwolniejszy od ćwierćwiecza wzrost gospodarki w Chinach, a więc w krajach, które w minionych latach decydowały o przyspieszeniu globalnego PKB. W tym roku PKB Chin ma wzrosnąć o 6,8% i o 6,5% w przyszłym. Brazylijski PKB skurczy się odpowiednio o 3,1 i 1,2%, a rosyjski o 4,0 i 0,4%. Prognoza dla strefy euro na 2015 rok to 1,5% i w 2016 roku 1,6%, dla USA odpowiednio 2,4 i 2,5%.

Wszystko wskazuje, że również panująca w Europie stagnacja gospodarcza tylko w niewielkim stopniu ulegnie poprawie, zwłaszcza wśród głównych naszych importerów żywności, czyli: Niemiec, Wielkiej Brytanii, Czech, Francji i Włoch. W związku z tym w krajach zachodniej Europy, które dotąd były głównymi odbiorcami produktów naszego przemysłu spożywczego, w najbliższych latach popyt może się nie zwiększać w takim tempie jak dotychczas, podczas gdy konkurencja na nich może rosnąć, chociażby z uwagi na możliwość podpisania umów: o Transatlantyckim Partnerstwie Handlowo-Inwestycyjnym z USA oraz MERCOSUR z krajami Południowej Ameryki.

Ewentualne obniżenie poziomu ochrony celnej rynku UE może prowadzić do zwiększenia importu artykułów rolno-żywnościowych, a redukcja subsydiów eksportowych może wywołać spadek opłacalności eksportu na rynki o niskich cenach. Istnieje wtedy także duże prawdopodobieństwo, że korporacje transnarodowe, główni producenci w przemysłach tytoniowym, cukrowniczym, cukierniczym czy przetwórstwa kawy i herbaty itd. mogą wycofać się z produkcji w Polsce na rzecz krajów rozwijających się, co może istotnie osłabić potencjał polskiego przemysłu spożywczego.

---

<sup>10</sup> J. Kulawik, *Globalne i europejskie determinanty WPR*, „Zagadnienia Ekonomiki Rolnej” 2015, nr 4, s. 39.

**Korporacje transnarodowe.** Procesy globalizacji można też oceniać poprzez działania korporacji transnarodowych, które są jej produktem. O dalszych losach krajowego przetwórstwa żywności w coraz większym stopniu będą przesądzać trendy panujące na świecie, ale także charakter stosunków konkurencyjnych determinowany przez korporacje transnarodowe działające w Polsce.

Polscy producenci żywności coraz częściej napotykać konkurencję ze strony korporacji transnarodowych. Ogromny rosnący potencjał i możliwości korporacji transnarodowych wynikają z dysponowania takimi kluczowymi zasobami, jak nowoczesne technologie, ogromny i mobilny kapitał oraz znane powszechnie marki produktów i rozwinięte sieci dystrybucyjne, umożliwiające łatwy dostęp do rynków. Rośnie także polityczna siła korporacji transnarodowych, a mianowicie zwiększa się ich wpływ na rządy państw i pozarządowe organizacje międzynarodowe. Podstawowe kierunki i trendy rozwojowe na rynkach żywnościowych również wyznaczane są głównie przez firmy globalne.

Szacunkowa ocena zmian poziomu globalizacji, czyli udziału korporacji transnarodowych w produkcji przemysłu spożywczego w Polsce w latach 2005-2012 wskazuje, że zwiększył się on z 38% w 2005 roku do 43% w 2013 roku<sup>11</sup>. W kolejnych latach udział KTN nadal się zwiększał, o czym świadczą dalsze inwestycje oraz przejęcia<sup>12</sup>.

Rosnąca koncentracja i integracja podmiotów ogranicza zarówno liczbę uczestników, jak i zmierza do uproszczenia oraz eliminowania wszystkich rodzajów działalności wpływających na wzrost kosztów. Inspiratorami tego typu działalności są głównie korporacje transnarodowe. Na przykład w przemyśle tytoniowym, piwowarskim, olejarskim w Polsce około 90% produkcji jest wykonywane w 3-4 filiach korporacji transnarodowych. Powoduje to, że coraz częściej w naszej gospodarce żywnościowej dochodzi do niekorzystnych działań monopolistycznych realizowanych przez produkcyjne korporacje transnarodowe. Stąd też coraz więcej przedsiębiorstw z kapitałem krajowym decyduje się na podjęcie współpracy z korporacjami handlowymi. Pomimo że te realizują wysokie prowizje przy jednoczesnym narzucaniu dostawcom jak najniższych cen. Kolejnym

---

<sup>11</sup> P. Chechelski, *Ewolucja łańcucha żywnościowego*, [w:] I. Szczepaniak i K. Firlej (red.), *Przemysł spożywczy – makroocenienie, inwestycje, ekspansja zagraniczna*, Wyd. UE Kraków, IERiGŻ-PIB, Kraków–Warszawa 2015, s. 58.

<sup>12</sup> Rozwój KTN następuje zarówno poprzez przejęcia, zakupy, jak i poprzez rozwój organiczny, tj. budowę nowych lub rozbudowę istniejących przedsiębiorstw. Przykładami z ostatnich lat mogą być: inwestycje korporacji Mondelez (dawny Cadbury), budowa fabryki słodyczy za 257 mln euro w Skarbimierzu, rozbudowa zakładu we Wrocławiu, zakup zakładu Morpol w Ustce przez korporację Marine Harvest VAP Europe za 250 mln euro. Aktualnie PALiIZ obsługuje 11 projektów inwestycji zagranicznych w przemyśle spożywczym w naszym kraju o wartości 453 mln euro.



ograniczeniem samodzielności mniejszych firm jest produkcja na zlecenie globalnych korporacji handlowych pod inną marką. Konkurencja pomiędzy korporacjami jest niewielka, natomiast poddostawcy silnie rywalizują między sobą. W rezultacie to globalne korporacje czerpią największe korzyści (nadwyżki ekonomiczne) z całego procesu produkcyjno-handlowego (działania monopsoniczne).

Firmy mniejsze, o ile nie znajdą dla siebie właściwej niszy rynkowej, muszą dostosować się do tych warunków. Często ich rola sprowadza się do roli poddostawcy. Produkcja dla sieci umożliwia oczywiście produkcję w długich seriach i specjalizację, powoduje jednak pewne ubezwłasnowolnienie i uzależnienie producenta od jedynej odbiorcy, który narzuca wszystkie warunki kontraktu. Aby przetrwać na rynku, przedsiębiorstwa przemysłu spożywczego muszą jak najszybciej znaleźć własną, indywidualną strategię rozwoju.

Korporacje transnarodowe oprócz niekorzystnych działań wnoszą też wiele pozytywnych do naszej gospodarki żywnościowej, do których można zaliczyć m.in.:

- dopływ kapitału umożliwiający unowocześnienie handlu i przemysłu spożywczego;
- przepływ wiedzy, innowacje;
- wzbogacenie oferty asortymentowej na rynku żywnościowym;
- korzystne zmiany w zatrudnieniu – wzrost płac i kwalifikacji pracowników w filiach KTN korzystnie przekłada się na całą gospodarke;
- duża część polskiego eksportu artykułów rolno-spożywczych jest realizowana przez korporacje produkcyjne i handlowe;
- wzrost wpływów do budżetu państwa;
- przyczynianie się do obniżania cen żywności;
- wywieranie korzystnego wpływu na konkurencję, zarówno produkcji, jak i handlu artykułami spożywczymi, czyli poprawianie efektywności całego przemysłu spożywczego i handlu;
- zmuszanie – poprzez swoje działania – pozostałych podmiotów do konsolidacji.

Uwzględniając wyżej przedstawione uwarunkowania, można stwierdzić, że jednym z głównych zagrożeń globalizacji dla przedsiębiorstw funkcjonujących w przemyśle spożywczym jest problem walki konkurencyjnej o pozycję na rynku krajowym, jak i zagranicznym oraz uzyskanie przewagi na tle innych przedsiębiorstw działających w tych samych branżach. Dlatego w przemyśle spożywczym postępować będzie proces koncentracji, a duże firmy, w tym korporacje transnarodowe, nabierają coraz większego znaczenia. Pozycja firm mikro i małych oraz znaczącej części przedsiębiorstw średniej wielkości, mających mniejsze zdolności pokonywania pozaekonomicznych barier wejścia i uczest-

nictwa w Jednolitym Rynku Europejskim (JRE), będzie stopniowo się zmniejszać. Pozostaną one jednak trwałym składnikiem struktury podmiotowej polskiego przemysłu spożywczego.

**Kurs walutowy** jest jednym z najistotniejszych czynników decydujących o opłacalności handlu zagranicznego. Zmiany kursów mają istotny wpływ na opłacalność transakcji eksportowych i importowych oraz odgrywają kluczową rolę w kształtowaniu kosztowo-cenowych przewag konkurencyjnych przedsiębiorstw. Z punktu widzenia strategii działania przedsiębiorstw przemysłu spożywczego zbyt częste i duże wahania kursu walut utrudniają prowadzenie handlu zagranicznego, ponieważ wprowadzają ryzyko transakcji. Silny złoty zmniejsza opłacalność eksportu, redukując przewagi kosztowo-cenowe, i stanowi zagrożenie dla dalszego jego wzrostu. Z drugiej strony aprecjacja złotego zwiększa opłacalność importu rolno-spożywczego. Z kolei słabszy złoty oraz większy popyt na tańsze produkty (przez oszczędności) będą sprzyjać polskiemu eksportowi. Jednocześnie niski popyt wewnętrzny i spadek cen surowców ograniczą import.

Trudno aktualnie stwierdzić, który z tych scenariuszy będzie dominujący w najbliższych latach. Wahania kursów walut zdecydowanie utrudniają wymianę handlową, zwłaszcza małym i średnim producentom. Natomiast korporacjom transnarodowym i globalnym sieciom handlowym pozwalają niekiedy zarobić na różnicach kursów różnych walut w krajach, w których mają swoje filie.

Z przeprowadzonej w latach 2004-2012 przez I. Szczepaniak<sup>13</sup> analizy statystycznej wynika, że korelacja między zmianami kursów walutowych (zarówno euro, jak i dolara amerykańskiego) i eksportem polskich produktów rolno-spożywczych jest negatywna. „Oznacza to, że chociaż zmiany kursów walutowych miały niewątpliwie istotny wpływ na opłacalność transakcji eksportowych i importowych w poszczególnych latach oraz odgrywały kluczową rolę w kształtowaniu kosztowo-cenowych przewag konkurencyjnych krajowych producentów, to rozwój eksportu rolno-spożywczego był determinowany przez inne czynniki, w tym przede wszystkim konkurencyjność polskiej oferty produktowej i dużą chłonność rynku unijnego na polską żywność”.

Polska prowadzi politykę płynnego kursu walutowego, który pomaga gospodarce realnej radzić sobie ze skutkami spowolnienia gospodarczego oraz recesji w strefie euro. Ryzyko zwiększonej niestabilności waluty jest raczej ograniczone, ponieważ zadłużenie jest umiarkowane, sektor bankowy jest stabilny,

---

<sup>13</sup> I. Szczepaniak, *Wyniki handlu zagranicznego produktami rolno-spożywczymi*, [w:] I. Szczepaniak (red.), *Monitoring i ocena konkurencyjności polskich producentów żywności (2)*, seria „Program Wieloletni 2011-2014”, nr 40, IERiGŻ-PIB, Warszawa 2012, s. 35.

a wiarygodność finansowa relatywnie wysoka. Słabym punktem jest stosunkowo duże uzależnienie od finansowania zagranicznego (dość wysoki deficyt na rachunku bieżącym).

Kurs euro kształtujący się powyżej 4,00 zł uznawany jest przez ekspertów za zapewniający opłacalność eksportu rolno-spożywczego. W najbliższym okresie na skutek wydarzeń politycznych zarówno w kraju, jak i za granicą złotówka będzie ulegała aprecjacji, co będzie korzystne dla większości branż polskiego handlu artykułami przemysłu spożywczego, ale niekorzystne dla branż opartych na imporcie surowców rolnych.

**Wysokość i wahania cen surowców rolnych** na rynkach światowych mogą spowodować, że w przypadku ich wzrostu, ceny sprzedaży wyrobów przedsiębiorstw przemysłu spożywczego nie będą nadążać za wzrostem kosztów, co może wpływać na wysokość marży przetwórczej. Z kolei spadek cen surowców rolnych, wywołany na przykład spadkiem cen surowców energetycznych, które są silnie skorelowane z cenami surowców rolniczych, może wpłynąć na zmniejszenie opłacalności produkcji polskiego rolnictwa i wiążące się z tym konsekwencje dla całej gospodarki żywnościowej.

Wydaje się jednak, że ceny żywności oraz ich wahania w najbliższych latach ulegną zmniejszeniu, bowiem okres niepewności w gospodarce światowej związany z niekorzystnym cyklem koniunktury minie, a działalność spekulacyjna zostanie najprawdopodobniej ograniczona na skutek światowych porozumień i interwencji: państw, instytucji i organizacji międzynarodowych. Jednakże zarówno pojedyncze determinanty wzrostu cen, jak i ich kumulacja, tak zjawisk pozytywnych, jak i negatywnych, będzie nadal powodowała wahania cen żywności. Przykładem spadków cen w ostatnich latach był wzrost produkcji żywności na skutek korzystnych zmian klimatycznych oraz spadek cen nośników energetycznych, głównie ropy i gazu, spowodowany wydarzeniami politycznymi.

Według FAO pomiędzy rokiem 1960 a 2010 globalna produkcja żywności wzrosła niemal trzykrotnie, co przy niemal dwukrotnym wzroście populacji pozwoliło na wzrost produkcji żywności na głowę mieszkańca planety o ponad 30%. Nastąpiło to dzięki postępowi biologicznemu, mechanizacji i chemizacji rolnictwa. Osłabiać spadek cen żywności będzie szybko rosnący popytu na żywność płynący z krajów Afryki (zboża) oraz Azji (przetwory mleczne, mięso), a także wzrost produkcji biopaliw mający zapobiegać spadkowi dochodów farmerów w USA, Brazylii itd.

Nowym problemem na światowym rynku żywności będą rosnące różnice cen pomiędzy żywnością genetycznie modyfikowaną a żywnością naturalną oraz rosnące rozbieżności w ich kwalifikacji. Współpraca pomiędzy UE a USA (TTIP)

w zakresie ich regulacji budzi już obecnie obawy przed obniżeniem obowiązujących standardów, zwłaszcza w zakresie bezpieczeństwa żywności, dobrostanu zwierząt czy ochrony środowiska. Obowiązujące standardy, chociaż różne, mają podobne cele i dlatego wydaje się, że można budować na ich podstawie wspólne cele, chociaż zapewne będzie to wymagało czasu.

**Proces liberalizacji handlu żywnością.** Runda Urugwajska GATT (*General Agreement on Tariffs and Trade*) była pierwszą znaczącą w skali międzynarodowej próbą ograniczenia protekcjonizmu w sektorze rolno-spożywczym. Negocjacje rozpoczęły się w 1986 roku i trwały kilkanaście lat. Dopiero podpisane w Marrakeszu w 1994 roku porozumienie w sprawie rolnictwa zapoczątkowało proces liberalizacji światowego handlu produktami rolnymi. Następne negocjacje rolne pod auspicjami WTO (*World Trade Organization*) rozpoczęły się w 2001 roku w ramach tzw. Rundy z Doha, a w której główne kwestie dotyczyły dostępu do rynku, subsydiów eksportowych, wsparcia wewnętrznego. Negocjacje okazały się jednak bardzo trudne i w rezultacie nie udało się osiągnąć porozumienia w sprawach rolnictwa. Problematykę rolną można postrzegać jako klucz do powodzenia całych negocjacji handlowych, gdyż jej pozytywne rozwiązanie jest warunkiem postępu rozmów dotyczących handlu pozostałymi produktami i usługami oraz własności intelektualnej<sup>14</sup>.

7 grudnia 2013 roku zawarto porozumienie w ramach zorganizowanej na Bali konferencji WTO<sup>15</sup>, które miało okazać się przełomowym w przedłużającej się Rundzie Dohijskiej. W porozumieniu jednak w ogóle nie poruszono większości najistotniejszych kwestii, m.in. zasadniczych działań dotyczących handlu usługami i produktami rolniczymi, a także dalszych obniżek stawek celnych i kontyngentów.

Według przedstawicieli WTO zaproponowane ujednoczenie i uproszczenie procedur celnych na świecie (najważniejszy z elementów porozumienia) obniży koszty handlu średnio o 14,3%. Najbardziej skorzystać mają kraje najslabiej rozwinięte, gdzie koszty te spaść mogą o 23%. W dojrzałych gospodarkach, w tym w Polsce, zmaleją o 10-12%. Obecnie koszty handlu związane z transportem, cłami, procedurami celnymi, wahaniami kursów walut itp. sięgają w krajach rozwijających się średnio 220% kosztów produkcji, a w krajach wysoko

---

<sup>14</sup> A. Czyżewski, A. Poczta-Wajda, *Polityka rolna w warunkach globalizacji*, PWE, Warszawa 2011.

<sup>15</sup> WTO jest porozumieniem multilateralnym, w ramach którego dokonuje się liberalizacji handlu światowego na zasadach regulowanych przede wszystkim przez klauzulę najwyższego uprzywilejowania (KNU). Oznacza to, że jeśli damy przywileje jakimkolwiek z państw – członków WTO, to te same przywileje winniśmy przekazać innym państwom – członkom WTO. To jest tzw. niepreferencyjna liberalizacja handlu koncentrująca się przede wszystkim na towarach i usługach.

rozwiniętych 134%. Po spadku o 14% wynosiłyby odpowiednio 190 i 115%. W ocenie WTO największe korzyści odczują małe i średnie firmy, dla których koszty handlu stanowią większą przeszkodę niż dla koncernów<sup>16</sup>.

Warunkiem, aby powyższe wyliczenia się sprawdziły, porozumienie musi być ratyfikowane przez 2/3 ze 161 państw. Po upływie dwóch lat od konferencji w Bali podpisało je dopiero 50 państw, w tym Polska (mocą decyzji na szczeblu UE – Polska).

Generalnie można stwierdzić, że liberalizacja handlu światowego prowadzona na poziomie WTO jest mało skuteczna, gdyż jest długotrwała, a czas ma tutaj istotne znaczenie. Z drugiej strony, z uwagi na wyrafinowane i złożone problemy handlu coraz trudniej jest uzyskać w ramach WTO postęp w negocjacjach światowych. Dla państw rozwijających się te zobowiązania są bowiem coraz trudniejsze do spełnienia.

Niezależnie od liberalizacji handlu i rolnictwa prowadzonej przez WTO, postępuje liberalizacja na poziomie regionalnych ugrupowań integracyjnych oraz porozumień dwustronnych na poziomie krajów. Przykładem jest zawarte w bieżącym roku porozumienie Partnerstwa Transpacyficznego (TPP) oraz prowadzone negocjacje pomiędzy UE a USA (TTIP).

Zawarta umowa handlowa pomiędzy Stanami Zjednoczonymi Ameryki a 11 krajami rejonu Pacyfiku (TPP)<sup>17</sup> jest największą z umów handlowych w historii współczesnego świata, obejmującą ponad 40% światowej wymiany towarowej. Rejon wokół Pacyfiku jest uważany powszechnie za najbardziej dynamicznie rozwijający się. Wynika to zarówno z ostatnich danych statystycznych, jak i z prognoz gospodarczych, które wskazują kraje azjatyckie jako liderów wzrostu gospodarczego w najbliższej przyszłości<sup>18</sup>.

Zawarte w październiku 2015 roku porozumienie Partnerstwa Transpacyficznego (TPP) dobiegło końca po ponad pięciu latach negocjacji. Trwało tak długo, ponieważ różnice w poziomie rozwoju gospodarczego pomiędzy krajami zawierającymi porozumienie były duże, np. USA, Japonia a Wietnam, Peru. Kraje rozwinięte musiały pójść na kompromis wobec krajów biedniejszych, nie zawsze respektujących prawa pracownicze czy dotyczące ochrony środowiska, ale w zamian uzyskały łatwiejszy dostęp do tamtejszych rynków.

W porozumieniu zagwarantowano firmom (głównie korporacjom transnarodowym pochodzącym z krajów najbogatszych) prawo do dochodzenia swoich

---

<sup>16</sup> G. Siemionczyk, *Handel rozrusza gospodarkę*, „Rzeczpospolita” z 27.10.2015 r.

<sup>17</sup> W skład TPP wchodzi: USA, Japonia, Australia, Kanada, Meksyk, Wietnam, Peru, Singapur, Nowa Zelandia, Malesja, Brunei oraz Chile.

<sup>18</sup> L. Godziński, *TTIP: Koszmar niejawnej globalizacji*, 2015, <http://biznes.interia.pl>.

praw przed sądami, także wobec rządów. Jest to bardzo istotna zmiana w dotychczasowym prawie międzynarodowym, stawiająca korporacje transnarodowe na równi z rządami krajów. Świadczy to o rosnącej potędze korporacji transnarodowych w gospodarce światowej. Jednocześnie jest pierwszym elementem zmian w dotychczasowym łańdźu gospodarczym. Należy pamiętać, że aktualnie zdecydowana większość największych KTN wywodzi się z najbardziej rozwiniętych krajów tzw. Triady. W ten sposób kraje te zyskują dodatkowe przewagi.

Najważniejsze w zawartej umowie TPP są jednak ułatwienia w wymianie handlowej: obniżenie czy zniesienie stawek celnych lub zwiększenie kontyngentów. Pozwoli to skutecznie tym krajom już w najbliższej przyszłości rywalizować z coraz szybciej rosnącymi gospodarkami Chin i Indii. W przypadku Polski i innych krajów Unii Europejskiej TPP ujednocili, a tym samym usprawni handel z wszystkimi krajami wchodzącymi w skład tego ugrupowania.

Jednak najważniejszym dla Unii Europejskiej, w tym także dla Polski i naszego przemysłu spożywczego, będzie porozumienie pomiędzy USA a UE – Transatlantyckie Partnerstwo w dziedzinie Handlu i Inwestycji (TTIP).

Negocjacje toczą się od 2013 roku za zamkniętymi drzwiami i nic pewnego nie wiadomo ani o poszczególnych regulacjach, ani nawet o sposobie ich procedowania. Aby uspokoić opinię publiczną, Komisja Europejska latem 2014 roku opublikowała wybrane materiały informacyjne i komentarze oraz obszerne materiały promocyjno-propagandowe, które jednak nie obejmują treści negocjowanych zapisów. W związku z tym rośnie liczba spekulacji i domniemywań. Można na przykład przypuszczać, że USA będą coraz mniej podatne na ustępstwa, skoro udało się im już podpisać porozumienie TPP na bardziej perspektywicznym rynku niż europejski.

Jak słusznie zauważa M. Pawlak<sup>19</sup>, „z pewnością w globalnym wyścigu Europa startuje z drugiego szeregu”. Dlatego też możemy spodziewać się przeciągających się w czasie negocjacji. Unia Europejska z racji swoich wewnętrznych kłopotów<sup>20</sup>, nie chcąc pozostać w tyle i pozbawić się okazji wynikających z porozumień o wolnym handlu, może zaakceptować daleko idące preferencje dla korporacji transnarodowych, zarówno amerykańskich, jak i pochodzących

---

<sup>19</sup> M. Pawlak, *Spóźniona Unia Europejska*, „Rzeczpospolita” z 10.11.2015 r.

<sup>20</sup> Europa od czasu kryzysu światowego przeżywa spowolnienie rozwoju gospodarczego i systematycznie spada jej udział w światowym PKB. Dodatkowo w UE widać załamanie systemów publicznych, pojawia się też problem imigracji ekonomicznej oraz nadmierny udział osób w wieku poprodukcyjnym, wzrost obawy co do bezpieczeństwa wynikający z możliwej eskalacji konfliktu zbrojnego pomiędzy Rosją a Ukrainą. W samej Unii rośnie eskalacja działań separatystycznych poszczególnych państw, coraz trudniej o jednoznaczne stanowisko w konkretnych sprawach.



z większych i bogatszych krajów europejskich. Może to doprowadzić do tego, że kraje UE o silniejszej pozycji zapewnią sobie lepsze warunki współpracy z USA, kosztem mniejszych krajów.

Z punktu widzenia polskiego przemysłu spożywczego wiele obaw może budzić liberalizacja handlu artykułami spożywczymi w ramach TTIP. USA są bowiem największym eksporterem żywności na świecie, posiadają przewagi w rolnictwie i przemyśle spożywczym pod względem niższych kosztów produkcji i surowców rolnych (tańsza energia elektryczna, większe gospodarstwa, wyższa wydajność, żywność GMO, największe korporacje transnarodowe w produkcji i handlu żywnością itd.). W konsekwencji większa dostępność tańszej żywności z USA na rynku unijnym może być istotną konkurencją dla żywności z naszego kraju, zwłaszcza na terenie UE. Z drugiej strony to duży, bogaty rynek (320 mln konsumentów), coraz bardziej zainteresowany ekologicznymi produktami, ceniący sobie uznane marki.

Kolejnym problemem, z którym będzie musiał się prawdopodobnie zmierzyć nasz przemysł spożywczy w przyszłości to wzrost liczby barier o charakterze politycznym (odwetowym) w handlu zagranicznym na świecie. Przykładem mogą być: sankcje nałożone na nasze produkty żywnościowe przez Rosję w odwecie za wspieranie demokracji na Ukrainie, embargo na dostawy produktów żywnościowych do Rosji nałożone przez Unię Europejską za aneksję Krymu i w odwecie przez Rosję, czy ostatnio zakaz eksportu artykułów spożywczych do Rosji w odwecie za zestrzelenie rosyjskiego samolotu przez Turcję. Pewnym ograniczeniem w eksporcie wyrobów przemysłu spożywczego może być też brak stabilności geopolitycznej w Europie Wschodniej, Północnej Afryce czy na Bliskim Wschodzie. Potwierdza to, że żywność coraz częściej staje się w dosłownym tego znaczeniu towarem strategicznym. Wzrasta w związku z tym nieprzewidywalność zdarzeń i związane z tym ryzyko w handlu żywnością, czego efektem mogą być także konsekwencje dla polskich przedsiębiorstw przemysłu spożywczego.

W szybkim tempie prawdopodobnie będzie zwiększał się popyt na produkty pochodzenia zwierzęcego oraz bardziej przetworzoną żywność z uwagi na szybki wzrost klasy średniej w krajach rozwijających się.

Zmienia się również funkcja narzędzi polityki handlowej. W ostatnich latach można także zauważyć, że spadło znaczenie tradycyjnych narzędzi regulujących obrót międzynarodowy i ograniczający dostęp do rynku, np. ograniczeń ilościowych i ceł. Zmniejszeniu znaczenia ceł jako skutecznych barier handlowych towarzyszył wzrost wykorzystania narzędzi pozataryfowych.

W mniejszym stopniu służą one współcześnie celom fiskalnym. Ciężar ich działania przesuwają się w kierunku ochrony rynku i konsumentów. W tabeli 1.1 przedstawiono najczęściej stosowane bariery pozataryfowe zaobserwowane przez polskich eksporterów żywności<sup>21</sup>. Stosowane współcześnie formy ochrony rynku mają również bardziej selektywny charakter. Mogą być bowiem stosowane przeciw pojedynczym krajom czy sektorom, a nawet firmom<sup>22</sup>.

Wraz ze wzrostem obrotów polskiego handlu zagranicznego rośnie jego zależność od wydarzeń makroekonomicznych. Przykładem ilustrującym powyższą sekwencję jest sukces polskiego handlu żywnościowego odniesiony na Jednolitym Rynku Europejskim. Od roku 2008 całkowita wartość eksportu polskiej żywności wzrosła o prawie 70%. Jego udział w całkowitym handlu żywnością wewnątrz UE wzrósł z 3,6% w roku 2008 do 4,8% w roku 2014. Polska była jedynym państwem UE, który zwiększył swój udział w całkowitym handlu żywnością wewnątrz UE o więcej niż 1 punkt procentowy (p.p.) w latach 2008-2014<sup>23</sup>.

Sukces ten spowodował jednak dodatkowe utrudnienia (bariery pozataryfowe) przez lokalnych producentów żywności, jak i przedstawicieli służb administracji publicznej większości państw UE. Firma PwC w swoim raporcie *Barriere pozataryfowe dla polskich eksporterów żywności w UE*<sup>24</sup> przeanalizowała doświadczenia polskich firm, które były celem takich działań.

Z raportu wynika, że istnieje co najmniej 17 rodzajów barier pozataryfowych, jakie polscy eksporterzy napotykają na rynkach UE, których charakter jest silnie zróżnicowany w zależności od państwa UE. Najczęstsze to podwyższona częstotliwość kontroli sanitarnych, kampanie prasowe o negatywnym wydźwięku oraz wymóg posiadania dodatkowych certyfikatów.

Według eksporterów polskiej żywności Czechy, Niemcy i Wielka Brytania to trzy państwa o najwyższym wskaźniku występowania barier pozataryfowych. Czechy i Niemcy to także państwa, w których bariery oceniane są jako najsztywniejsze. Częstość występowania barier pozataryfowych najbardziej dynamicznie rośnie ostatnio na Słowacji. Węgry, Irlandia i Francja również wymieniane są wśród państw o rosnącym nasileniu problemów.

---

<sup>21</sup> Prezentowany wskaźnik jest połączeniem dwóch mierników: częstotliwości występowania określonych barier w określonych państwach UE oraz oceny ich uciążliwości.

<sup>22</sup> L. Sidorowicz, *Ekonomiczne konsekwencje funkcjonowania granic państwowych*, Wyższa Szkoła Administracji Publicznej w Białymstoku, Białystok 2009, s. 54.

<sup>23</sup> *Barriere pozataryfowe dla polskich eksporterów żywności w UE*, www.pwc.com, 12.06.2015 r. (odczyt: 20.10.2015 r.).

<sup>24</sup> Ibidem.



Tabela 1.1. Mapa barier pozataryfowych zaobserwowanych przez eksporterów żywności

Wyszczególnienie	Czechy	Niemcy	Słowacja	Hiszpania	Węgry	Holandia	Wielka Brytania	Dania	Finlandia	Austria	Szwecja	Francja	Irlandia	Włochy
Podwyższona częstotliwość kontroli sanitarnych	100	42	19	23	15	19	26	27	19	19	19	12	19	19
Kampanie prasowe o negatywnym wydźwięku wobec zagranicznych producentów towarów	92	50	19	6	15	0	50	23	0	8	19	35	19	0
Wymóg posiadania dodatkowych certyfikatów jakości produktów (np. Certyfikat QS)	26	31	15	12	15	15	35	23	19	12	19	12	19	0
Konieczność wieloletniego przechowywania dokumentów związanych z transakcją	28	18	15	8	15	19	26	23	0	0	19	15	19	19
Obowiązek podawania, jaki procent produktu powstał w jakim kraju	65	8	15	19	15	15	6	12	19	19	0	0	0	65
Obowiązkowe umieszczanie określonego tekstu na opakowaniu	30	15	15	19	12	8	18	0	19	12	19	0	0	30
Krótkie terminy ważności zezwoleń	50	6	15	10	12	0	0	12	0	19	0	0	0	19
Składanie z określonym wyprzedzeniem informacji o transporcie żywności z podaniem ceny i masy towarów	77	0	19	12	12	15	6	0	0	0	0	0	0	0
Obowiązkowe umieszczanie danych identyfikacyjnych producenta (np. NIP)	29	15	15	15	12	15	6	8	19	0	0	0	0	0
Obowiązek publikowania informacji o pochodzeniu produktu (np. na stronach internetowych, w sklepie)	17	6	19	27	15	19	0	0	19	0	0	0	0	0
Specyficzne wymagania dotyczące warunków transportu lub logistyki, np. wymogi techniczne wobec floty transportowej, warunków przechowywania, płac	12	35	12	27	0	15	0	12	0	0	0	0	0	0
Zaostżone wymagania poziomu części składników w produktach spożywczych (np. soli, cukru)	8	27	12	12	12	0	21	15	0	0	0	0	0	0
Obowiązek przechowywania dokumentacji na terenie kraju docelowego	23	8	15	6	0	12	6	8	19	6	0	0	0	0
Żądanie przez organy administracyjne kraju docelowego składania tłumaczeń dokumentów niewymaganych przepisami UE	8	15	8	12	19	19	0	12	0	0	0	0	0	0
Ograniczenie możliwości reklamowania wybranych produktów spożywczych	15	6	15	12	15	15	0	12	0	0	0	0	0	0
Żądanie przez organy administracyjne kraju docelowego składania dokumentacji niewymaganej przepisami UE	10	8	15	12	15	19	0	0	0	0	0	12	0	0
Zmieniające się wysokości opłat administracyjnych	10	0	15	12	12	0	0	0	0	6	0	0	0	0

Źródło: Bariery pozataryfowe dla polskich eksporterów żywności w UE, [www.pwc.com](http://www.pwc.com), 12.06.2015 r.

Polscy eksporterzy szacują, że ponad 31% produktów eksportowanych do państw UE stawiających bariery importowe spotyka się z dyskryminacją. Średnio na ich pokonanie potrzeba więcej niż 4 dni robocze. Powstałe w wyniku dodatkowych działań koszty szacuje się na około 4% całkowitej wartości eksportu.

Głównym celem takich działań jest zmniejszanie konkurencyjności importowanej żywności z Polski i podważanie jej reputacji wśród lokalnych konsumentów. Reasumując, można stwierdzić, że mimo postępującego procesu liberalizacji wymiany międzynarodowej należy przyjąć, iż tendencje protekcyjnistyczne nadal będą kontynuowane, choć zapewne będzie się zmieniał ich wymiar i stosowane narzędzia.

Analiza przedstawionych uwarunkowań pozwala przewidywać, że najbliższe lata winny być okresem dalszego rozwoju handlu zagranicznego produktami rolno-spożywczymi, ale najprawdopodobniej w tempie niższym niż przed kryzysem finansowym.

Dalszy wzrost produkcji przemysłu spożywczego będzie wymagał strategii dywersyfikacji rynku zbytu i ekspansji eksportowej na rynki pozaeuropejskie. Będzie to wiązało się z wieloma problemami, m.in. z wcześniejszym rozpoznaniem rynków lokalnych pod względem gustów i wymagań konsumentów, ale też marketingiem, transportem, logistyką itd.

W przypadku przemysłu spożywczego rola państwa na obecnym etapie jego rozwoju powinna być większa, ponieważ – jak wcześniej przedstawiono – żywność coraz częściej jest argumentem strategicznym państw w konfliktach międzynarodowych. Pomoc powinna być skierowana przede wszystkim na:

- zwiększenie konkurencyjności polskiego eksportu artykułów rolno-spożywczych na rynkach zagranicznych poprzez działania promocyjne, informacyjne, ale też szybkiej reakcji na nieuzasadnione ataki medialne za granicą na polskie produkty rolno-spożywcze oraz stosowane inne bariery pozataryfowe;
- ułatwienia dostępu do kapitału, głównie kredytów, aktywniejszej roli państwa w kreowaniu strategii rozwoju przemysłu spożywczego, na przykład poprzez koncentrację i konsolidację mniejszych przedsiębiorstw;
  - w skutecznym zwalczaniu praktyk monopolistycznych i monopsonicznych na krajowym rynku żywności, a stosowanych przez handlowe i produkcyjne korporacje transnarodowe;
  - aktywnym uczestniczeniu w pracach instytucji międzynarodowych oraz organach UE, od umiejętności dyplomatycznych rządu i jego przedstawicieli w instytucjach międzynarodowych będzie zależała bowiem skuteczność lobbingu na rzecz Polski i rozwoju przemysłu spożywczego.

Realizacja powyższych działań może przyczynić się do poprawy konkurencyjności naszego przemysłu spożywczego na rynku globalnym, jak i unijnym.

Na podstawie przedstawionych rozważań można postawić tezę, że makroekonomiczne uwarunkowania polskiego przemysłu spożywczego to pochodna uwarunkowań globalnych i polityki wewnętrznej Unii Europejskiej. Oczywiście pozostaje jeszcze ważna (choć malejąca) rola państwa w kształtowaniu kierunków priorytetowych dla rozwoju tego przemysłu i tworzenia dobrego otoczenia biznesowego.

## 2. Otoczenie zewnętrzne przemysłu spożywczego

### 2.1. Gospodarka krajów UE-27/28 i innych wybranych krajów

Rachunki narodowe są źródłem wielu ważnych informacji o gospodarce kraju. Produkt krajowy brutto (PKB) jest najczęściej wykorzystywaną miarą odnoszącą się do ogólnej wielkości gospodarki, natomiast jego wskaźniki, jak np. PKB na mieszkańca wyrażony w cenach porównywalnych może służyć do porównania poziomu życia lub monitorowania procesu konwergencji np. między krajami Unii Europejskiej.

Produkt krajowy brutto obrazuje końcowy rezultat działalności wszystkich podmiotów gospodarki narodowej. Równa się on sumie wartości dodanej brutto wszystkich sektorów własności albo sektorów instytucjonalnych lub sumie wartości dodanej brutto wszystkich sekcji, działów powiększonej o podatki od produktów i pomniejszonej o dotacje do produktów. Stanowi sumę wartości dodanej brutto wszystkich sektorów instytucjonalnych lub gałęzi działalności gospodarczej. Dynamika i wartość produktu krajowego brutto przypadająca na jednego mieszkańca informuje o wzroście i rozwoju gospodarczym kraju.

Rozporządzenie Parlamentu Europejskiego i Rady (UE) nr 549/2013 z dnia 21 maja 2013 r. w sprawie europejskiego systemu rachunków narodowych i regionalnych w Unii Europejskiej<sup>25</sup> dokładnie określa kryteria i sposób klasyfikowania jednostek oraz metodologię tworzenia i obliczania różnych kategorii rachunków na poziomie narodowym. W Rozdziale 2 tego Rozporządzenia określone są granice gospodarki narodowej. Jednostki, które tworzą gospodarkę państwa i których przepływy i stany są rejestrowane w ESA 2010, to jednostki będące rezydentami. Siedzibą każdej jednostki instytucjonalnej jest terytorium ekonomiczne, w którym znajduje się centrum głównych interesów ekonomicznych danej jednostki. Jednostki te określane są mianem jednostek będących rezydentami, bez względu na obywatelstwo, osobowość prawną czy obecność na terytorium ekonomicznym danego państwa w momencie dokonywania transakcji. Jednostki uznawane za rezydentów danego państwa można podzielić na:

- jednostki zaangażowane w produkcję, finanse, ubezpieczenia lub redystrybucję, pod względem wszystkich dokonywanych przez nie transakcji, z wyjątkiem odnoszących się do własności gruntów i budynków;

---

<sup>25</sup> Rozporządzenie Parlamentu Europejskiego i Rady (UE) nr 549/2013 z dnia 21 maja 2013 r. w sprawie europejskiego systemu rachunków narodowych i regionalnych w Unii Europejskiej, Dz.Urz. L 174, s. 56-57.

- jednostki zaangażowane głównie w konsumpcję, pod względem wszystkich dokonywanych przez nie transakcji, z wyjątkiem odnoszących się do własności gruntów i budynków;
- wszystkie jednostki występujące w charakterze właścicieli gruntów i budynków, z wyjątkiem właścicieli enklaw eksterytorialnych, które stanowią część terytorium ekonomicznego innych państw lub są samodzielnymi państwami.

W minionym piętnastoleciu, tj. w latach 2000-2014, najszybszy rozwój gospodarczy kraje Unii Europejskiej przeżywały na początku minionej dekady. W latach 2000-2004 produkt krajowy brutto w UE-28 (w cenach stałych) rósł przeciętnie o 2,2% rocznie. W tym czasie tempo wzrostu gospodarczego krajów, które aspirowały do wejścia w struktury unijne, było 2-3 krotnie szybsze niż w krajach „starej” Unii (tab. 2.1). W następnym pięcioleciu przeciętne tempo wzrostu gospodarczego krajów UE-28 obniżyło się do 0,9% rocznie, do czego w sposób istotny przyczynił się światowy kryzys finansowy i gospodarczy, który swym zasięgiem objął również kraje Wspólnoty.

W apogeum tego kryzysu, tj. w 2009 roku, produkt krajowy brutto w UE-28 obniżył się o 4,4% (tab. 2.1). Ujemne tempo wzrostu gospodarczego było charakterystyczne dla wszystkich unijnych gospodarek z wyjątkiem gospodarki Polski. Nastąpiło u nas spowolnienie gospodarcze, a wzrost PKB wyniósł w stosunku do 2008 roku 2,6%, na co duży wpływ miały krajowe inwestycje (wspierane środkami unijnymi), jak też deprecjacja złotego.

W 2009 roku większość krajów UE-28 ogarnęła recesja, ale była ona krótkotrwała, gdyż ożywienie gospodarcze rozpoczęło się już w 2010 roku. Przewidywane realne tempo wzrostu gospodarczego we Wspólnocie w latach 2010-2014 wyniosło 0,9% rocznie, tj. powróciło do poziomu z lat 2005-2009. Było jednak dwuipółkrotnie wolniejsze niż w latach 2000-2004, co może sugerować, że przewyciężenie skutków światowego kryzysu wymaga dłuższego okresu lub zastosowania skuteczniejszych mechanizmów jego rozwiązania. Ujemny wzrost gospodarczy w większości krajów UE-28 w 2009 roku był na tyle duży, że nie został zrekompensowany w następnych latach, a w Grecji, Hiszpanii i we Włoszech ujemny wzrost gospodarczy wystąpił również w latach 2010-2014 (tab. 2.1).

Skutki ostatniego kryzysu finansowego i gospodarczego odczuły wszystkie państwa na świecie, choć w różnym stopniu. Największa gospodarka globu – USA, której udział w światowym PKB wynosi ponad 1/5, odnotowała w 2009 roku realny spadek produktu krajowego brutto o 2,8%, w stosunku do roku poprzedniego. Podobny spadek PKB (w ujęciu procentowym) nastąpił we Francji,

Kanadzie oraz nieco wyższy w Hiszpanii, Holandii i Austrii. Większe załamanie nastąpiło w Niemczech, Japonii, Wielkiej Brytanii i we Włoszech, gdyż ich gospodarki skurczyły się o od 4,3 do 5,6%.

Tabela 2.1. Zmiany produktu krajowego brutto w wybranych krajach Unii Europejskiej (w proc., w cenach stałych)

Kraje	2000-2004 <sup>a</sup>	2005-2009 <sup>a</sup>	2009 <sup>b</sup>	2010-2014 <sup>a</sup>
<b>UE-27/28</b>	<b>2,2</b>	<b>0,9</b>	<b>-4,4</b>	<b>0,9</b>
w tym:				
Niemcy	1,1	0,7	-5,6	2,0
Francja	2,1	0,8	-2,9	1,0
Wielka Brytania	2,8	0,6	-4,3	1,7
Włochy	1,5	-0,4	-5,5	-0,5
Hiszpania	3,5	1,8	-3,6	-0,5
Holandia	1,7	1,8	-3,3	0,3
Szwecja	2,8	1,0	-5,2	2,4
Belgia	2,0	1,2	-2,6	1,1
Austria	1,8	1,5	-3,8	1,3
Dania	1,5	0,2	-5,1	0,5
<b>Polska</b>	<b>3,2</b>	<b>4,7</b>	<b>2,6</b>	<b>3,1</b>
Czechy	3,2	3,3	-4,8	1,0
Rumunia	5,3	4,1	-7,1	1,4
Węgry	4,5	0,5	-6,6	1,2
Słowacja	3,7	5,1	-5,3	2,6
Bułgaria	5,1	4,1	-5,0	1,2
Słowenia	3,6	2,5	-7,8	0,2
Litwa	7,0	2,9	-14,8	3,5

<sup>a</sup> przeciętnie w roku, <sup>b</sup> 2008 = 100

Źródło: opracowanie własne na podstawie aneksu 2.1.

Najbardziej odporną na kryzys okazała się gospodarka Indii, której PKB (w cenach stałych) wzrósł o 8,2% w stosunku do 2008 roku. Produkt krajowy brutto Chin wzrósł o 9,2%, co dla większości krajów jest poziomem nieosiągalnym, jednak w porównaniu z latami wcześniejszymi wzrost był mniejszy o 2 p.p. (tab. 2.2). Spadek produktu krajowego brutto w Brazylii był symboliczny (-0,3%), ale we wcześniejszych latach jego średnioroczny wzrost wynosił 3,6%. Najbardziej dotkliwy spadek PKB wśród analizowanych państw nastąpił w Rosji i wyniósł aż 7,8%.

Z danych przedstawionych w tabeli 2.2 wynika, że najlepiej z kryzysem poradziły sobie państwa, które we wcześniejszych latach osiągały wysoki wzrost gospodarczy, tj. Chiny oraz Indie. W krótkim czasie powróciły na ścieżkę szybkiego wzrostu gospodarczego. Choć oba kraje wyszły „obronną ręką” z tego kryzysu, to i one mogą mieć problemy w najbliższych latach, zwłaszcza gospodarka Chin.

Tabela 2.2. Zmiany produktu krajowego brutto w krajach o największym potencjale ekonomicznym na świecie oraz ich udział w światowym PKB (w proc., w cenach stałych)

Kraje	2000- -2004 <sup>a</sup>	2005- -2009 <sup>a</sup>	2009 <sup>b</sup>	2010- -2012 <sup>a</sup>	Udział w światowym PKB w 2012 roku
USA	2,5	0,9	-2,8	2,4	22,3
Chiny	9,2	11,2	9,2	9,8	11,3
Japonia	1,5	-0,1	-5,5	2,0	8,2
Niemcy	1,1	0,7	-5,6	2,7	4,7
Francja	2,1	0,8	-2,9	1,2	3,6
Wielka Brytania	2,8	0,6	-4,3	1,0	3,4
Brazylia	3,0	3,6	-0,3	5,1	3,1
Włochy	1,5	-0,4	-5,5	-0,1	2,8
Rosja	6,9	4,1	-7,8	4,1	2,8
Indie	6,1	8,1	8,2	8,3	2,6
Kanada	3,0	1,2	-2,8	2,5	2,5
Hiszpania	3,5	1,8	-3,6	-0,4	1,8

<sup>a</sup> przeciętnie w roku, <sup>b</sup> 2008 = 100

Źródło: opracowanie własne na podstawie Roczników Statystycznych GUS z lat 2007, 2009, 2013 i 2014.

Nowe kraje członkowskie znacznie ustępują rozwojem gospodarczym krajom „starej” Unii, o czym świadczy ich mały udział w PKB Wspólnoty. W latach 2010-2014 produktu krajowy brutto (w cenach bieżących) krajów UE-12 wyniósł 1029 mld euro i był ponad dwukrotnie wyższy niż w latach 2000-2004, a ich udział w PKB UE-27 zwiększył się z 5,1 do 7,7%, tj. o 2,6 p.p. Pozycja gospodarcza nowych krajów członkowskich rośnie we Wspólnocie, gdy produkt krajowy brutto wyrazimy w cenach porównywalnych, tj. po uwzględnieniu siły nabywczej walut. Wówczas wkład krajów UE-12 w tworzenie PKB UE-27 wzrasta do 12,5% (tab. 2.3).

Wśród nowych krajów członkowskich największym potencjałem gospodarczym dysponuje Polska. Produkt krajowy brutto naszego kraju (w cenach porównywalnych) jest 2-3 razy większy niż Czech, Rumunii czy Węgier oraz kilkakrotnie większy niż pozostałych krajów UE-12. Pod tym względem wyprzedzamy również większość krajów z UE-15, co daje nam szóstą pozycję w UE-27 za: Niemcami, Francją, Wielką Brytanią, Włochami i Hiszpanią (tab. 2.3).

O sile i pozycji Unii Europejskiej na arenie międzynarodowej decyduje pięć krajów, tj.: Niemcy, Francja, Wielka Brytania, Włochy oraz Hiszpania. Odpowiadają one za ok. 70% PKB całej Unii, przy czym ich udział zmniejszył się, gdyż w latach 2010-2014 wyniósł 68,6%, tj. był niższy o 1,7 p.p. (w ce-

nach porównywalnych) niż w latach 2000-2004. Mimo tego spadku ich dominacja gospodarcza nad pozostałymi krajami unijnymi w najbliższych latach pozostanie niezagrożona.

Tabela 2.3. Produkt krajowy brutto w wybranych krajach Unii Europejskiej (ceny bieżące, parytet siły nabywczej PPP, w mld euro)

Kraje	2000- -2004 <sup>a</sup>	2005- -2009 <sup>a</sup>	2010- -2014 <sup>a</sup>	2000- -2004 <sup>a</sup>	2005- -2009 <sup>a</sup>	2010- -2013 <sup>a</sup>
	ceny bieżące			PPP		
<b>UE-27/28<sup>b</sup></b>	<b>10 239,6</b>	<b>12 325,4</b>	<b>13 333,2</b>	<b>10 253,6</b>	<b>12 234,7</b>	<b>13 073,2</b>
<b>UE-15</b>	<b>9 718,1</b>	<b>11 474,8</b>	<b>12 304,6</b>	<b>9 175,3</b>	<b>10 834,2</b>	<b>11 445,2</b>
w tym:						
Niemcy	2 199,3	2 445,9	2 754,9	2 006,4	2 357,3	2 613,0
Francja	1 594,5	1 901,2	2 078,7	1 459,6	1 645,6	1 838,1
Wielka Brytania	1 750,8	1 950,8	2 005,8	1 520,5	1 823,2	1 790,8
Włochy	1 345,2	1 571,3	1 616,0	1 358,3	1 530,7	1 568,0
Hiszpania	752,0	1 042,9	1 053,3	858,5	1 146,3	1 153,9
Holandia	490,0	599,0	646,6	458,1	556,9	581,6
Szwecja	286,2	333,3	412,7	237,5	286,0	313,8
Belgia	276,1	337,1	385,0	266,0	305,2	343,0
Austria	226,4	276,0	314,5	215,1	256,5	280,5
Dania	189,5	228,6	249,8	142,0	164,1	180,3
<b>UE-12/13</b>	<b>521,5</b>	<b>850,6</b>	<b>1 028,6</b>	<b>1 078,3</b>	<b>1 400,5</b>	<b>1 628,0</b>
w tym:						
<b>Polska</b>	<b>201,2</b>	<b>302,1</b>	<b>386,4</b>	<b>379,6</b>	<b>506,2</b>	<b>647,9</b>
Czechy	82,5	136,1	158,6	161,5	212,6	223,5
Rumunia	49,9	113,4	137,6	134,2	222,7	270,1
Węgry	68,3	96,9	100,7	125,8	155,4	171,4
Słowacja	27,5	54,1	71,7	59,9	88,7	104,4
Bułgaria	17,5	31,7	41,0	52,4	80,5	89,9

<sup>a</sup> przeciętnie w roku, <sup>b</sup> wśród krajów UE-27/28 19 państw ma wspólną walutę, stąd w przypadku pozostałych krajów ich nominalny PKB wyrażony w euro może być obciążony pewnym błędem wynikającym z wahań kursu wymiany walut

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych Eurostat (aneksy 2.2 i 2.3).

Do oceny poziomu rozwoju gospodarczego wykorzystano wartość PKB na mieszkańca według PPP. W latach 2010-2013 średni poziom PKB na mieszkańca Unii wyniósł 26,3 tys. euro (tab. 2.4). Niski poziom PKB na mieszkańca mają wszystkie kraje UE-12, co może świadczyć o ich opóźnieniu rozwojowym względem najbardziej rozwiniętych krajów „starej” Unii.

Wśród krajów Wspólnoty najwyższym poziomem PKB/mieszkańca według PPP legitymuje się Luksemburg, gdzie w ostatnich czterech latach wyniósł on średnio 67,5 tys. euro i był ponad dwukrotnie wyższy niż przeciętnie w Unii, a także był wyższy niż w największych gospodarkach Wspólnoty (Niemczech, Francji, Wielkiej Brytanii czy Włoch). Z kolei w Rumunii i Bułgarii poziom PKB



na mieszkańca był o połowę niższy niż przeciętnie w Unii Europejskiej. Wśród krajów UE-15 niższy PKB/mieszkańca niż średnio we Wspólnocie miały Grecja oraz Portugalia.

Tabela 2.4. Produkt krajowy brutto na 1 mieszkańca krajów Unii Europejskiej (według parytetu siły nabywczej PPP, w tys. euro, w proc.)

Kraje	2000-2004 <sup>a</sup>	2005-2009 <sup>a</sup>	2010-2013 <sup>a</sup>	UE-27/28 = 100		
				2000	2008	2013
	w tys. euro/mieszkańca			w proc.		
<b>UE-27/28</b>	<b>21,1</b>	<b>24,9</b>	<b>26,3</b>	<b>100,0</b>	<b>100,0</b>	<b>100,0</b>
<b>UE-15</b>	<b>24,1</b>	<b>27,7</b>	<b>28,6</b>	<b>114,3</b>	<b>110,2</b>	<b>108,3</b>
Luksemburg	50,9	63,2	67,5	248,6	262,4	259,7
Holandia	28,5	34,0	34,9	138,4	138,8	131,2
Irlandia	29,0	35,1	34,5	130,4	132,2	132,2
Austria	26,7	31,0	33,4	129,2	123,9	127,8
Dania	26,5	30,1	32,4	129,9	119,8	120,8
Szwecja	26,6	31,3	33,2	128,5	126,4	127,1
Niemcy	24,4	28,6	31,9	117,1	113,4	122,7
Belgia	25,8	28,8	31,1	123,5	114,5	116,4
Finlandia	24,2	28,8	30,2	115,8	117,6	112,5
Wielka Brytania	25,6	29,8	28,3	120,2	116,4	109,3
Francja	23,8	25,9	28,2	114,0	102,7	106,8
Włochy	23,8	26,2	26,4	116,6	103,5	99,1
Hiszpania	20,8	25,6	24,7	96,2	100,2	90,2
Grecja	18,9	22,0	20,3	83,7	90,4	72,2
Portugalia	16,4	20,2	20,0	78,5	81,8	74,2
<b>UE-12</b>	<b>10,4</b>	<b>13,7</b>	<b>16,1</b>	<b>45,0</b>	<b>59,7</b>	<b>64,7</b>
Cypr	19,6	30,7	25,3	91,2	138,9	90,2
Malta	17,1	20,1	22,7	83,5	80,0	87,7
Słowenia	17,1	21,8	21,5	78,0	90,4	80,4
Czechy	15,8	20,7	21,3	71,4	84,1	80,4
Słowacja	11,1	16,5	19,3	48,7	70,7	74,3
Estonia	10,3	16,1	18,0	43,4	66,7	72,3
Litwa	9,3	14,2	17,5	38,1	63,6	71,3
Węgry	12,4	15,4	17,2	52,9	64,0	66,1
<b>Polska</b>	<b>9,9</b>	<b>13,3</b>	<b>17,0</b>	<b>46,7</b>	<b>54,8</b>	<b>66,9</b>
Łotwa	8,7	14,0	15,3	35,6	60,8	62,4
Rumunia	6,1	10,6	13,4	25,3	49,7	52,5
Bułgaria	6,6	10,6	12,2	27,8	45,7	46,6

<sup>a</sup> przeciętnie w roku

Źródło: obliczenia własne na podstawie aneksu 2.4.

W latach 2000-2013 produkt krajowy brutto na mieszkańca w krajach UE-12 rósł dwupółkrotnie szybciej niż przeciętnie w UE-15. Pozwoliło to nowym krajom członkowskim zmniejszyć dzielący dystans w stosunku do średniej wielkości PKB/mieszkańca we Wspólnocie z 55,0% w 2000 roku do 35,3%

w 2013 roku, tj. 19,7 p.p. W Polsce dystans dzielący nasz kraj od średniej UE zmniejszył się o 20,2 p.p. z 53,3% w 2000 roku do 33,1% w 2013 roku, a od średniej UE-15 o 27,9 p.p. (z 58,8 do 30,9% w 2013 roku). Zjawisko to wskazuje, że w okresie ostatnich czternastu lat doszło do pewnego zbliżenia poziomu rozwoju gospodarczego większości nowych państw członkowskich do rozwiniętych krajów UE-15, a w niektórych państwach, jak np. w Czechach, Słowenii czy na Słowacji, poziom życia dorównał mniej zamożnym krajom UE-15, tj. Grecji i Portugalii (tab. 2.4). W Hiszpanii, Grecji, Irlandii, we Włoszech oraz w Wielkiej Brytanii poziom życia w ostatnich latach nieco się obniżył.

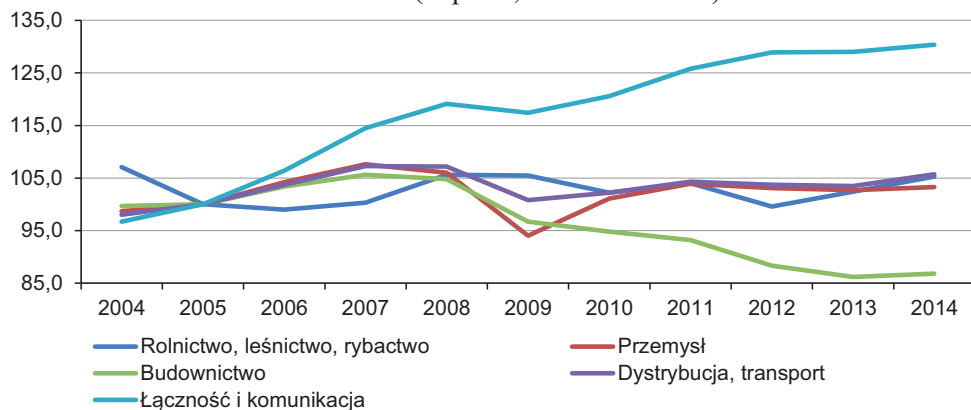
Szybszy wzrost gospodarczy krajów UE-12 w ostatniej dekadzie to przede wszystkim wynik ich akcesji do Unii Europejskiej. Większość tych krajów, jeżeli nie wszystkie, stały się beneficjentami środków unijnych. Ponadto posiadane przewagi komparatywne oraz proces konwergencji gospodarek tych krajów z państwami UE-15 przyczynił się do stosunkowo szybkiego rozwoju gospodarczego, zwłaszcza w pierwszych latach członkostwa we Wspólnocie, dzięki czemu udało się im zmniejszyć dzielący je dystans w stosunku do rozwiniętych krajów UE-15.

Zgodnie z metodologią unijną strukturę wytwarzania wartości dodanej w gospodarce tworzy dziesięć podstawowych rodzajów działalności, tj. przemysł, w tym przemysł przetwórczy, górnictwo i wydobywanie, wytwarzanie i zaopatrywanie w energię elektryczną, gaz oraz dostawa wody; budownictwo; rolnictwo, leśnictwo i rybołówstwo; handel, transport oraz działalność związana z zakwaterowaniem i usługami gastronomicznymi; administracja publiczna, edukacja i opieka zdrowotna; działalność związana z obsługą rynku nieruchomości; działalność profesjonalna, naukowa i techniczna; działalność finansowa i ubezpieczeniowa; usługi informacyjne i komunikacyjne; kultura, rozrywka, pozostała działalność usługowa (rys. 2.1). W latach 2003-2013 udział przemysłu i budownictwa w tworzeniu wartości dodanej UE obniżył się o 1,7 p.p. do 24,8%, wyprzedzając nieznacznie dystrybucję, transport, usługi gastronomiczne oraz łączność i komunikację (stanowiące razem 23,5%), które w tym czasie odnotowały również spadek udziału o 1,2 p.p. Udział tych sektorów uznawanych łącznie z rolnictwem za produkcyjne rodzaje działalności wynosi obecnie 50% w tworzeniu wartości dodanej i jest o 3,2 p.p. mniejszy niż w 2003 roku. Udział pozostałych sektorów „usługowych” wynosi również 50% (wzrost o 3,2 p.p.).

Udział administracji publicznej, edukacji i opieki zdrowotnej wzrósł o 1,0 p.p. do poziomu 19,4% w 2013 roku, co pozwoliło awansować temu sektorowi z trzeciej pozycji i stać się najważniejszym rodzajem działalności (na tym poziomie szczegółowości) pod względem udziału wartości dodanej brutto w tworzeniu PKB (rys. 2.2). Do kolejnych największych sektorów w 2013 roku

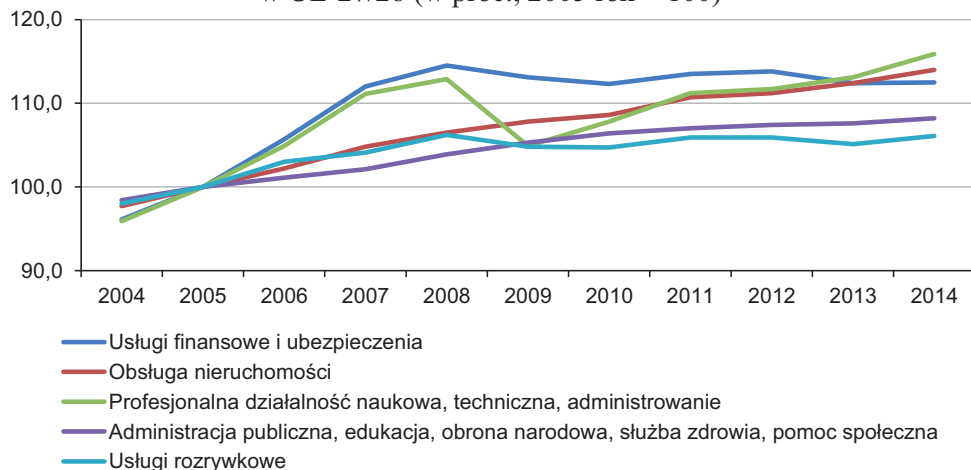
należała działalność związana z obsługą rynku nieruchomości (11,2%), a tuż za nią była działalność profesjonalna, naukowa i techniczna, działalność w zakresie usług administrowania i działalność wspierająca (zwana też usługami biznesowymi) z udziałem 10,4%. Dalsze pozycje zajęły: usługi finansowe i ubezpieczeniowe (5,5%) oraz usługi w zakresie łączności i komunikacji (4,5%), rolnictwo, leśnictwo i rybactwo (1,7%), tj. o 0,3 p.p. mniej niż w 2003 roku. Względne znaczenie usług było szczególnie istotne we Francji, Wielkiej Brytanii, Belgii i Danii, gdzie stanowiły ponad 3/4 wartości dodanej brutto ogółem (tab. 2.5).

Rysunek 2.1. Dynamika wartości dodanej brutto wybranych działów gospodarki w UE-27/28 (w proc., 2005 rok = 100)



Źródło: opracowanie własne na podstawie danych Eurostat.

Rysunek 2.2. Dynamika wartości dodanej brutto pozostałych działów gospodarki w UE-27/28 (w proc., 2005 rok = 100)



Źródło: opracowanie własne na podstawie danych Eurostat.

Tabela 2.5. Udział wartości dodanej brutto<sup>a</sup> sektorów gospodarki w produkcie krajowym brutto wybranych gospodarek UE (w proc.)

Kraje	Rolnictwo, leśnictwo, rybactwo		Przemysł		Budownictwo		Dystrybucja, transport, usługi gastronomiczne		Łączność i komunikacja		Usługi finansowe i ubezpieczenia		Obsługa nieruchomości		Profesjonalna działalność naukowa, techniczna, administracyjne		Administracja publiczna, edukacja, obrona narodowa		Usługi rozrywkowe	
	2003	2013	2003	2013	2003	2013	2003	2013	2003	2013	2003	2013	2003	2013	2003	2013	2003	2013	2003	2013
<b>UE-27/28</b>	<b>2,0</b>	<b>1,7</b>	<b>20,3</b>	<b>19,1</b>	<b>6,2</b>	<b>5,7</b>	<b>19,7</b>	<b>19,0</b>	<b>5,0</b>	<b>4,5</b>	<b>5,3</b>	<b>5,5</b>	<b>10,0</b>	<b>11,2</b>	<b>9,7</b>	<b>10,4</b>	<b>18,4</b>	<b>19,4</b>	<b>3,4</b>	<b>3,6</b>
<b>UE (EA18/19)<sup>b</sup></b>	<b>2,1</b>	<b>1,7</b>	<b>20,6</b>	<b>19,3</b>	<b>6,1</b>	<b>5,6</b>	<b>18,8</b>	<b>18,8</b>	<b>4,6</b>	<b>4,2</b>	<b>5,0</b>	<b>5,1</b>	<b>10,5</b>	<b>11,7</b>	<b>9,7</b>	<b>10,4</b>	<b>18,4</b>	<b>19,6</b>	<b>3,5</b>	<b>3,7</b>
Austria	1,7	1,5	22,8	21,7	7,5	6,9	22,7	21,9	3,8	3,2	5,2	5,0	8,7	10,0	7,6	9,1	17,3	17,6	2,7	2,9
Belgia	1,1	0,8	19,9	15,6	5,0	5,7	20,5	19,8	4,1	4,1	5,9	6,5	9,3	8,9	11,4	13,2	20,8	23,3	2,0	2,1
Bulgaria	10,4	4,9	23,2	25,2	4,8	5,6	22,2	19,5	4,2	5,4	4,2	7,2	11,5	9,7	3,9	5,6	14,2	14,4	1,2	2,4
Czechy	2,7	2,4	29,3	31,8	6,7	6,0	22,5	19,2	4,7	4,7	3,3	4,4	6,0	7,1	6,5	6,8	15,7	15,3	2,6	2,4
Dania	1,9	1,3	19,6	16,9	5,3	4,6	20,2	19,7	4,5	4,2	5,4	6,5	10,0	10,8	6,6	8,9	23,1	23,7	3,4	3,5
Finlandia	3,1	2,8	26,5	18,7	6,0	6,8	17,9	17,0	5,4	5,2	2,4	2,5	10,7	13,1	5,9	8,4	19,3	22,2	2,7	3,3
Francja	2,2	1,8	16,2	12,8	5,2	6,0	18,8	18,2	5,2	4,2	4,3	5,0	12,0	13,3	11,4	12,4	21,4	22,9	3,3	3,4
Grecja	5,5	3,7	12,6	14,6	6,6	1,8	30,3	22,7	4,1	4,5	4,3	4,8	11,5	16,7	3,8	4,6	17,7	21,6	3,7	4,9
Hiszpania	3,8	2,6	19,0	17,5	12,1	7,8	23,6	25,9	4,6	4,0	4,8	3,9	6,2	8,4	6,4	7,8	15,9	18,3	3,6	3,8
Holandia	2,2	1,6	18,2	19,7	5,7	4,7	20,2	18,6	5,3	4,5	7,3	8,7	7,1	6,1	10,7	10,9	20,8	22,5	2,6	2,6
Irlandia	2,4	1,9	27,3	26,3	7,9	1,7	16,2	15,6	6,2	9,0	9,4	10,1	7,6	6,9	6,5	8,7	14,8	17,8	1,8	2,1
Litwa	4,1	4,9	17,6	18,7	6,3	6,4	30,5	29,1	5,6	4,4	3,5	3,7	7,7	9,9	5,4	7,0	16,5	13,4	1,8	2,0
Luksemburg	0,6	0,3	11,7	5,9	7,0	6,3	17,7	17,6	5,8	6,2	23,2	25,4	9,9	9,6	8,0	10,9	14,2	15,8	1,8	2,6
Niemcy	0,9	0,8	24,5	25,5	4,5	4,7	16,2	14,5	4,0	3,9	4,9	4,1	11,6	12,2	11,1	11,4	17,9	18,4	4,5	4,6
<b>Polska</b>	<b>4,4</b>	<b>3,8</b>	<b>23,5</b>	<b>24,7</b>	<b>6,2</b>	<b>6,5</b>	<b>25,4</b>	<b>27,3</b>	<b>4,4</b>	<b>3,5</b>	<b>4,2</b>	<b>4,3</b>	<b>7,0</b>	<b>5,9</b>	<b>6,3</b>	<b>7,2</b>	<b>15,0</b>	<b>13,7</b>	<b>3,6</b>	<b>3,1</b>
Portugalia	3,1	2,4	19,0	18,9	7,7	4,3	23,0	25,4	3,8	3,6	6,2	5,8	8,0	10,2	5,7	6,5	21,2	20,1	2,4	2,9
Rumunia	13,0	6,4	27,8	34,3	6,8	9,2	19,0	22,5	4,8	3,9	2,1	2,5	7,5	9,0	3,4	7,0	13,3	11,9	2,4	3,4
Słowacja	4,5	3,0	28,7	26,7	6,2	7,6	22,4	20,8	3,9	4,5	3,8	4,1	7,8	6,8	5,6	7,7	14,9	13,5	2,2	3,4
Szwecja	1,9	1,5	22,8	18,8	4,6	5,4	17,3	17,5	5,3	5,4	4,1	4,9	10,0	9,2	7,6	9,9	23,6	24,3	2,8	3,1
Węgry	4,6	4,8	25,2	26,0	5,5	4,1	17,2	17,6	5,0	5,1	4,1	4,9	8,2	8,6	7,5	8,4	19,7	17,6	3,0	2,9
Wielka Brytania	0,9	0,6	17,6	14,3	6,7	6,1	19,8	18,5	7,1	6,6	6,8	7,8	8,6	10,9	11,5	12,5	17,8	19,3	3,4	3,5

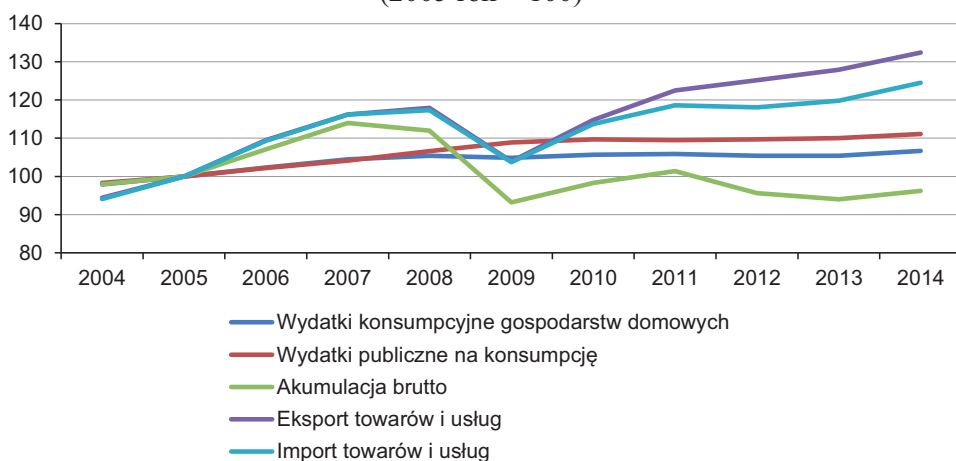
<sup>a</sup> liczonej w cenach bazowych, <sup>b</sup> kraje UE, które mają wspólną walutę euro

Źródło: opracowanie własne na podstawie strony internetowej *Rachunki narodowe i PKB*, <http://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php/National-accounts>.

Zróźnicowanie udziałów wartości dodanej brutto poszczególnych sektorów (działów) w państwach Wspólnoty (tab. 2.5) wynika z bardzo wielu czynników, w tym m.in. z ich poziomu rozwoju gospodarczego, zaś zmiana tych udziałów jest po części wynikiem takich zjawisk, jak: postęp technologiczny, zmiany poziomu cen, outsourcing i globalizacja, które często prowadzą do przenoszenia działalności produkcyjnej do regionów o niższych kosztach siły roboczej zarówno w Unii Europejskiej, jak i poza jej granicami oraz zmian w ustawodawstwie.

Rokroczne decyzje podmiotów gospodarczych o sposobie rozdysponowania ich dochodów określają w skali makroekonomicznej proporcje podziału dochodu narodowego między konsumpcję zaspokajającą bieżące potrzeby indywidualne i społeczne oraz inwestycje zapewniające rozwój gospodarki narodowej w przyszłości. W ekonomii akumulacja to przeznaczenie części dochodu narodowego na inwestycje oraz na zwiększenie zasobów środków obrotowych i rezerw. Czynniki określającymi rozmiar akumulacji są między innymi: wydajność pracy, wysokość włożonego kapitału i szybkość jego obrotu. Akumulacja powoduje wzrost kapitału, przy czym szybciej zwiększa się ta część kapitału, którą przeznacza się na środki produkcji w porównaniu z częścią zmienną kapitału reprezentującą popyt na siłę roboczą.

Rysunek 2.3. Spożycie wewnętrzne oraz akumulacja brutto w UE-27/28 (2005 rok = 100)



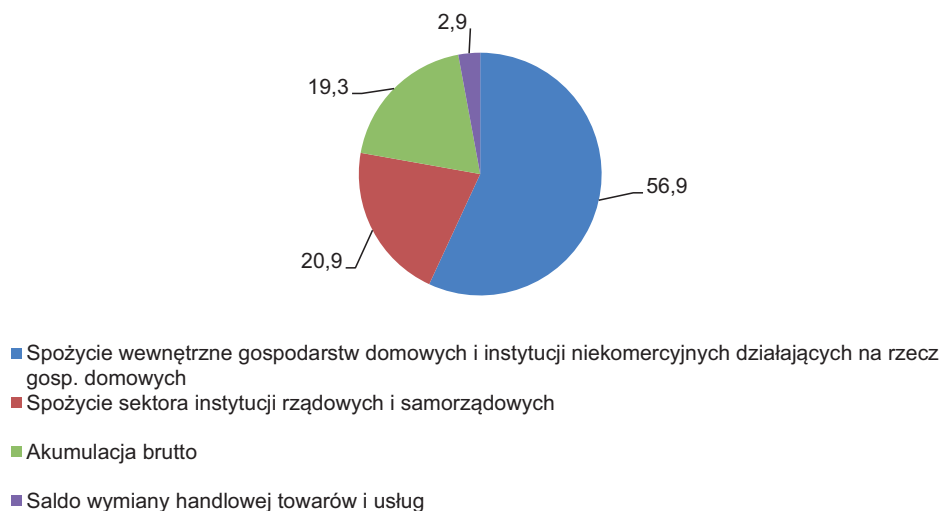
Źródło: opracowanie własne na podstawie danych Eurostat.

Proces akumulacji prowadzi w rezultacie do zastępowania pracowników przez maszyny, co w konsekwencji oznacza zmniejszenie popytu na siłę roboczą i wzrost bezrobocia. Akumulacja w skali mikro powoduje wzrost rozmiarów kapitału w poszczególnych przedsiębiorstwach, czyli jego koncentrację.

Z analizy poszczególnych elementów składowych PKB liczonego według metody wydatkowej wynika, że w latach 2004-2014 spożycie gospodarstw domowych w UE-27/28 wzrosło realnie o 9,0%. Wzrost konsumpcji sektora publicznego (instytucji rządowych i samorządowych) był nieco większy i wyniósł 13%. W tym okresie akumulacja brutto zmniejszyła się o 1,8%, w głównej mierze z powodu dużego spadku w 2009 roku oraz w latach 2012-2013, podczas gdy wzrost eksportu przekroczył wzrost importu (rys. 2.3).

W 2014 roku w UE-27/28 spożycie wewnętrzne gospodarstw domowych osiągnęło poziom 56,9%. Wydatki związane z sektorem publicznym, tj. m.in. na: edukację, służbę zdrowia, pomoc społeczną czy obronę narodową, wyniosły 20,9%. Na podobnym poziomie była akumulacja brutto (19,3%), której główną pozycję stanowią inwestycje w środki trwałe. Udział salda wymiany handlowej wyniósł 2,9% (rys. 2.4).

Rysunek 2.4. Główne składowe PKB UE-27/28 według rozdysponowania (stan w 2014 roku, w proc.)



Źródło: opracowanie własne na podstawie danych Eurostat.

Udział spożycia gospodarstw domowych, inwestycji w produkcji krajowym brutto krajów UE-27/28 jest zróżnicowany. Różnice te wynikają z bardzo wielu czynników, w tym przede wszystkim z poziomu rozwoju gospodarczego państwa (zamożności społeczeństwa).

W latach 2000-2004 na konsumpcję w gospodarstwach domowych krajów UE-27/28 przypadało średnio 55,6% PKB Wspólnoty, zaś na inwestycje 21,6% (tab. 2.6). Konsumpcja gospodarstw domowych w Grecji, na Cyprze, Litwie,

Malcie, w Rumunii, Polsce oraz Portugalii była wyższa od 8,4 do 18,3 p.p. niż przeciętnie w UE, zaś wyraźnie poniżej średniej było spożycie gospodarstw domowych w: Szwecji, Danii, Finlandii oraz Irlandii, tj. w krajach wysoko rozwiniętych, czego dowodem jest wysoki PKB/mieszkańca (por. tab. 2.4). W następnych dwóch pięcioletkach przeciętny udział konsumpcji gospodarstw domowych w krajach UE-27/28 pozostawał nadal na stabilnym poziomie i wynosił ok. 55% PKB.

Tabela 2.6. Spożycie wewnętrzne gospodarstw domowych oraz poziom inwestycji w PKB UE-27/28 (w proc.)

Kraje	2000-2004 <sup>a</sup>		2005-2009 <sup>a</sup>		2010-2014 <sup>a</sup>	
	spożycie wewnętrzne gospodarstw domowych	inwestycje	spożycie wewnętrzne gospodarstw domowych	inwestycje	spożycie wewnętrzne gospodarstw domowych	inwestycje
<b>UE-27/28</b>	<b>55,6</b>	<b>21,6</b>	<b>55,4</b>	<b>22,3</b>	<b>55,2</b>	<b>20,2</b>
Grecja	68,8	24,2 <sup>b</sup>	69,6	23,4	72,8	13,9
Cypr	73,9	20,2	69,7	24,7	72,5	17,4
Portugalia	64,0	25,7	65,7	22,4	67,2	17,3
Malta	72,6	20,1	68,7	20,8	66,0	18,6
Litwa	65,6	22,0 <sup>b</sup>	64,6	24,4	63,0	17,7
Włochy	60,3	20,7	60,1	21,1	61,7	18,8
Rumunia	66,8	20,9	64,3	27,5	61,3	26,5
Wielka Brytania	61,0	18,6	59,9	17,7	61,0	16,2
Łotwa	60,4	26,2	58,6	31,3	60,8	22,4
Hiszpania	60,6	27,0	58,2	29,1	60,3	20,7
<b>Polska</b>	<b>64,7</b>	<b>19,8</b>	<b>60,9</b>	<b>20,8</b>	<b>59,4</b>	<b>19,6</b>
Słowenia	56,9	26,0	54,8	27,4	58,5	20,1
Słowacja	55,7	27,4	56,4	25,8	56,2	22,0
Austria	54,3	24,4	53,4	22,9	54,0	22,2
Francja	52,8	21,2	53,5	22,6	53,7	22,3
Węgry	56,2	24,6	54,4	23,5	53,2	19,8
Niemcy	54,2	20,7	53,6	19,7	52,4	19,8
Estonia	58,7	29,8	55,5	32,0	52,4	25,3
Finlandia	46,8	22,3	47,8	23,4	51,7	21,9
Czechy	51,3	29,5	49,2	28,4	50,8	26,2
Belgia	50,4	28,2 <sup>b</sup>	49,1	23,1	49,6	22,6
Dania	45,9	21,1	46,4	22,2	46,9	18,3
Szwecja	44,5	21,8	43,9	23,1	44,8	22,4
Holandia	48,1	21,6	44,8	21,5	43,6	19,2
Irlandia	44,1	24,5	44,1	25,9	43,5	15,3
Rozpiętość między wartością max i min (w p.p.)	29,8	11,2	25,8	14,3	29,3	12,6
Relacja między wartościami max/min	1,68	1,60	1,59	1,81	1,67	1,91

<sup>a</sup> przeciętnie w roku, <sup>b</sup> szacunek

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych Eurostat.

Na początku minionej dekady kraje Wspólnoty na inwestycje przeznaczały średnio 21,6% PKB UE-27/28. W Estonii oraz w Czechach wskaźnik ten zbliżał się do 30%, a wysoki był także w Portugalii, Hiszpanii oraz na Łotwie i Słowacji (tab. 2.6). Największy udział w inwestycjach ma prywatny biznes (55-60%), w następnej kolejności są gospodarstwa domowe z udziałem ok. 25%, a na sektor publiczny przypada ok. 15%. W latach 2010-2014 udział inwestycji ogółem spadł do 20,2% PKB, tj. był niższy o 2,1 p.p. niż średnio w latach 2005-2009, na co wpływ miał ostatni światowy kryzys finansowy i gospodarczy, który spowodował krótkotrwałą recesję i spowolnienie gospodarcze w krajach Wspólnoty, a to ograniczyło inwestycje.

Różnice w spożyciu wewnętrznym gospodarstw domowych między krajami Wspólnoty wynikają przede wszystkim z poziomu rozwoju gospodarczego krajów UE. W krajach o niższym rozwoju liczonym jako np. PKB/mieszkańca, tj. głównie w krajach UE-12, wydatki gospodarstw domowych stanowiły większy udział w PKB niż w krajach UE-15. W analizowanych podokresach różnice między wartością (max i min) w UE-27/28 wynosiły od 25,8 do 29,8%. Ponadto spożycie wewnętrzne było bardziej stabilne niż wydatki inwestycyjne, gdyż relacje między wartością maksymalną a minimalną zawierały się w przedziale od 1,59 do 1,68, podczas gdy w inwestycjach od 1,60 do 1,91. Świadczy to o tym, że inwestycje w większym stopniu zależą od koniunktury gospodarczej (otoczenia makroekonomicznego), zaś spożycie wewnętrzne gospodarstw domowych jest mniej podatne na jej wahania i inne „zawirowania” rynkowe.

## **2.2. Poziom wyżywienia ludności na świecie oraz regionalne zróżnicowanie samowystarczalności żywnościowej**

Szybki wzrost liczby ludności na świecie, spowodowany zwłaszcza dużym przyrostem naturalnym w krajach rozwijających się, głównie afrykańskich, a także niektórych azjatyckich i południowoamerykańskich, sprawia, że wyżywienie ludności jest jednym z najważniejszych problemów współczesnego świata. Co ważne, zasoby ziemi rolniczej są ograniczone, a wykorzystanie tego czynnika produkcji na cele nierolnicze uszczupla je. Do tego dochodzi problem wody, który w niektórych regionach świata jest jednym z najważniejszych. Jeżeli jeszcze do tego dodamy marnotrawstwo żywności oraz jej nadmierne spożywanie (prowadzące do otyłości), to samowystarczalność żywnościowa świata jest zagadnieniem ciągle aktualnym.

Spożywanie żywności zaspokaja jedną z podstawowych potrzeb bytowych człowieka. Produkty pochodzenia zwierzęcego oraz roślinnego dostarczają organizmowi niezbędnych składników do prawidłowego rozwoju oraz energii do



życia, przy czym nie ma jednego produktu, który by te wszystkie składniki zapewniał. Nadmierne, jak i niedostateczne spożywanie produktów żywnościowych powoduje określone choroby, jak np. otyłość czy anoreksję. O ilości konsumowanych pokarmów przez człowieka decyduje bardzo wiele czynników, w tym m.in.: poziom osiąganych dochodów, dostępność żywności i jej ceny, płeć, rodzaj wykonywanej pracy, przyzwyczajenia kulinarne oraz trendy żywieniowe.

Poziom konsumpcji żywności jest silnie skorelowany z poziomem rozwoju gospodarczego. Im jest on wyższy, tym wyższy jest poziom konsumpcji żywności. Ogólnoświatowy wzrost gospodarczy, zwłaszcza w krajach o dużym przyroście demograficznym, prowadzi do: wzrostu zamożności mieszkańców, wyższego popytu na żywność, zmian we wzorcach konsumpcji żywności, w których zaczyna dominować spożycie podstawowych produktów pochodzenia zwierzęcego, zwłaszcza mięsa i jego przetworów<sup>26</sup>.

### **2.2.1. Sytuacja demograficzna na świecie oraz produkcja wybranych surowców rolnych**

W drugiej połowie ubiegłego wieku, tj. w latach 1950-2000, ludność świata zwiększyła się z 2,6 do 6,1 mld osób, co oznacza prawie dwuipółkrotny wzrost. W ciągu ostatnich czternastu lat populacja mieszkańców globu zwiększyła się o kolejny miliard – do 7,2 mld osób. Według prognoz naukowców w 2050 roku kulę ziemską ma zamieszkiwać ok. 9 mld ludzi.

Przyrost ludności na świecie jest zróżnicowany. Największa jego dynamika była w Afryce, zaś najniższa w Europie. W latach 2000-2013 liczba mieszkańców Afryki zwiększyła się o 37,5%, przekraczając 1,1 mld osób. Przyrost ten był ponad dwa razy szybszy niż na świecie oraz 2-3 razy szybszy niż w obu Amerykach, Azji czy Oceanii. Populacja mieszkańców Europy zwiększyła się tylko o niecałe 2,0% i wyniosła 742 mln osób (tab. 2.7).

Rozmieszczenie ludności na świecie jest nierównomierne. Najludniejszym kontynentem jest Azja, którą zamieszkuje ponad 60% ogółu ludności świata. Na drugim miejscu znajduje się Afryka, w której żyje ok. 15,2% mieszkańców globu, a na trzecim miejscu jest Europa – 10,5%. Zdecydowanie mniej osób mieszka w Ameryce Północnej oraz w Ameryce Środkowej i Południowej odpowiednio 5,0 i 8,6%. Najmniej zaludnionym kontynentem jest Oceania – ok. 38 mln osób, co stanowi 0,5% ogółu ludności świata. W latach 2000-2013

---

<sup>26</sup> M. Kwasek, *Zmiany we wzorcach konsumpcji żywności na świecie w I dekadzie XXI wieku*, [w:] P. Chechelski (red.), *Zmiany zachodzące w otoczeniu przemysłu spożywczego pod wpływem globalizacji. Wybrane zagadnienia*, IERiGŻ-PIB, Warszawa 2015, materiał niepublikowany, s. 148-149.

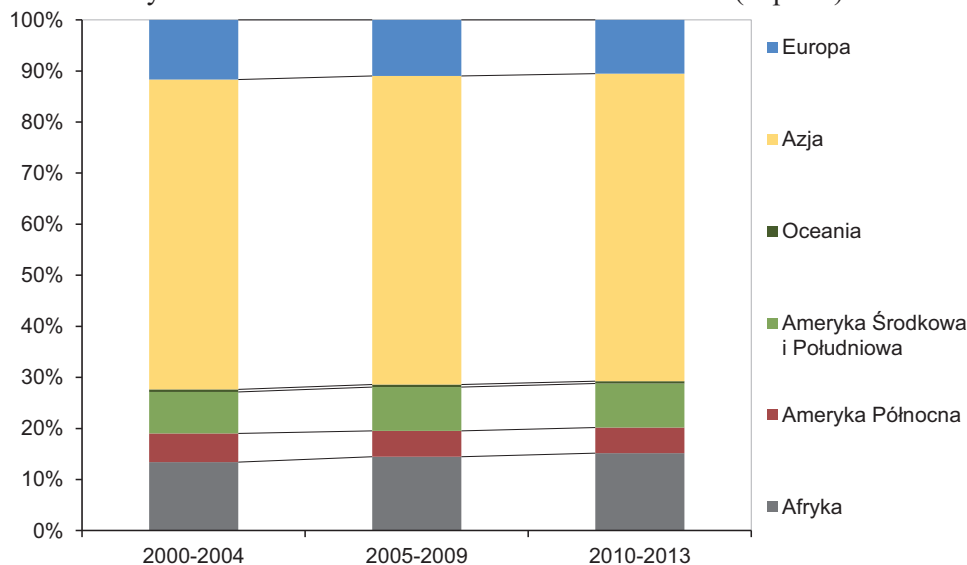
udział osób zamieszkujących kontynent afrykański oraz Amerykę Środkową i Południową zwiększył się w całej populacji globu, natomiast udział Europy i Ameryki Północnej się obniżył (rys. 2.5).

Tabela 2.7. Zmiany populacji mieszkańców świata

Wyszczególnienie	2000	2004	2008	2013	Przyrost w latach 2000-2013 w proc.
	w mln				
Świat	6128,0	6378,0	6750,0	7162,0	16,9
w tym:					
Afryka	808,0	869,0	987,0	1111,0	37,5
Ameryka Północna	315,0	367,0	345,0	355,0	12,7
Ameryka Środkowa i Południowa	526,0	512,0	576,0	617,0	17,3
Azja	3717,0	3871,0	4075,0	4299,0	15,7
Europa	729,0	726,0	732,0	742,0	1,8
Oceania	33,0	33,0	35,0	38,0	15,2

Źródło: opracowanie własne na podstawie Roczników Statystycznych GUS z lat 2002-2014.

Rysunek 2.5. Rozmieszczenie ludności na świecie (w proc.)



Źródło: opracowanie własne na podstawie Roczników Statystycznych GUS z lat 2002-2014.

W latach 2001-2012 liczba mieszkańców globu zwiększyła się z 6,1 do 7,1 mld osób, tj. w tempie o 1,3% rocznie. Powierzchnia użytków rolnych zmniejszyła się z ok. 5 mln ha w 2002 roku do 4,9 mln ha w 2012 roku, przy względnie stabilnej powierzchni gruntów ornych wynoszącej ok. 1,4 mln ha.

Intensyfikacja rolnictwa spowodowała jednak, że przyrost produkcji rolniczej na świecie, był szybszy niż przyrost naturalny. W analizowanym okresie tempo przyrostu wolumenu podstawowych surowców rolnych, takich jak np.: zbóż, mięsa, mleka krowiego czy jaj kurzych wynosiło od 0,9 do 2,2% rocznie (tab. 2.8). Konsekwencją wyżej wymienionych zjawisk był wzrost produkcji rolniczej przypadającej na 1 mieszkańca, co nie oznacza, że nie ma już regionów czy skupisk ludzkich dotkniętych głodem.

Tabela 2.8. Powierzchnia użytków rolnych oraz produkcja wybranych surowców rolnych na świecie

Wyszczególnienie	2000	2004	2008	2012	Zmiany w proc. rocznie w latach 2001-2012
Powierzchnia użytków rolnych (w mln ha)	5019,8 <sup>a</sup>	4967,6 <sup>b</sup>	4889,0 <sup>c</sup>	4922,0	-0,2 <sup>d</sup>
w tym:					
gruntów ornych	1404,1 <sup>a</sup>	1421,2 <sup>b</sup>	1381,2 <sup>c</sup>	1396,0	-0,1 <sup>d</sup>
trwałych użytków zielonych	3485,3 <sup>a</sup>	3405,9 <sup>b</sup>	3355,7 <sup>c</sup>	3360,0	-0,4 <sup>d</sup>
Produkcja surowców rolnych (w mln ton)					
w tym:					
zbóż	2060,0	2264,0	2525,1	2545,0	1,8
ziemniaków	328,7	327,6	314,1	364,8	0,9
mięsa	234,6	259,4	280,0	302,4	2,1
mleka krowiego	490,7	519,8	578,5	625,8	2,0
jaj kurzych	51,2	58,2	60,7	66,4	2,2
Ludność świata (w mln osób)	6128,0	6378,0	6750,0	7080,0	1,3
Produkcja w przeliczeniu na 1 mieszkańca świata (w kg)					
w tym:					
zbóż	337,0	355,0	374,0	359,0	0,5
ziemniaków	53,8	51,4	46,5	51,5	-0,4
mięsa	38,4	40,7	41,5	42,7	0,9
mleka krowiego	80,0	81,5	86,0	88,4	0,8
jaj kurzych	8,4	9,1	9,0	9,4	0,9

<sup>a</sup> rok 2002, <sup>b</sup> rok 2005, <sup>c</sup> rok 2009, <sup>d</sup> zmiany w proc. rocznie w latach 2003-2012

Źródło: opracowanie własne na podstawie Roczników Statystycznych GUS z lat 2002-2014.

### 2.2.2. Zmiany w spożyciu żywności według wartości energetycznej i odżywczej

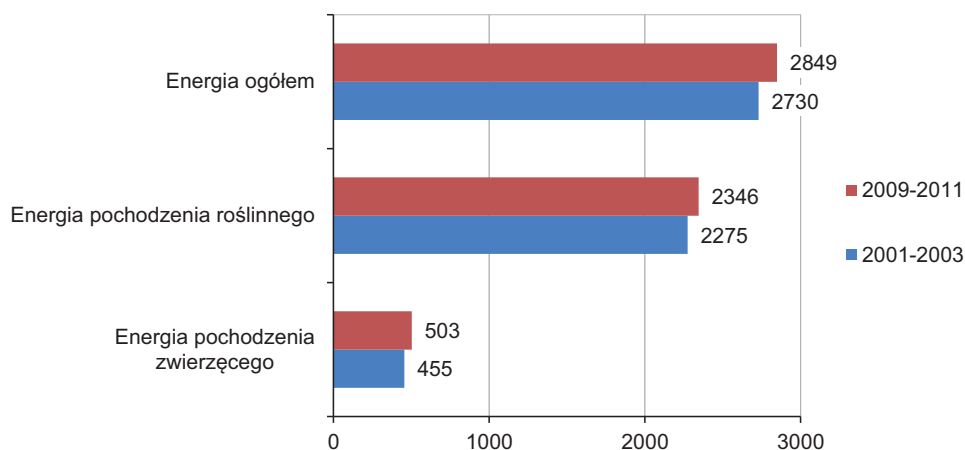
Organizacja Narodów Zjednoczonych ds. Wyżywienia i Rolnictwa (FAO) do oceny poziomu wyżywienia ludności w wymiarze światowym stosuje wskaźnik określający przeciętne dzienne pobranie energii ze spożycia żywności

w przeliczeniu na 1 mieszkańca kraju w badanym roku wyrażone w kilokaloriach (kcal). Na podstawie prowadzonych badań FAO przyjmuje, że przeciętne dobowe zapotrzebowanie na energię zgodne z zaleceniami żywieniowymi powinno wynosić 2350 kcal/mieszkańca<sup>27</sup>.

Jak zauważa M. Kwasek, produkcja żywności na świecie zapewnia każdemu mieszkańcowi spożycie 2849 kcal dziennie, czyli o 21% więcej od zalecanego poziomu. Dokładne zapotrzebowanie ustalane jest na podstawie wieku, płci, rodzaju wykonywanej pracy, sytuacji społeczno-zawodowej. Uwarunkowania te są różne w zależności od regionu i strefy klimatycznej.

W minionej dekadzie dostępność kilokalorii na 1 mieszkańca dziennie wzrosła globalnie z 2730 w latach 2001-2003 do 2849 w latach 2009-2011, tj. o 4,4%. Spożycie energii produktów pochodzenia roślinnego wzrosło o 3,1%, zaś energii z produktów pochodzenia zwierzęcego o 10,5% (rys. 2.6).

Rysunek 2.6. Spożycie żywności na świecie – w kcal na 1 mieszkańca dziennie przeciętnie w latach 2001-2003 i 2009-2011



Źródło: M. Kwasek, *Zmiany we wzorcach konsumpcji żywności na świecie w I dekadzie XXI wieku*, [w:] P. Chechelski (red.), *Zmiany zachodzące w otoczeniu przemysłu spożywczego pod wpływem globalizacji. Wybrane zagadnienia*, IERiGŻ-PIB, Warszawa 2015, materiał niepublikowany.

Problemy wyżywienia ludności świata sprowadzają się nie tylko do ilości spożywanej energii na 1 mieszkańca dziennie, ale także do poziomu spożycia białka, zwłaszcza białka zwierzęcego. Organizacja Narodów Zjednoczonych ds. Wyżywienia i Rolnictwa na podstawie prowadzonych badań przyjmuje, że do-

<sup>27</sup> M. Kwasek, *Zmiany we wzorcach konsumpcji żywności...*, op. cit., s. 154.

bowe przeciętne spożycie białka powinno wynosić 70-80 g, w tym co najmniej 1/3 powinno stanowić białko zwierzęce. Brak białka w pożywieniu powoduje głód utajony, który osłabia zdolności fizyczne i umysłowe człowieka<sup>28</sup>.

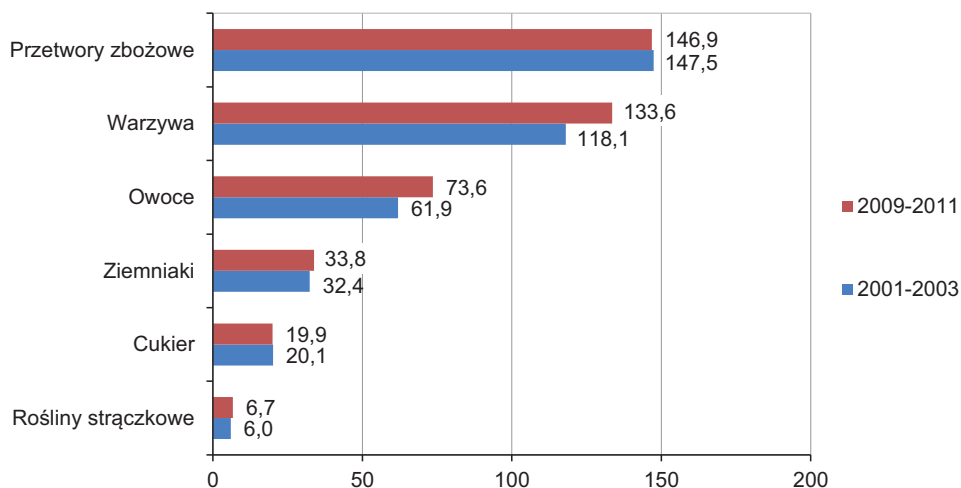
W porównywanych okresach spożycie białka na świecie zwiększyło się z 75,2 g na mieszkańca dziennie w latach 2001-2003 do 79,8 g w latach 2009-2011, tj. o 6,1%. Spożycie białka pochodzenia roślinnego wzrosło o 3,0%, zaś białka pochodzenia zwierzęcego o 11,3%. Jeszcze szybciej wzrastało spożycie tłuszczów, bo o 10,1%. W latach 2009-2011 ich spożycie wynosiło 81,8 g na mieszkańca dziennie, z których 45,1 g to tłuszcz pochodzenia roślinnego, a resztę stanowił tłuszcz pochodzenia zwierzęcego (tab. 2.9).

Tabela 2.9. Spożycie białka i tłuszczów na świecie w gramach na 1 mieszkańca dziennie przeciętnie w latach 2001-2003 i 2009-2011

Wyszczególnienie	Ogółem		Pochodzenia			
			roślinnego		zwierzęcego	
	2001-2003	2009-2011	2001-2003	2009-2011	2001-2003	2009-2011
Białko	75,2	79,8	46,9	48,3	28,3	31,5
Tłuszcze	74,3	81,8	40,9	45,1	33,4	36,7

Źródło: M. Kwasek, *Zmiany we wzorcach konsumpcji żywności...*, op. cit., s. 158 i 161.

Rysunek 2.7. Zmiany w spożyciu podstawowych produktów pochodzenia roślinnego na świecie w kg na 1 mieszkańca rocznie przeciętnie w latach 2001-2003 i 2009-2011



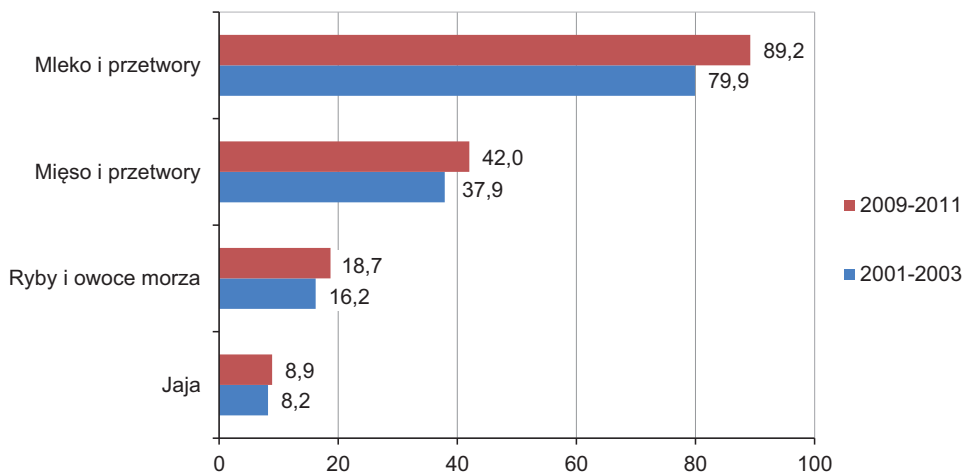
Źródło: M. Kwasek, *Zmiany we wzorcach konsumpcji żywności...*, op. cit., s. 162.

<sup>28</sup> M. Kwasek, *Zmiany we wzorcach konsumpcji żywności...*, op. cit., s. 157.

W analizowanym okresie odnotowano różnokierunkowe zmiany w spożyciu podstawowych produktów pochodzenia roślinnego na świecie. Konsumpcja owoców wzrosła o 18,9% (do 73,6 kg/mieszkańca), warzyw o 13,1% (do 133,6 kg), roślin strączkowych o 11,7% (do 6,7 kg) i ziemniaków o 4,3% (do 33,8 kg), zaś spożycie przetworów zbożowych zmniejszyło się o 0,4% (do 146,9 kg), a cukru o 1,0% (do 19,9 kg) – rysunek 2.7.

W latach 2001-2011 na świecie odnotowano wzrost spożycia produktów żywnościowych pochodzenia zwierzęcego. Spożycie ryb i owoców morza wzrosło o 15,4% (do 18,7 kg), mleka i przetworów o 11,6% (do 89,2 kg), mięsa i przetworów o 10,8% (do 42,0 kg) i jaj o 8,5% (do 8,9 kg) – rysunek 2.8.

Rysunek 2.8. Zmiany w spożyciu podstawowych produktów pochodzenia zwierzęcego na świecie w kg na 1 mieszkańca rocznie przeciętnie w latach 2001-2003 i 2009-2011



Źródło: M. Kwasek, *Zmiany we wzorcach konsumpcji żywności...*, op. cit., s. 165.

Analiza spożycia poszczególnych gatunków mięsa na świecie wykazała, że najbardziej wzrosła konsumpcja drobiu o 22,6%, a w dalszej kolejności mięsa wieprzowego (o 9,1%), mięsa baraniego i koziego (o 5,6%) oraz mięsa wołowego (o 1,1%)<sup>29</sup>.

<sup>29</sup> M. Kwasek, *Zmiany we wzorcach konsumpcji żywności...*, op. cit., s. 164.

### 2.2.3. Regionalne zróżnicowanie produkcji i konsumpcji wybranych produktów żywnościowych

Przez regionalne zróżnicowanie produkcji rolniczej na świecie rozumie się wielkość produkcji rolniczej pochodzącej z kontynentu, względnie jego znaczącej części lub też z ugrupowania państw, np. Unii Europejskiej czy Wspólnoty Niepodległych Państw, zdając sobie sprawę, że w obrębie tak dużego obszaru – jakim jest kontynent – także nie ma jednorodności. Analizowane zjawisko dotyczy nie tylko skali produkcji, ale odnosi się też do zróżnicowanego asortymentu produkowanych surowców rolnych, na co wpływ ma wiele czynników, takich jak chociażby klimat czy powierzchnia użytków rolnych i ich struktura. Do obliczenia wskaźnika samowystarczalności wykorzystano relację produkcji do konsumpcji (zużycia)<sup>30</sup> określonego produktu.

Samowystarczalność żywnościowa kraju w warunkach gospodarki zamkniętej oznacza zaspokojenie potrzeb żywnościowych wyłącznie z produkcji krajowej. Krajowa podaż żywności powinna pokryć krajowy popyt na żywność. Krajowe rolnictwo i przemysł rolno-spożywczy wyznaczają poziom produkcji i zaopatrzenia mieszkańców w żywność przy założeniu pełnej samowystarczalności rozumianej jako całkowita rezygnacja z importu żywności. We współczesnym świecie trudno znaleźć kraj o tak zaawansowanej autarkii. Taka sytuacja może zaistnieć wyłącznie w przypadkach ekstremalnych, na przykład konfliktów międzynarodowych<sup>31</sup>.

We współczesnym świecie pod wpływem procesów globalizacji definicja samowystarczalności żywnościowej uległa zmianie. W warunkach gospodarki otwartej oznacza ona dostępność ekonomiczną i fizyczną żywności na rynku wewnętrznym, niezależnie od źródeł jej pochodzenia – czy z produkcji krajowej, czy z importu. Braki żywności, a raczej uzupełnienie niewystarczającej produkcji poszczególnych jej asortymentów (rodzajów) można uzupełnić importem. Wiele krajów wyspecjalizowało się w produkcji określonych surowców rolnych, robią to taniej i na większą skalę niż inni, przez co stali się znaczącym graczem na rynku światowym.

---

<sup>30</sup> Zużycie można określić m.in. w następujący sposób:

- 1) zużycie krajowe poszczególnych produktów rolnych = żywienie zwierząt (pasza) + siew (ziarno) + przetwórstwo (na cele nieżywnościowe) + straty + inne wykorzystanie (np. na konsumpcję przez turystów) + spożycie przez ludność danego kraju,
- 2) zużycie krajowe = produkcja + import – eksport.

<sup>31</sup> M. Kwasek, *Tendencje w spożyciu żywności w krajach rozwijających się na tle rozwoju społeczno-gospodarczego*, seria „Program Wieloletni 2005-2009”, nr 123, IERiGŻ-PIB, Warszawa 2009, s. 58.

Tabela 2.10. Regionalne zróżnicowanie produkcji i konsumpcji pszenicy na świecie

Wyszczególnienie	2000/2001	2004/2005	2008/2009	2014/2015	Zmiany roczne w latach 2002/2003-2014/2015 (w proc.)
<b>Azja Wschodnia</b>					
- produkcja (w mln ton)	100,6	93,2	113,8	127,6	1,7
- konsumpcja (w mln ton)	121,7	114,1	117,2	131,3	0,5
- wskaźnik samowystarczalności (w proc.)	82,7	81,7	97,1	97,2	1,2
<b>Azja Południowa</b>					
- produkcja (w mln ton)	101,8	96,4	103,8	129,6	1,7
- konsumpcja (w mln ton)	94,2	101,0	105,2	132,3	2,5
- wskaźnik samowystarczalności (w proc.)	108,1	95,5	98,7	98,0	-0,7
<b>Unia Europejska</b>					
- produkcja (w mln ton)	132,7	147,7	151,9	156,5	1,2
- konsumpcja (w mln ton)	119,3	123,9	127,6	123,5	0,2
- wskaźnik samowystarczalności (w proc.)	111,3	119,2	119,0	126,7	0,9
<b>Wspólnota Niepodległych Państw</b>					
- produkcja (w mln ton)	63,1	85,6	115,5	112,7	4,2
- konsumpcja (w mln ton)	63,7	72,0	76,5	75,8	1,3
- wskaźnik samowystarczalności (w proc.)	99,0	119,3	151,0	148,6	2,9
<b>Ameryka Północna</b>					
- produkcja (w mln ton)	90,6	85,9	101,0	88,3	-0,2
- konsumpcja (w mln ton)	48,8	46,0	48,5	47,5	-0,2
- wskaźnik samowystarczalności (w proc.)	185,5	186,7	208,3	185,8	0,0
<b>Ameryka Południowa</b>					
- produkcja (w mln ton)	20,8	26,1	21,1	22,9	0,7
- konsumpcja (w mln ton)	24,1	23,7	24,6	26,9	0,8
- wskaźnik samowystarczalności (w proc.)	86,2	110,1	86,0	85,1	-0,1
<b>Oceania</b>					
- produkcja (w mln ton)	22,4	22,2	21,8	24,1	0,5
- konsumpcja (w mln ton)	6,1	6,9	8,3	8,9	2,7
- wskaźnik samowystarczalności (w proc.)	367,7	320,9	261,6	271,4	-2,1
<b>Świat</b>					
- produkcja (w mln ton)	583,3	626,8	683,6	725,5	1,6
- konsumpcja (w mln ton)	585,2	605,5	636,8	701,4	1,3
- wskaźnik samowystarczalności (w proc.)	99,7	103,5	107,4	103,4	0,3

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych Amerykańskiego Departamentu Rolnictwa (USDA) zamieszczonych na stronach internetowych.



Zboża są jedną z najważniejszych roślin uprawnych na świecie. W ostatnich piętnastu latach światowa produkcja pszenicy zwiększyła się z 583 do 726 mln ton, tj. rosła w tempie 1,6% rocznie. Najwięcej tego zboża produkuje się w Azji Wschodniej i Południowej, łącznie ok. 260 mln ton, co stanowi ponad 1/3 światowych zbiorów. Mimo tak dużej produkcji wskaźnik samowystarczalności jest na poziomie 97-98%. Drugie miejsce przypada Unii Europejskiej (ponad 150 mln ton, co odpowiada 1/4 światowych zbiorów), a wskaźnik samowystarczalności wynosi ponad 120%. Regionem o największych nadwyżkach pszenicy jest Oceania, gdyż w sezonie 2014/2015 wskaźnik ten wynosił 270%, a w latach wcześniejszych ponad 300%, przy czym produkcja tego zboża jest tam stosunkowo mała, bo wynosi niespełna 25 mln ton. Znacznie większymi „graczami na rynkach światowych”, dysponującymi jeszcze większymi nadwyżkami (w ujęciu ilościowym), są Ameryka Północna oraz Wspólnota Niepodległych Państw, gdzie wskaźnik samowystarczalności w ostatnim sezonie wynosił odpowiednio 185 i 149%. Regionem, w którym produkcja pszenicy nie zaspokaja jej konsumpcji, jest Ameryka Południowa (tab. 2.10).

Tabela 2.11. Regionalne zróżnicowanie produkcji i konsumpcji mięsa wieprzowego na świecie

Wyszczególnienie	2000	2004	2008	2014	Zmiany roczne w latach 2001-2014 (w proc.)
<b>Azja Wschodnia</b>					
- produkcja (w mln ton)	43,2	47,0	49,6	60,1	2,4
- konsumpcja (w mln ton)	44,3	48,6	52,2	62,8	2,5
- wskaźnik samowystarczalności (w proc.)	97,4	96,8	95,0	95,7	-0,1
<b>Unia Europejska</b>					
- produkcja (w mln ton)	21,7	21,9	22,9	22,5	0,3
- konsumpcja (w mln ton)	20,5	20,7	21,3	20,4	0,0
- wskaźnik samowystarczalności (w proc.)	106,1	105,5	106,9	110,6	0,3
<b>Wspólnota Niepodległych Państw</b>					
- produkcja (w mln ton)	2,5	2,6	2,9	3,8	3,0
- konsumpcja (w mln ton)	2,8	3,3	4,3	4,4	3,2
- wskaźnik samowystarczalności (w proc.)	89,1	78,0	67,4	85,9	-0,3
<b>Ameryka Północna</b>					
- produkcja (w mln ton)	11,1	12,2	13,5	13,5	1,4
- konsumpcja (w mln ton)	10,6	11,2	11,3	11,4	0,5
- wskaźnik samowystarczalności (w proc.)	104,9	108,5	120,2	117,8	0,8
<b>Ameryka Południowa</b>					
- produkcja (w mln ton)	2,8	3,5	4,3	5,0	4,2
- konsumpcja (w mln ton)	2,7	2,9	3,6	4,5	3,7
- wskaźnik samowystarczalności (w proc.)	104,3	123,6	119,4	111,8	0,5
<b>Świat</b>					
- produkcja (w mln ton)	84,9	91,4	98,1	110,6	1,9
- konsumpcja (w mln ton)	84,7	91,2	98,3	110,0	1,9
- wskaźnik samowystarczalności (w proc.)	100,3	100,2	99,8	100,5	0,0

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych Amerykańskiego Departamentu Rolnictwa (USDA) zamieszczonych na stronach internetowych.

Najwięcej mięsa wieprzowego na świecie produkowane jest w Azji, a przede wszystkim w Azji Wschodniej<sup>32</sup>. Pochodzi stamtąd ponad połowa światowej produkcji wieprzowiny. W ciągu ostatnich piętnastu lat produkcja i konsumpcja tego mięsa rosła w Azji w podobnym tempie – po 2,4-2,5% rocznie, a niedobór (deficyt) wieprzowiny zwiększył się do ok. 3,0 mln ton. Jeszcze większy deficyt mają kraje WNP, gdyż wskaźnik samowystarczalności wahał się w ostatnich latach od 67 do 85%. Nadwyżkami w produkcji wieprzowiny dysponują obie Ameryki oraz Unia Europejska, a ich wskaźnik samowystarczalności zawierał się w przedziale od 106 do 120% (tab. 2.11).

Tabela 2.12. Regionalne zróżnicowanie produkcji i konsumpcji mięsa wołowego i cielęcego na świecie

Wyszczególnienie	2000	2004	2008	2014	Zmiany roczne w latach 2001-2014 (w proc.)
<b>Azja Wschodnia</b>					
- produkcja (w mln ton)	6,0	6,3	6,9	7,7	1,9
- konsumpcja (w mln ton)	7,4	7,4	8,0	10,0	2,2
- wskaźnik samowystarczalności (w proc.)	80,1	85,6	86,1	76,9	-0,3
<b>Unia Europejska</b>					
- produkcja (w mln ton)	8,3	8,4	8,1	7,4	-0,8
- konsumpcja (w mln ton)	8,2	8,7	8,4	7,5	-0,6
- wskaźnik samowystarczalności (w proc.)	102,1	96,1	96,8	99,0	-0,2
<b>Wspólnota Niepodległych Państw</b>					
- produkcja (w mln ton)	3,4	3,3	3,2	3,1	-0,6
- konsumpcja (w mln ton)	3,6	4,0	4,3	3,8	0,5
- wskaźnik samowystarczalności (w proc.)	93,0	83,9	72,9	80,0	-1,1
<b>Ameryka Północna</b>					
- produkcja (w mln ton)	15,5	14,7	15,1	14,0	-0,7
- konsumpcja (w mln ton)	15,8	15,9	15,5	14,8	-0,8
- wskaźnik samowystarczalności (w proc.)	97,7	92,4	97,7	99,4	0,1
<b>Ameryka Południowa</b>					
- produkcja (w mln ton)	11,6	13,5	14,8	15,1	1,9
- konsumpcja (w mln ton)	10,7	11,0	12,3	12,9	1,3
- wskaźnik samowystarczalności (w proc.)	108,5	122,0	120,5	117,5	0,6
<b>Oceania</b>					
- produkcja (w mln ton)	2,6	2,8	2,8	3,3	1,5
- konsumpcja (w mln ton)	0,9	0,9	0,8	0,9	0,1
- wskaźnik samowystarczalności (w proc.)	302,8	306,8	332,0	367,3	1,4
<b>Świat</b>					
- produkcja (w mln ton)	53,0	55,5	58,6	59,7	0,9
- konsumpcja (w mln ton)	52,9	55,1	57,8	57,7	0,6
- wskaźnik samowystarczalności (w proc.)	100,2	100,8	101,4	103,5	0,2

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych Amerykańskiego Departamentu Rolnictwa (USDA) zamieszczonych na stronach internetowych.

<sup>32</sup> G. Dybowski, D. Rycombel, *Światowy rynek wieprzowiny i drobiu na tle bilansu zbóż pasz*, seria „Program Wieloletni 2011-2014”, nr 17, IERiGŻ-PIB, Warszawa 2011.

Spośród analizowanych regionów, jedynie w Oceanii i Ameryce Południowej produkcja mięsa wołowego i cielęcego przekraczała jego konsumpcję o ok. 2 mln ton, a wskaźnik samowystarczalności wynosił odpowiednio ponad 350 i ok. 120%, z tą różnicą, że potencjał produkcyjny Ameryki Południowej jest pięciokrotnie wyższy niż Oceanii (tab. 2.12). W Unii Europejskiej i Ameryce Północnej produkcja wołowiny prawie odpowiada jej konsumpcji, zaś regionami o najniższym wskaźniku samowystarczalności (na poziomie ok. 80%) są Azja Wschodnia i Wspólnota Niepodległych Państw. Na obie Ameryki przypada połowa światowej produkcji mięsa wołowego i cielęcego.

Tabela 2.13. Regionalne zróżnicowanie produkcji i konsumpcji mięsa drobiowego<sup>a</sup> na świecie

Wyszczególnienie	2000	2004	2008	2014	Zmiany roczne w latach 2001-2014 (w proc.)
<b>Azja Wschodnia</b>					
- produkcja (w mln ton)	11,6	13,0	14,7	16,3	2,5
- konsumpcja (w mln ton)	13,4	13,3	15,8	17,2	1,8
- wskaźnik samowystarczalności (w proc.)	86,3	97,6	92,8	94,7	0,7
<b>Unia Europejska</b>					
- produkcja (w mln ton)	10,0	9,9	10,4	12,3	1,5
- konsumpcja (w mln ton)	9,3	9,	10,4	11,8	1,7
- wskaźnik samowystarczalności (w proc.)	108,0	103,2	100,0	104,2	-0,3
<b>Wspólnota Niepodległych Państw</b>					
- produkcja (w mln ton)	0,7	2,1	3,0	5,1	15,3
- konsumpcja (w mln ton)	1,8	2,8	4,3	5,5	8,5
- wskaźnik samowystarczalności (w proc.)	38,9	75,1	68,8	91,1	6,3
<b>Ameryka Północna</b>					
- produkcja (w mln ton)	19,1	21,2	23,4	24,2	1,7
- konsumpcja (w mln ton)	21,7	23,8	26,4	27,0	1,6
- wskaźnik samowystarczalności (w proc.)	88,1	89,1	88,7	89,7	0,1
<b>Ameryka Południowa</b>					
- produkcja (w mln ton)	8,7	11,5	15,1	17,8	5,3
- konsumpcja (w mln ton)	8,6	8,9	11,9	14,3	3,6
- wskaźnik samowystarczalności (w proc.)	100,5	129,1	127,5	125,2	1,6
<b>Azja Południowo-wschodnia</b>					
- produkcja (w mln ton)	3,5	4,1	4,9	6,4	4,4
- konsumpcja (w mln ton)	3,3	3,9	4,8	6,2	4,6
- wskaźnik samowystarczalności (w proc.)	105,1	103,3	102,1	101,9	-0,2
<b>Świat</b>					
- produkcja (w mln ton)	59,0	66,1	78,3	91,8	3,2
- konsumpcja (w mln ton)	58,4	65,2	77,1	89,9	3,1
- wskaźnik samowystarczalności (w proc.)	101,1	101,4	101,6	102,2	0,1

<sup>a</sup> z brojlerów kurzych i indyków

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych Amerykańskiego Departamentu Rolnictwa (USDA) zamieszczonych na stronach internetowych.

W ciągu ostatnich piętnastu lat mięso drobiowe było tym gatunkiem mięsa, którego produkcja rosła najszybciej na świecie i co ważne, wzrost ten następował we wszystkich regionach świata. Jednocześnie przyrost produkcji był z reguły wyższy niż konsumpcji, co spowodowało wzrost wskaźnika samowystarczalności we wszystkich analizowanych regionach. Najszybciej produkcja i konsumpcja mięsa drobiowego rosła w krajach WNP (o 15,3 i 8,5% rocznie), co wynikało przede wszystkim z jego niskiej produkcji i konsumpcji na początku ubiegłej dekady (tab. 2.13).

Tabela 2.14. Regionalne zróżnicowanie produkcji i konsumpcji mleka płynnego na świecie

Wyszczególnienie	2000	2004	2008	2014	Zmiany roczne w latach 2001-2014 (w proc.)
<b>Azja Wschodnia</b>					
- produkcja (w mln ton)	18,1	34,6	45,9	48,6	7,3
- konsumpcja (w mln ton)	18,1	34,6	45,9	48,9	7,4
- wskaźnik samowystarczalności (w proc.)	100,1	100,0	100,0	99,3	-0,1
<b>Unia Europejska</b>					
- produkcja (w mln ton)	140,2	145,1	137,8	151,3	0,5
- konsumpcja (w mln ton)	140,0	145,0	137,7	150,7	0,5
- wskaźnik samowystarczalności (w proc.)	100,2	100,1	100,1	100,4	0,0
<b>Wspólnota Niepodległych Państw</b>					
- produkcja (w mln ton)	44,6	46,1	44,3	42,1	-0,4
- konsumpcja (w mln ton)	44,6	46,2	44,3	42,4	-0,4
- wskaźnik samowystarczalności (w proc.)	99,9	99,8	99,8	99,2	0,0
<b>Ameryka Północna</b>					
- produkcja (w mln ton)	93,8	95,4	105,5	113,5	1,4
- konsumpcja (w mln ton)	93,9	95,5	105,6	113,6	1,4
- wskaźnik samowystarczalności (w proc.)	100,0	99,9	99,9	99,9	0,0
<b>Ameryka Południowa</b>					
- produkcja (w mln ton)	36,4	36,0	37,8	44,5	1,4
- konsumpcja (w mln ton)	36,5	36,0	37,8	44,5	1,4
- wskaźnik samowystarczalności (w proc.)	99,8	99,9	100,1	100,0	0,0
<b>Azja Południowa</b>					
- produkcja (w mln ton)	79,3	92,5	109,0	140,5	4,2
- konsumpcja (w mln ton)	79,3	92,5	109,0	140,5	4,2
- wskaźnik samowystarczalności (w proc.)	100,0	100,0	100,0	100,0	0,0
<b>Świat</b>					
- produkcja (w mln ton)	439,6	479,4	505,5	571,9	1,9
- konsumpcja (w mln ton)	439,4	479,3	505,3	571,9	1,9
- wskaźnik samowystarczalności (w proc.)	100,0	100,0	100,0	100,0	0,0

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych Amerykańskiego Departamentu Rolnictwa (USDA) zamieszczonych na stronach internetowych.

W Ameryce Południowej produkcja i konsumpcja mięsa drobiowego wzrosły odpowiednio o 5,3 i 3,6% rocznie, a w Azji Wschodniej o 2,5 i 1,8%. Najniższe przyrosty produkcji i spożycia tego mięsa były w Ameryce Północnej oraz w Unii Europejskiej i wynosiły od 1,5 do 1,7% rocznie (tab. 2.14). Wzrost produkcji mięsa drobiowego we wszystkich analizowanych regionach wynika m.in. z tego, że nie jest ona tak ściśle związana z czynnikiem ziemi, jak w przypadku produkcji żywca wołowego czy wieprzowego. Intensywna produkcja żywca drobiowego opiera się w znacznym stopniu na gotowych paszach (mieszankach) przemysłowych i w ten sposób można ją prowadzić oraz rozwijać w różnych regionach świata. Innym istotnym elementem jest także cena mięsa drobiowego, która w porównaniu z cenami mięsa wieprzowego czy wołowego jest relatywnie niska, a to dla dużej liczby konsumentów nadal ma duże znaczenie podczas zakupów.

W latach 2001-2014 produkcja mleka płynnego najbardziej wzrosła w Azji Wschodniej (w tempie 7,3% rocznie), a o 7,4% rocznie rosła jego konsumpcja. Znaczący wzrost produkcji i konsumpcji mleka (po 4,2% rocznie) nastąpił również w Azji Południowej. W pozostałych regionach świata wzrosty te były niższe niż średnio na świecie (o 1,9% rocznie), a tylko w WNP odnotowano spadek produkcji i konsumpcji mleka w tempie 0,4% rocznie (tab. 2.14). Cechą charakterystyczną tego rynku jest to, że wolumen produkcji mleka odpowiada jego zapotrzebowaniu (spożyciu) w regionie, co wynika m.in. z jego cech, tj.: stanu płynnego, stosunkowo krótkiego okres przydatności do spożycia, niskiej ceny oraz częstej i powszechnej konsumpcji.

### **2.3. Rozwój wymiany handlowej produktami rolno-spożywczymi krajów Unii Europejskiej**

W rozdziale przedstawiono wyniki handlu zagranicznego produktami rolno-spożywczymi Unii Europejskiej w latach 2000-2014. W pierwszej kolejności przedstawiono zmiany poziomu i dynamiki obrotów produktami rolno-spożywczymi, tj. eksportu, importu i salda wymiany handlowej poszczególnych krajów członkowskich. Następnie zaprezentowano pozycję „nowych” (UE-12/13) i „starych” (UE-15) krajów członkowskich w handlu rolno-spożywczym Wspólnoty oraz oceniono rolę rynku wewnątrzunijnego w rozwoju obrotów handlowych poszczególnych państw UE. Badanie przeprowadzono w oparciu o dane handlowe pochodzące z bazy Eurostat, wyrażone w euro<sup>33</sup>. W analizie wykorzy-

---

<sup>33</sup> Często w analizach porównawczych strumieni handlu zagranicznego państw Unii Europejskiej wykorzystywane są dane bazy Comtrade, wyrażone w USD. Obie bazy różnią się jednak nie tylko walutą, w jakiej wyrażona jest wartość obrotów, ale także sposobem ujmowania

stano dane uśrednione dla trzech podokresów, tj. dla lat 2000-2004, 2005-2009 oraz 2010-2014. Pod pojęciem produkty rolno-spożywcze rozumie się działy 01-24 Zharmonizowanego Systemu Oznaczania i Kodowania Towarów (HS).

W latach 2000-2014 nastąpił dynamiczny wzrost obrotów handlowych produktami rolno-spożywczymi krajów Unii Europejskiej, który w ostatnich pięciu latach, tj. 2010-2014, wyniósł 850 mld euro (eksport – 424,7 mld euro, import – 425,3 mld euro) i był blisko dwukrotnie wyższy niż w latach 2000-2004 (tab. 2.15). W okresie przedakcesyjnym (2000-2004) eksport tych produktów z państw unijnych rósł wolniej niż import (odpowiednio o 3,6 oraz o 4,2% rocznie). Tendencja ta zaczęła się odwracać po 2004 roku, gdyż zniesienie barier celnych spowodowało zmniejszenie kosztów handlowych, a w konsekwencji wpłynęło na zwiększenie obrotów handlowych produktami rolno-spożywczymi. W latach 2005-2009 dynamika wzrostu eksportu i importu zrównała się ze sobą i wyniosła 5,5% rocznie, zaś w następnych latach tempo wzrostu eksportu wyniosło 6,9% rocznie i było o 1,3 p.p. wyższe niż importu. Szybszy wzrost eksportu towarów rolno-spożywczych niż ich importu spowodował poprawę bilansu handlowego Unii Europejskiej.

Średnie roczne tempo wzrostu<sup>34</sup> eksportu w nowych krajach członkowskich było znacznie szybsze niż w krajach „Piętnastki”, niemniej jednak rozszerzenie UE o nowe kraje członkowskie nie zahamowało wzrostu obrotów handlowych w krajach „starej” Unii. Wśród UE-12/13 najszybsze tempo wzrostu eksportu odnotowano w latach 2005-2009, tj. o 16,4% rocznie i było ono 3,5 razy szybsze niż w UE-15. W dwóch pozostałych okresach, tj. 2000-2004 oraz 2010-2014, przyrost ten był nieco wolniejszy i wyniósł odpowiednio 12,3 oraz 12,4% rocznie, ale i tak był 2-4 razy szybszy niż w krajach „starej” Unii (tempo wzrostu wyniosło odpowiednio o 3,2 oraz 6,2% rocznie). Szybszy rozwój eksportu w krajach UE 12/13 przyczynił się do ponad dwukrotnego zwiększenia udziału tych krajów w eksporcie rolno-spożywczym UE-27/28 z 5,2% w latach 2000-2004 do 12,1% w latach 2010-2014. Podobne tendencje wystąpiły w imporcie – wzrost udziału z 6 do 11% (tab. 2.16).

---

w statystykach strumieni handlu. W Eurostacie import ujmowany jest według kraju wysyłki (czyli kraju, z którego towar został przywieziony np. do Polski, jako kraju przeznaczenia i konsumpcji), natomiast w Comtrade – według kraju pochodzenia (czyli kraju, w którym został wytworzony lub przetworzony i w tym stanie dotarł do Polski). W analogiczny sposób, jak w Comtrade, import jest ujmowany w statystykach Głównego Urzędu Statystycznego, por. E. Kaliszuk (red.), *Dziesięć lat Polski w Unii Europejskiej*, IBRKK, Warszawa 2014, s. 201.

<sup>34</sup> Średnioroczną dynamikę handlu zagranicznego produktami rolno-spożywczymi oszacowano wykorzystując koncepcję procentu składanego (B. Luderer, V. Nollau, K. Veters, *Mathematical Formulas for Economists*, Springer, Chemnitz, Dresden 2009, s. 34).

Tabela 2.15. Wartość i dynamika eksportu produktów rolno-spożywczych oraz udział poszczególnych państw w eksporcie rolno-spożywczym UE-28 (zewnątrznym i wewnętrznym)

Kraje	2000-2004 <sup>a</sup>		2001-2004		2005-2009 <sup>a</sup>		2006-2009		2010-2014 <sup>a</sup>		2011-2014		2001-2014		
	Eksport (w mln euro)	Udział w eksporcie UE-28 = 100	Zmiany roczne (w proc.) w latach	Eksport (w mln euro)	Udział w eksporcie UE-28 = 100	Zmiany roczne (w proc.) w latach	Eksport (w mln euro)	Udział w eksporcie UE-28 = 100	Zmiany roczne (w proc.) w latach	Eksport (w mln euro)	Udział w eksporcie UE-28 = 100	Zmiany roczne (w proc.) w latach	Eksport (w mln euro)	Udział w eksporcie UE-28 = 100	Zmiany roczne (w proc.) w latach
<b>UE-27/28</b>	<b>237 035,0</b>	<b>100,0</b>	<b>3,6</b>	<b>314 452,1</b>	<b>100,0</b>	<b>5,5</b>	<b>424 734,3</b>	<b>100,0</b>	<b>6,9</b>	<b>424 734,3</b>	<b>100,0</b>	<b>6,9</b>	<b>6,2</b>	<b>5,4</b>	
<b>UE-15</b>	<b>224 817,4</b>	<b>94,8</b>	<b>3,2</b>	<b>286 523,8</b>	<b>91,1</b>	<b>4,6</b>	<b>373 330,7</b>	<b>87,9</b>	<b>6,2</b>	<b>373 330,7</b>	<b>87,9</b>	<b>6,2</b>	<b>6,9</b>	<b>4,7</b>	
<b>UE-12/13</b>	<b>12 217,6</b>	<b>5,2</b>	<b>12,3</b>	<b>27 928,4</b>	<b>8,9</b>	<b>16,4</b>	<b>51 403,5</b>	<b>12,1</b>	<b>12,4</b>	<b>51 403,5</b>	<b>12,1</b>	<b>12,4</b>	<b>12,4</b>	<b>13,8</b>	
Holandia	46 662,2	19,7	3,4	58 710,1	18,7	4,6	75 821,6	17,9	5,5	75 821,6	17,9	5,5	5,5	4,6	
Niemcy	31 145,3	13,1	4,8	45 991,4	14,6	8,2	63 169,5	14,9	6,4	63 169,5	14,9	6,4	6,4	6,6	
Francja	37 836,0	16,0	1,0	45 132,8	14,4	2,9	56 784,0	13,4	5,5	56 784,0	13,4	5,5	5,5	3,3	
Hiszpania	20 397,7	8,6	5,6	25 619,8	8,1	4,1	35 627,0	8,4	8,0	35 627,0	8,4	8,0	8,0	5,9	
Belgia	20 441,5	8,6	3,7	26 010,1	8,3	4,5	32 392,1	7,6	5,1	32 392,1	7,6	5,1	5,1	4,5	
Włochy	18 426,0	7,8	4,4	23 984,7	7,6	4,8	31 503,4	7,4	6,5	31 503,4	7,4	6,5	6,5	5,3	
Wielka Brytania	16 274,9	6,9	-0,8	17 298,9	5,5	1,3	22 888,6	5,4	7,8	22 888,6	5,4	7,8	7,8	2,9	
<b>Polska</b>	<b>3 806,7</b>	<b>1,6</b>	<b>16,4</b>	<b>9 810,2</b>	<b>3,1</b>	<b>16,7</b>	<b>17 661,9</b>	<b>4,2</b>	<b>13,2</b>	<b>17 661,9</b>	<b>4,2</b>	<b>13,2</b>	<b>13,2</b>	<b>15,4</b>	
Dania	12 659,5	5,3	1,4	14 237,4	4,5	2,1	16 647,8	3,9	4,1	16 647,8	3,9	4,1	4,1	2,6	
Austria	4 638,2	2,0	11,8	7 555,7	2,4	6,6	9 692,1	2,3	5,8	9 692,1	2,3	5,8	5,8	7,8	
Irlandia	7 001,1	3,0	0,6	8 061,2	2,6	0,1	9 447,0	2,2	8,0	9 447,0	2,2	8,0	8,0	3,0	
Węgry	2 797,6	1,2	6,4	4 600,8	1,5	10,5	7 416,4	1,7	8,7	7 416,4	1,7	8,7	8,7	8,7	
Szwecja	2 874,8	1,2	9,2	4 523,8	1,4	6,9	6 809,3	1,6	9,9	6 809,3	1,6	9,9	9,9	8,6	
Czechy	1 546,7	0,7	9,8	3 418,7	1,1	14,6	5 537,6	1,3	11,2	5 537,6	1,3	11,2	11,2	12,0	
Portugalia	2 086,5	0,9	5,0	3 549,0	1,1	12,1	5 221,4	1,2	8,4	5 221,4	1,2	8,4	8,4	8,7	
Grecja	2 814,7	1,2	-0,3	3 894,7	1,2	8,2	4 733,5	1,1	3,1	4 733,5	1,1	3,1	3,1	3,9	
Rumunia	4 79,5	0,2	12,4	1 410,5	0,4	30,7	4 407,4	1,0	20,0	4 407,4	1,0	20,0	20,0	21,4	
Litwa	619,1	0,3	18,4	1 962,0	0,6	22,0	3 951,3	0,9	15,0	3 951,3	0,9	15,0	15,0	18,4	
Bulgaria	683,4	0,3	12,1	1 443,3	0,5	18,7	3 413,2	0,8	13,1	3 413,2	0,8	13,1	13,1	14,8	
Słowacja	593,8	0,3	18,6	1 685,8	0,5	18,2	2 935,2	0,7	7,1	2 935,2	0,7	7,1	7,1	14,2	
Łotwa	218,3	0,1	26,1	847,9	0,3	28,2	1 917,4	0,5	15,9	1 917,4	0,5	15,9	15,9	23,1	
Finlandia	911,0	0,4	3,0	1 200,3	0,4	5,0	1 586,1	0,4	6,1	1 586,1	0,4	6,1	6,1	4,8	
Słowenia	385,2	1,0	84,6	846,1	0,3	22,5	1 416,9	0,3	6,6	1 416,9	0,3	6,6	6,6	10,3	
Chorwacja	557,0	0,2	10,3	918,0	0,3	10,4	1 179,5	0,3	6,5	1 179,5	0,3	6,5	6,5	9,0	
Estonia	293,5	0,1	15,7	647,0	0,2	13,2	1 120,6	0,3	12,7	1 120,6	0,3	12,7	12,7	13,8	
Luksemburg	648,0	0,3	2,4	753,8	0,2	4,1	1 007,4	0,2	8,8	1 007,4	0,2	8,8	8,8	5,2	
Cypr	143,6	0,1	12,3	199,8	0,1	0,2	256,0	0,1	8,6	256,0	0,1	8,6	8,6	6,5	
Malta	93,3	0,0	12,8	138,2	0,0	-6,2	190,2	0,0	21,8	190,2	0,0	21,8	21,8	8,6	

<sup>a</sup> przeciętnie w roku

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych Eurostat.



Tabela 2.16. Wartość i dynamika importu produktów rolno-spożywczych oraz udział poszczególnych państw w imporcie rolno-spożywczym UE-28 (zewnętrzny i wewnętrzny)

Kraje	2000-2004 <sup>a</sup>		2001-2004		2005-2009 <sup>a</sup>		2006-2009		2010-2014 <sup>a</sup>		2011-2014	
	Import (w mln euro)	Udział w imporcie UE-28 = 100	Zmiany roczne (w proc.) w latach	Udział w imporcie UE-28 = 100	Import (w mln euro)	Udział w imporcie UE-28 = 100	Zmiany roczne (w proc.) w latach	Udział w imporcie UE-28 = 100	Import (w mln euro)	Udział w imporcie UE-28 = 100	Zmiany roczne (w proc.) w latach	Udział w imporcie UE-28 = 100
<b>UE-27/28</b>	<b>244 866,6</b>	<b>100,0</b>	<b>4,2</b>	<b>100,0</b>	<b>328 569,3</b>	<b>100,0</b>	<b>5,5</b>	<b>100,0</b>	<b>425 316,9</b>	<b>100,0</b>	<b>5,6</b>	<b>100,0</b>
<b>UE-15</b>	<b>230 144,5</b>	<b>94,0</b>	<b>3,8</b>	<b>90,7</b>	<b>297 977,2</b>	<b>90,7</b>	<b>4,8</b>	<b>88,9</b>	<b>378 118,0</b>	<b>88,9</b>	<b>5,3</b>	<b>88,9</b>
<b>UE-12/13</b>	<b>14 722,1</b>	<b>6,0</b>	<b>10,7</b>	<b>9,3</b>	<b>30 592,1</b>	<b>9,3</b>	<b>14,1</b>	<b>11,1</b>	<b>47 198,8</b>	<b>11,1</b>	<b>8,1</b>	<b>10,9</b>
Niemcy	43 853,6	17,9	2,1	17,5	57 538,4	17,5	6,1	17,6	74 981,2	17,6	5,5	17,6
Holandia	26 929,2	11,0	3,8	10,7	35 258,3	10,7	6,1	11,6	49 400,1	11,6	6,4	11,6
Wielka Brytania	32 028,3	13,3	3,9	12,2	40 112,5	12,2	2,4	11,4	48 565,7	11,4	5,9	11,4
Francja	29 541,9	12,1	2,5	11,1	36 352,3	11,1	4,9	10,8	46 056,1	10,8	4,6	10,8
Włochy	24 937,4	10,2	4,7	9,6	31 567,8	9,6	3,1	9,0	38 265,1	9,0	4,6	9,0
Belgia	18 358,4	7,5	3,9	7,1	23 357,6	7,1	4,5	7,0	29 683,0	7,0	5,7	7,0
Hiszpania	18 223,7	7,4	6,4	7,4	24 351,5	7,4	4,0	6,8	28 891,7	6,8	4,0	6,8
<b>Polska</b>	<b>3 812,3</b>	<b>1,6</b>	<b>6,6</b>	<b>2,4</b>	<b>7 927,0</b>	<b>2,4</b>	<b>15,8</b>	<b>3,1</b>	<b>13 227,4</b>	<b>3,1</b>	<b>9,8</b>	<b>11,0</b>
Szwecja	5 757,4	2,4	7,3	2,6	8 644,1	2,6	6,8	2,9	12 329,3	2,9	8,2	3,1
Dania	6 929,7	2,8	3,8	2,7	8 962,8	2,7	4,0	2,5	10 829,0	2,5	5,2	2,5
Austria	5 454,7	2,2	7,6	2,4	8 016,0	2,4	7,0	2,5	10 643,3	2,5	5,4	2,5
Portugalia	5 374,7	2,2	2,6	2,2	7 248,2	2,2	6,7	2,1	8 755,0	2,1	3,1	2,1
Irlandia	4 003,4	1,6	4,0	1,7	5 438,0	1,7	5,8	1,6	6 753,7	1,6	5,8	1,6
Czechy	2 299,4	0,9	13,1	1,4	4 488,4	1,4	11,1	1,6	6 631,0	1,6	7,5	1,6
Grecja	4 574,9	1,9	6,4	1,9	6 326,9	1,9	4,5	1,5	6 370,2	1,5	-1,0	1,5
Rumunia	1 372,0	0,6	14,0	1,0	3 189,3	1,0	17,4	1,1	4 646,0	1,1	6,0	1,1
Finlandia	2 227,7	0,9	4,3	1,0	3 155,3	1,0	8,1	1,1	4 582,1	1,1	6,5	1,1
Węgry	1 437,9	0,6	16,4	1,0	3 152,4	1,0	11,1	1,0	4 403,9	1,0	6,8	1,0
Słowacja	1 010,4	0,4	11,4	0,7	2 368,4	0,7	17,5	0,9	3 748,9	0,9	6,2	0,9
Litwa	673,6	0,3	11,2	0,5	1 711,0	0,5	17,6	0,7	3 155,4	0,7	14,0	0,7
Słowenia	775,9	0,3	6,5	0,5	1 588,2	0,5	16,2	0,5	2 316,7	0,5	3,8	0,5
Bulgaria	506,4	0,2	14,2	0,4	1 293,9	0,4	21,8	0,5	2 288,2	0,5	7,2	0,5
Luksemburg	1 349,5	0,6	4,4	0,5	1 647,6	0,5	3,0	0,5	2 012,5	0,5	5,3	0,5
Chorwacja	992,4	0,4	14,6	0,5	1 544,7	0,5	6,5	0,5	1 976,8	0,5	7,5	0,5
Łotwa	545,9	0,2	10,5	0,4	1 185,2	0,4	15,0	0,5	1 960,0	0,5	10,7	0,5
Estonia	495,7	0,2	11,7	0,3	926,8	0,3	8,8	0,3	1 329,9	0,3	9,5	0,3
Cypr	471,8	0,2	77,2	0,2	777,2	0,2	8,9	0,2	968,5	0,2	3,2	0,2
Malta	328,4	0,1	2,9	0,1	439,6	0,1	5,5	0,1	546,2	0,1	4,9	0,1

<sup>a</sup> przeciętnie w roku

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych Eurostat.



W latach 2000-2004 najszybsze tempo wzrostu eksportu odnotowały następujące kraje: Łotwa (26,1% rocznie), Słowacja (18,6%), Litwa (18,4%), Polska (16,4%) oraz Estonia (15,7%). W następnej „pięcioletniej” najwyższy wskaźnik miała Rumunia (wzrost o 30,7% rocznie) i Łotwa (28,2%), zaś w latach 2010-2014 liderem pozostała Rumunia (20,0% rocznie). Również Polska po 2004 roku posiadała wyższą niż średnio w UE dynamikę wzrostu eksportu (odpowiednio – 16,7% rocznie w latach 2005-2009 oraz 13,2% rocznie w latach 2010-2014), zwiększając swój udział w eksporcie produktów rolno-spożywczych UE z 1,6 do 4,2%, co dało nam ósmą pozycję wśród największych eksporterów unijnych oraz pierwsze miejsce wśród nowych krajów członkowskich. Bezpośrednią przyczyną wzrostu eksportu polskiego przemysłu spożywczego była modernizacja oraz dostosowanie zakładów przetwórczych do unijnych standardów weterynaryjnych, sanitarnych i higienicznych oraz ochrony środowiska i dobrostanu zwierząt oraz przewagi komparatywne w postaci chociażby niższych cen surowców rolnych czy niższej opłaty pracy w rolnictwie i przemyśle przetwórczym. Te wszystkie działania dostosowawcze zaczęto już realizować w okresie przedakcesyjnym<sup>35</sup>. Kierunki i tempo zmian oraz rosnący potencjał przemysłu przetwórczego wskazują, że Polska, funkcjonując w ramach Jednolitego Rynku Europejskiego, dobrze wykorzystała swoją szansę i przewagi konkurencyjne (komparatywne). Dobrą koniunkturę i nowe możliwości sprzedaży wykorzystała większość krajów UE-12/13<sup>36</sup>.

Warto zaznaczyć, że kraje UE-15 systematycznie zwiększają swoje obroty handlowe, a tempo wzrostu eksportu (6,2% rocznie) w ostatnim analizowanym okresie przewyższyło dynamikę importu (5,3% rocznie), podczas gdy kraje UE-12/13 największą dynamikę wzrostu obrotów handlowych odnotowały w latach 2005-2009, czyli w pierwszych pięciu latach po akcesji do UE (16,4% rocznie w eksporcie i 14,1% rocznie w imporcie). Po 2010 roku wartość tego wskaźnika zaczęła się zmniejszać i w przypadku eksportu ukształtowała się na takim samym poziomie jak w okresie przedakcesyjnym – 12,4% rocznie (choć jest nadal dwukrotnie wyższa niż w krajach „Piętnastki”). Można się zatem spodziewać, że różnice te w najbliższych latach będą stopniowo się zmniejszać.

---

<sup>35</sup> J. Rowiński, *Wpływ integracji z Unią Europejską na handel zagraniczny artykułami rolno-spożywczymi*, [w:] R. Urban (red.), *Stan polskiej gospodarki żywnościowej po przystąpieniu do Unii Europejskiej. Raport 6 (synteza)*, seria „Program Wieloletni 2005-2009”, nr 145, IERiGŻ-PIB, Warszawa 2009.

<sup>36</sup> I. Szczepaniak, *Wyniki handlu zagranicznego produktami rolno-spożywczymi*, [w:] I. Szczepaniak (red.), *Monitoring i ocena konkurencyjności polskich producentów żywności (5). Synteza*, seria „Program Wieloletni 2011-2014”, nr 115, Warszawa 2014.

Mimo relatywnie szybkiego wzrostu obrotów handlowych w krajach UE-12/13, ich udział w wymianie produktami rolno-spożywczymi UE pozostaje niewielki. W latach 2010-2014 wyniósł on 12,1% i był o 1 p.p. wyższy niż w imporcie oraz ponad dwukrotnie wyższy niż na początku ubiegłej dekady. Największymi eksporterami produktów rolno-spożywczych były tradycyjnie Holandia, Niemcy i Francja, które w latach 2010-2014 odpowiadały za 46,2% unijnego eksportu (w latach 2000-2004 – 48,8%). Z kolei do czołowych unijnych importerów należą: Niemcy, Holandia, Wielka Brytania i Francja, na które w okresie 2010-2014 przypadało 51,4% unijnego importu, o 2,9 p.p. mniej niż w latach 2000-2004. Polska z 4% udziałem w eksporcie i 3,1% w imporcie zajmowała ósmą pozycję i najwyższą wśród nowych krajów członkowskich. Mimo niewątpliwego postępu, trudno jednak zaliczyć nasz kraj do liczących się eksporterów żywności. Pomimo iż na niektórych rynkach jesteśmy ważnymi partnerami, pozycja Polski na unijnym rynku jest wciąż niewielka zważywszy na potencjał polskiego sektora żywnościowego. Biorąc jednak pod uwagę szybki rozwój polskiego eksportu żywności, posiadany potencjał produkcyjny i dobrą sytuację ekonomiczno-finansową krajowego przemysłu spożywczego, można się spodziewać, że znaczenie naszego kraju jako producenta i eksportera żywności będzie się systematycznie umacniać. Jednakże będzie to w dużym stopniu zależało od polityki handlowej UE, jak również od sytuacji geopolitycznej na arenie międzynarodowej.

Istotne znaczenie dla dalszego rozwoju handlu rolno-spożywczego UE, w tym także Polski, może mieć zawarcie porozumienia o wolnym handlu (*Transatlantic Trade and Investment Partnership – TTIP*<sup>37</sup>) z największym partnerem gospodarczym – Stanami Zjednoczonymi, które z jednej strony zwiększy możliwości eksportu dla unijnych producentów żywności, ale też doprowadzi do zmiany sytuacji popytowo-podażowej oraz warunków konkurencji zarówno na rynku unijnym, jak i na rynkach krajów trzecich.

Rozmowy dotyczące sektora rolno-spożywczego stanowią jeden z najbardziej wrażliwych tematów negocjacji, wzbudzających wiele obaw, w szczególności w zakresie spójności regulacyjnej, mogącej doprowadzić do obniżenia

---

<sup>37</sup> Od 2013 roku pomiędzy Unią Europejską i Stanami Zjednoczonymi prowadzone są negocjacje dotyczące Transatlantyckiego Partnerstwa w dziedzinie Handlu i Inwestycji (TTIP). Celem Umowy jest zwiększenie poziomu handlu i przepływu inwestycji między UE a USA poprzez liberalizację dostępu do rynków wewnętrznych, eliminację ceł w handlu dwustronnym, zmniejszanie barier inwestycyjnych oraz obniżenie kosztów biurokratycznych i proceduralnych. W efekcie ma to doprowadzić do znacznego pogłębienia integracji ekonomicznej UE i USA oraz pobudzenia wzrostu gospodarczego w Europie i Stanach Zjednoczonych, przy jednoczesnym zwiększeniu konkurencyjności obu gospodarek w stosunku do tzw. rynków wschodzących, takich jak Brazylia czy Chiny.

standardów bezpieczeństwa żywności i ochrony środowiska, a także spodziewanej większej konkurencji ze strony amerykańskich przedsiębiorców, którzy dzięki TTIP uzyskają łatwiejszy dostęp do unijnego rynku.

Warto podkreślić, że poziom stawek celnych w Unii Europejskiej był średnio dwukrotnie wyższy niż w Stanach Zjednoczonych, dlatego też można się spodziewać, że na ich dalszej redukcji straciłaby przede wszystkim UE, gdyż pozbawiłoby to ochrony wrażliwe sektory i poddało ich producentów silnej konkurencji ze strony amerykańskich dostawców, mających często niższe koszty produkcji. Z drugiej jednak strony, Unia Europejska ma szanse na odniesienie większych korzyści w obszarze barier pozataryfowych, które są większą niż cła przeszkodą w transatlantyckim handlu produktami rolno-spożywczymi, w tym przede wszystkim normy sanitarne i fitosanitarne<sup>38</sup>.

Szybszy wzrost eksportu niż importu rolno-spożywczego miał bezpośredni wpływ na poprawę wyników handlowych UE, która przez wiele lat odnotowywała deficyt w handlu tą grupą produktów; podczas gdy w latach 2000-2004 deficyt handlowy UE sięgał wartości 7,8 mld euro, w okresie 2010-2014 zmniejszył się do 583 mln euro (rys. 2.9).

Warto podkreślić, że w latach 2010-2014 kraje UE-12/13 uzyskały dodatnie saldo obrotów handlowych, podczas gdy kraje UE-15 miały stale ujemny bilans handlowy. Spośród 28 krajów UE dziesięć odnotowało dodatni bilans handlowy w latach 2010-2014, w tym cztery spośród nowych państw członkowskich, tj. Polska, Węgry, Bułgaria i Litwa. Największe dodatnie saldo obrotów posiadała Holandia, Francja, Hiszpania oraz Dania. Polska z nadwyżką w wysokości 4,4 mld euro zajęła piątą pozycję<sup>39</sup>.

Kraje Unii Europejskiej blisko 3/4 swojego eksportu rolno-spożywczego lokują na rynku wspólnotowym. Wskaźnik ten zarówno dla nowych, jak i dla starych państw członkowskich w latach 2010-2014 był na zbliżonym poziomie i wynosił 75%. W porównaniu z okresem przedakcesyjnym rola rynku unijnego dla państw UE-12/13 zwiększyła się o 6,7 p.p., natomiast dla krajów „Piętnastki” uległa obniżeniu o 2,8 p.p. (tab. 2.17). W ostatnich latach największy udział w eksporcie artykułów rolno-spożywczych na rynek unijny posiadały takie pań-

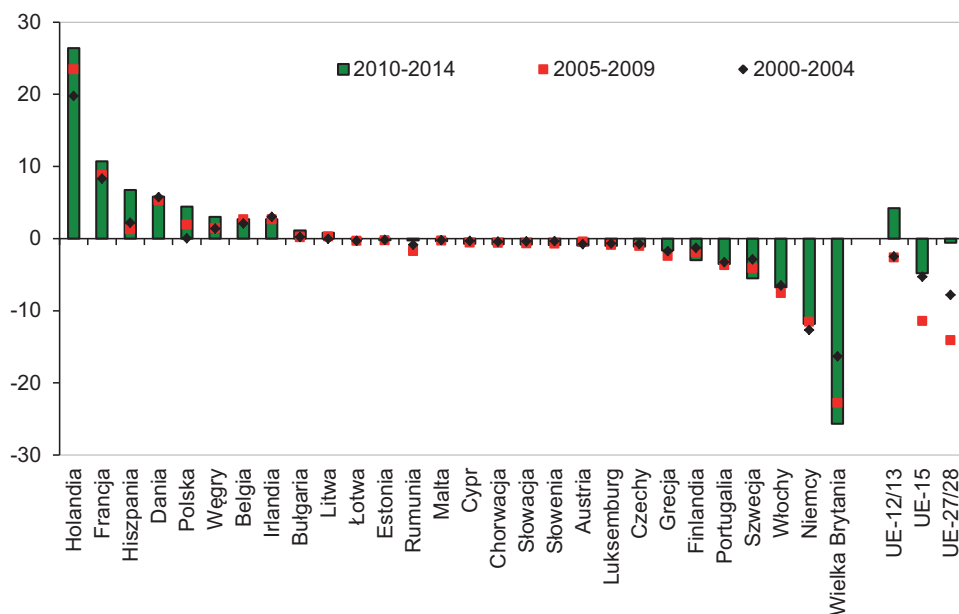
---

<sup>38</sup> Ł. Ambroziak, M. Bułkowska, *Całościowe Gospodarcze i Handlowe Porozumienie z Kanadą (CETA) oraz Transatlantyckie Partnerstwo w dziedzinie Handlu i Inwestycji (TTIP) a konkurencyjność polskich producentów żywności*, [w:] I. Szczepaniak (red.), *Konkurencyjność polskich producentów żywności i jej determinanty (1)*, seria „Program Wieloletni 2015-2019”, nr 11, Warszawa 2015.

<sup>39</sup> Do 2002 roku Polska była importerem netto produktów rolno-spożywczych. Od 2003 roku jest ich eksporterem netto i zwiększa sukcesywnie dodatnie saldo wymiany handlowej tymi produktami.

stwa, jak: Luksemburg (96,8%), Słowacja (96,7%), Czechy (91,9%) i Belgia (85,9%), zaś najmniejszy udział miały: Malta (19,3%) i Chorwacja (44,1%), a nieco większy Litwa (54,9%), Finlandia (55,0%), Łotwa (55,4%), Cypr (58,8%) i Wielka Brytania (63,3%).

Rysunek 2.9. Średnia wartość salda ogółem (*intra* i *extra*) w handlu zagranicznym produktami rolno-spożywczymi (w mld euro)



Źródło: opracowanie własne na podstawie danych Eurostat.

W latach 2010-2014 Polska na rynek unijny kierowała 78,6% swojego eksportu rolno-spożywczego, o 9,3 p.p. więcej niż w okresie przedakcesyjnym, jednak o 1,7 p.p. mniej niż w latach 2005-2009. Oznacza to, że w ostatnich latach rośnie znaczenie pozaunijnych rynków zbytu. Taka tendencja charakterystyczna jest dla całej Unii Europejskiej. Spowodowane jest to potrzebą dywersyfikacji rynków eksportowych, przy nasyconym i konkurencyjnym rynku unijnym.

Wysoki udział krajów UE w obrotach handlowych produktami rolno-spożywczymi powoduje silną zależność krajów członkowskich od rynku wewnątrzunijnego, stanowiącą istotne zagrożenie z uwagi na ograniczoną chłonność rynku, co było szczególnie odczuwalne w okresie niekorzystnej koniunktury po kryzysie finansowym w latach 2008-2009. Ponadto wprowadzone w sierpniu 2014 roku przez Rosję embargo na dużą ilość grup produktów żywnościowych dodatkowo wymusiło na unijnych producentach i przetwórcach

działania mające na celu poszukiwanie alternatywnych rynków zbytu, które pozwoliłyby na dalszy rozwój eksportu i ograniczenia strat wynikających z politycznej niestabilności partnerów handlowych. Promocji polskiej marki za granicą oraz wsparciu polskich eksporterów w ekspansji na bardziej odległe rynki miały służyć m.in. takie projekty rządowe, jak: „Go China”, „Go Africa” czy „Go India”.

Tabela 2.17. Udział eksportu wewnątrzunijnego produktami rolno-spożywczymi w eksporcie ogółem (w proc.)

Kraje	2000-2004 <sup>a</sup>	2005-2009 <sup>a</sup>	2010-2014 <sup>a</sup>
<b>UE-27/28</b>	<b>77,1</b>	<b>78,2</b>	<b>74,9</b>
<b>UE-15</b>	<b>77,5</b>	<b>78,2</b>	<b>74,7</b>
<b>UE-12/13</b>	<b>69,7</b>	<b>78,1</b>	<b>76,4</b>
Luksemburg	97,8	98,5	96,8
Słowacja	90,6	95,7	96,7
Czechy	84,6	91,3	91,9
Belgia	88,4	87,1	85,9
Węgry	74,6	82,8	85,1
Holandia	82,4	82,7	79,7
<b>Polska</b>	<b>69,3</b>	<b>80,3</b>	<b>78,6</b>
Austria	83,3	79,4	78,5
Słowenia	47,1	75,8	78,3
Niemcy	81,5	82,1	78,2
Hiszpania	81,4	81,3	76,6
Irlandia	76,7	80,2	76,3
Szwecja	62,9	71,6	72,9
Grecja	70,7	74,6	72,8
Dania	71,7	74,1	70,1
Bułgaria	51,9	61,8	69,9
Estonia	69,1	68,2	69,7
Portugalia	74,7	74,7	68,9
Włochy	70,4	71,1	68,0
Rumunia	72,0	73,3	67,0
Francja	73,0	71,6	66,2
Wielka Brytania	63,4	67,8	63,3
Cypr	69,3	65,2	58,8
Łotwa	59,0	63,2	55,4
Finlandia	54,8	56,4	55,0
Litwa	63,4	64,4	54,9
Chorwacja	40,1	45,9	44,1
Malta	16,2	22,7	19,3

<sup>a</sup> przeciętnie w roku

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych Eurostat.

Nowe państwa członkowskie importują swoje produkty rolno-spożywcze głównie z innych państw członkowskich, których udział w całkowitym imporcie w latach 2010-2014 wynosił 85,3%, tj. aż o 13,4 p.p. wyższym niż w krajach „Piętnastki”. Udział rynku unijnego, jako rynku zaopatrzenia w produkty żywnościowe dla nowych państw członkowskich, wyraźnie się zwiększył po ich akcesji do UE. W okresie 2000-2004 wskaźnik ten kształtował się na zbliżonym poziomie zarówno w krajach UE-12/13 (70,7%), jak i UE-15 (72%). Warto podkreślić, że rozszerzenie UE o nowe państwa członkowskie nie wpłynęło na zmianę znaczenia rynku wewnątrzunijnego w imporcie „starych” państw członkowskich, którego udział w całym analizowanym okresie kształtował się na zbliżonym poziomie ok. 72%. Oznacza to, że JRE staje się dla krajów UE-12/13 coraz ważniejszym źródłem zaopatrzenia w artykuły rolno-spożywcze, podczas gdy nowe kraje członkowskie są raczej rynkiem zbytu dla krajów UE-15<sup>40</sup>.

Wyższy niż średnio w UE-27/28 (73,4%) udział rynku wewnątrzunijnego w imporcie produktów rolno-spożywczych posiadało w latach 2010-2014 aż 20 krajów członkowskich, w tym wszystkie nowe państwa członkowskie, oprócz Słowenii i Chorwacji (tab. 2.18). Największy udział miała Słowacja (97,2%) i Luksemburg (95,4%), zaś najniższy: Holandia (56,6%), Hiszpania (60,2%), Szwecja (65,8%) i Dania (67,3%). W Polsce 81,4% importowanej żywności pochodziło z rynku unijnego, o 4 p.p. mniej niż w pozostałych krajach UE-12/13, ale o 16 p.p. więcej niż w okresie przedakcesyjnym (2000-2004).

W latach 2010-2014 Unia Europejska miała niewielkie ujemne saldo obrotów handlowych (-523 mln euro), przy czym należy zwrócić uwagę, że kraje UE-12/13 generowały dodatni bilans wyłącznie w handlu z krajami spoza Wspólnoty, natomiast państwa UE-15 z innymi krajami członkowskimi. W ogólnym bilansie wymiany handlowej tymi produktami dodatni wynik handlowy miały jedynie kraje UE-12/13 (por. rys. 2.10).

Spośród 10 krajów UE, które były eksporterami netto żywności, wszystkie (oprócz Litwy) odnotowały dodatnie saldo w handlu wewnątrzunijnym, przy czym Holandia, Dania i Belgia miały deficyt w handlu z krajami trzecimi. Na uwagę zasługuje Francja, która miała wysokie, dodatnie saldo wymiany handlowej z krajami trzecimi, znacznie przekraczające wartość dodatniego salda obrotów handlowych z innymi krajami członkowskimi, co świadczy o jej relatywnie wysokiej konkurencyjności na rynkach międzynarodowych. Spośród 18 państw o ujemnym bilansie handlowym, 11 odnotowało deficyt zarówno w handlu wewnątrzunijnym, jak i zewnętrznym, natomiast pozostałe 7 uzyskało dodatnie

---

<sup>40</sup> J. Rowiński, M. Bułkowska, *Polska jako eksporter produktów rolno-spożywczych na rynek UE*, „Przemysł Spożywczy” 2010, nr 7-8.

saldo obrotów z krajami nienależącymi do UE, w tym: Łotwa, Austria, Rumunia i Estonia. Polska w latach 2010-2014 odnotowała dodatnie saldo obrotów handlowych zarówno z krajami członkowskimi, jak i pozaunijnymi, niemniej jednak nadwyżka uzyskana w handlu z innymi krajami UE była prawie trzykrotnie większa.

Tabela 2.18. Udział importu wewnątrzunijnego produktów rolno-spożywczych w imporcie ogółem (w proc.)

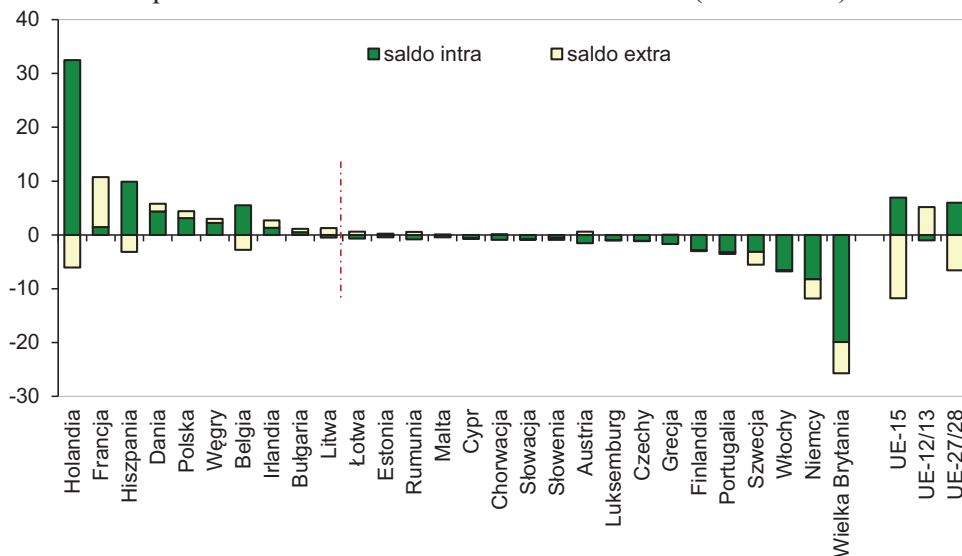
Kraje	2000-2004 <sup>a</sup>	2005-2009 <sup>a</sup>	2010-2014 <sup>a</sup>
<b>UE-28</b>	<b>71,9</b>	<b>73,4</b>	<b>73,4</b>
<b>UE-15</b>	<b>72,0</b>	<b>72,4</b>	<b>71,9</b>
<b>UE-13</b>	<b>70,7</b>	<b>83,1</b>	<b>85,3</b>
Słowacja	84,4	96,2	97,2
Luksemburg	95,9	96,2	95,4
Czechy	77,7	92,6	93,1
Estonia	81,2	90,7	92,9
Węgry	70,7	92,4	92,8
Łotwa	84,2	87,7	88,8
Malta	78,9	87,1	88,4
Irlandia	85,8	87,7	87,1
Austria	89,1	86,3	86,1
Litwa	69,4	81,4	84,5
Finlandia	81,2	82,5	81,4
<b>Polska</b>	<b>65,4</b>	<b>79,6</b>	<b>81,4</b>
Bułgaria	51,9	70,5	81,2
Rumunia	56,5	72,3	81,1
Cypr	62,6	76,4	80,9
Grecja	79,4	79,1	80,0
Francja	78,2	78,7	78,4
Portugalia	72,7	77,1	78,1
Niemcy	77,3	77,7	76,8
Belgia	75,6	74,2	75,2
Włochy	76,1	74,7	73,2
Chorwacja	72,3	69,6	72,9
Wielka Brytania	66,0	68,7	70,7
Słowenia	80,7	76,6	70,2
Dania	61,6	66,7	67,3
Szwecja	73,1	69,4	65,8
Hiszpania	60,6	61,3	60,2
Holandia	59,1	57,9	56,6

<sup>a</sup> przeciętnie w roku

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych Eurostat.



Rysunek 2.10. Średnie saldo obrotów handlowych w krajach UE w podziale na *intra* i *extra* w latach 2010-2014 (w mld euro)



Źródło: opracowanie własne na podstawie danych Eurostat.

## 2.4. Konkluzje

W ostatnich 15 latach otoczenie zewnętrzne było raczej korzystne dla rozwoju przemysłu spożywczego w krajach UE-27/28. Wprawdzie w 2008 roku wybuchł światowy kryzys finansowy i gospodarczy, który spowodował spadek PKB wśród największych gospodarek świata, w tym też i w krajach Unii Europejskiej, ale większość państw w dość krótkim czasie powróciła na ścieżkę wzrostu gospodarczego.

Przystąpienie nowych krajów członkowskich do Unii Europejskiej spowodowało przyspieszenie rozwoju gospodarczego w tych krajach oraz szybszą konwergencję między krajami UE-12/13 a UE-15. To zbliżanie gospodarek widoczne jest m.in. w zmniejszaniu dystansu np. w PKB/mieszkańca między krajami Wspólnoty. Rosnąca zamożność społeczeństwa wśród krajów rozwijających się oznacza większy popyt wewnętrzny m.in. na żywność, także bardziej przetworzoną i o wyższej jakości.

W latach 2001-2012 liczba mieszkańców świata zwiększyła się z 6,1 do 7,1 mld osób, tj. w tempie o 1,3% rocznie. W tym czasie tempo przyrostu produkcji podstawowych surowców rolnych, takich jak: zboża, mięso, mleko czy jaja kurze wynosiło od 0,9 do 2,2% rocznie. Oznaczało to wzrost produkcji rolniczej w przeliczeniu na 1 mieszkańca świata. Motorem wzrostu produkcji



rolniczej na świecie była jej intensyfikacja, gdyż w analizowanym okresie powierzchnia użytków rolnych zmniejszyła się o 2%, a powierzchnia gruntów ornych pozostała na względnie stabilnym poziomie – ok. 1,4 mln ha.

Wzrost zamożności społeczeństwa spowodował, że w minionej dekadzie dostępność kilokalorii na mieszkańca dziennie wzrosła globalnie z 2730 w latach 2001-2003 do 2849 w latach 2009-2011, tj. o 4,4%. Zwiększyła się również konsumpcja białka i tłuszczów (roślinnych i zwierzęcych) odpowiednio o 6,1 i o 10,1%. Przeciętny mieszkaniec świata spożywa teraz o ponad 1/10 więcej następujących produktów: warzyw, roślin strączkowych, owoców, mięsa i przetworów, owoców morza oraz mleka i przetworów niż na początku ubiegłej dekady. Obniżyło się nieznacznie spożycie przetworów zbożowych oraz cukru.

Regionalne zróżnicowanie produkcji podstawowych surowców rolnych na świecie przedstawia się następująco:

- Zboża są jedną z najważniejszych roślin uprawnych na świecie. W ostatnich piętnastu latach światowa produkcja pszenicy zwiększyła się z 583 do 726 mln ton, tj. rosła w tempie 1,6% rocznie. Najwięcej tego zboża produkuje się w Azji Wschodniej i Południowej, łącznie ok. 260 mln ton, co stanowi ponad 1/3 światowych zbiorów. Mimo tak dużej produkcji wskaźnik samowystarczalności jest na poziomie 97-98%. Drugie miejsce przypada Unii Europejskiej (ponad 150 mln ton, co odpowiada 1/4 światowych zbiorów), a wskaźnik samowystarczalności wynosi ponad 120%.
- Regionem o największej produkcji mięsa wieprzowego jest Azja, w tym przede wszystkim Azja Wschodnia, z której pochodzi ponad połowa (ok. 60 mln ton) globalnej produkcji wieprzowiny.
- W produkcji mięsa wołowego i cielęcego dominują obie Ameryki, z których pochodzi połowa światowej produkcji tego mięsa, tj. ok. 30 mln ton.
- Mięso drobiowe było tym gatunkiem mięsa, którego produkcja w ostatnich piętnastu latach rozwijała się najszybciej na świecie, tj. w tempie 3,2% rocznie i co ważne wzrost ten następował we wszystkich regionach świata, jeśli tempo to zostanie utrzymane, to w ciągu dekady może przewyższyć światową produkcję mięsa wieprzowego, tj. 110 mln ton;
- We wszystkich analizowanych regionach świata wzrosła również produkcja mleka (poza WNP), a najbardziej w Azji Wschodniej (o 7,3% rocznie) i w Azji Południowej (o 4,2% rocznie).

W latach 2000-2014 nastąpił dynamiczny wzrost obrotów handlowych produktami rolno-spożywczymi krajów Unii Europejskiej, którego bezpośrednią przyczyną było rozszerzenie Jednolitego Rynku Europejskiego o nowe państwa

członkowskie w 2004 i 2007 roku. Szybsze tempo wzrostu eksportu (o 5,4% rocznie) niż importu (o 5,2% rocznie) przyczyniło się do poprawy wyników handlowych Unii Europejskiej.

Wymiana handlowa produktami rolno-spożywczymi w nowych krajach członkowskich rosła znacznie szybciej niż w krajach „Piętnastki” już w okresie poprzedzającym członkostwo. Po akcesji nastąpiło przyspieszenie tego tempa, które jednak w ostatnich latach wyraźnie wyhamowało, co świadczy o słabnących efektach integracji wewnątrzunijnej. Pomimo że dynamika wzrostu obrotów handlowych produktami rolno-spożywczymi państw UE-13 była ponad dwukrotnie szybsza niż w krajach „Piętnastki”, udział nowych krajów członkowskich w handlu unijnym jest wciąż stosunkowo niewielki.

Blisko 3/4 handlu zagranicznego artykułami rolno-spożywczymi UE odbywa się pomiędzy krajami członkowskimi. Rozszerzenie UE spowodowało wyraźne zwiększenie roli wymiany wewnątrzunijnej w handlu zagranicznym produktami rolno-spożywczymi nowych państw członkowskich. Jednolity Rynek Europejski jest dla krajów UE-12/13 znacznie ważniejszym rynkiem zbytu niż dla krajów „Piętnastki”, co oznacza, że „stare” kraje członkowskie są mniej uzależnione od rynku wewnątrzunijnego i posiadają korzystniejszą strukturę geograficzną handlu zagranicznego produktami rolno-spożywczymi.

Pomimo niewielkiego udziału nowych państw członkowskich w handlu rolno-spożywczym UE uzyskują one dodatnie i relatywnie wysokie saldo obrotów handlowych z krajami trzecimi, które w znaczący sposób wpływa na poprawę bilansu handlowego całej UE. Kraje „Piętnastki”, w przeciwieństwie do krajów UE-12/13, uzyskują dodatnie saldo w handlu wewnątrzunijnym, jednak nie jest ono w stanie pokryć deficytu handlowego uzyskiwanego w handlu z krajami spoza Unii Europejskiej.

Można przypuszczać, że dalszy rozwój handlu zagranicznego produktami rolno-spożywczymi będzie w coraz większym stopniu determinowany przez sytuację geopolityczną. Dlatego też coraz większe znaczenie będą odgrywały porozumienia dwustronne o wolnym handlu. Największych zmian w sytuacji popytowo-podażowej oraz w warunkach konkurencji można się spodziewać w przypadku zawarcia umowy TTIP pomiędzy UE i USA. Jednakże bez ostatecznych wyników negocjacji i wiążących zapisów w umowie trudno jest na obecną chwilę jednoznacznie przesądzić, jakie będą tego konsekwencje dla unijnych producentów i przetwórców żywności. Można się jednak spodziewać, że nie wszystkie kraje i nie wszystkie branże skorzystają na tej umowie w jednakowym stopniu.

### 3. Otoczenie wewnętrzne przemysłu spożywczego

#### 3.1. Popyt krajowy na żywność

Warunki rozwoju przemysłu spożywczego w dużym stopniu określa krajowy popyt na żywność, napoje i wyroby tytoniowe. W ostatnich piętnastu latach w Polsce zmiany poziomu tego popytu nie były duże, ale zmieniała się jego struktura. Artykuły spożywcze zaspokajają podstawowe potrzeby bytowe ludności, wobec czego popyt na te produkty jest stosunkowo stabilny, co potwierdzają dane GUS – zarówno szacunki makroekonomiczne, jak i badania budżetów gospodarstw domowych.

Z rachunków narodowych GUS wynika, że popyt konsumpcyjny gospodarstw domowych mierzony wartością wydatków z dochodów osobistych w ostatnim piętnastolecu (z wyjątkiem lat 2008-2009) wzrastał w tempie wolniejszym niż produkt krajowy brutto (PKB). Największy przyrost ogólnego spożycia indywidualnego gospodarstw domowych, tak jak i PKB, miał miejsce w pierwszym okresie członkostwa w Unii (tab. 3.1). W latach 2005-2009 zwiększało się ono średnio o około 4,5% rocznie, czyli tylko nieznacznie wolniej niż PKB. Natomiast w ostatnim pięcioleciu nastąpiło wyraźne osłabienie dynamiki popytu konsumpcyjnego (do około 1% w latach 2012-2013), która obniżyła się poniżej średniego poziomu z lat 2000-2004 (do nieco ponad 2% rocznie, wobec około 3% w latach 2000-2004). Pewne ożywienie nastąpiło w 2014 roku, gdy spożycie indywidualne gospodarstw domowych zwiększyło się o około 3%, przy wzroście PKB o 3,4%.

Tabela 3.1. Zmiany popytu krajowego (w proc. rocznie, w cenach stałych)

Wyszczególnienie	2000- -2004	2005- -2009	2010- -2014	2000- -2014
PKB	3,30	4,68	3,08	3,69
Spożycie indywidualne gospodarstw domowych	3,04	4,58	2,14	3,25
w tym: żywność, napoje i wyroby tytoniowe	1,52	2,70	-0,66 <sup>a</sup>	1,19 <sup>a</sup>
w tym: żywność i napoje bezalkoholowe	1,54	1,84	-1,45 <sup>b</sup>	0,79 <sup>b</sup>
alkohol i tytoń	1,42	5,30	-0,60 <sup>b</sup>	2,23 <sup>b</sup>
Sprzedaż detaliczna:				
żywności i napojów bezalkoholowych	2,64	0,48	-1,37 <sup>b</sup>	0,72 <sup>b</sup>
alkoholu i tytoniu	0,54	2,26	-2,77 <sup>b</sup>	0,21 <sup>b</sup>

<sup>a</sup> dane z 2014 roku są szacunkiem (1,5%), <sup>b</sup> lata 2010-2013

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych GUS publikowanych w Rocznikach Statystycznych z lat 2003-2014 oraz w „Biuletynie Statystycznym GUS” 2015, nr 8.

Wzrost spożycia indywidualnego wszystkich dóbr i usług konsumpcyjnych w dużym stopniu był efektem zwiększenia wydatków gospodarstw domowych na towary nieżywnościowe i usługi, przy wyraźnie mniejszym wzroście, a w ostatnich latach także spadku, wydatków na żywność, napoje i wyroby tytoniowe. Spożycie indywidualne tych artykułów w gospodarstwach domowych w latach 2000-2009 zwiększało się w tempie o połowę mniejszym niż konsumpcja ogółem. Natomiast w latach 2010-2013 nastąpił spadek popytu na żywność, napoje i wyroby tytoniowe (aż o 2,6% w 2013 roku), ale w 2014 roku popyt na te artykuły prawdopodobnie zwiększył się o 1-1,5%.

Tempo wzrostu spożycia żywności i napojów bezalkoholowych oraz napojów alkoholowych i wyrobów tytoniowych było zróżnicowane, szczególnie w dwóch ostatnich pięcioleciach. W latach 2005-2009 wydatki na alkohol i wyroby tytoniowe zwiększały się ponad dwukrotnie szybciej niż na żywność i napoje bezalkoholowe, a w następnym pięcioleciu malały o ponad połowę wolniej. W latach 2000-2009 dynamika spożycia żywności i napojów bezalkoholowych nie była duża, a średnie tempo jej zmian w obu pięcioleciach było zbliżone. Po dwóch latach stagnacji (2009-2010) popyt krajowy na żywność i napoje bezalkoholowe przez kolejne trzy lata obniżał się (po 1,2-2,4% rocznie), ale jego spadek został zahamowany w 2014 roku.

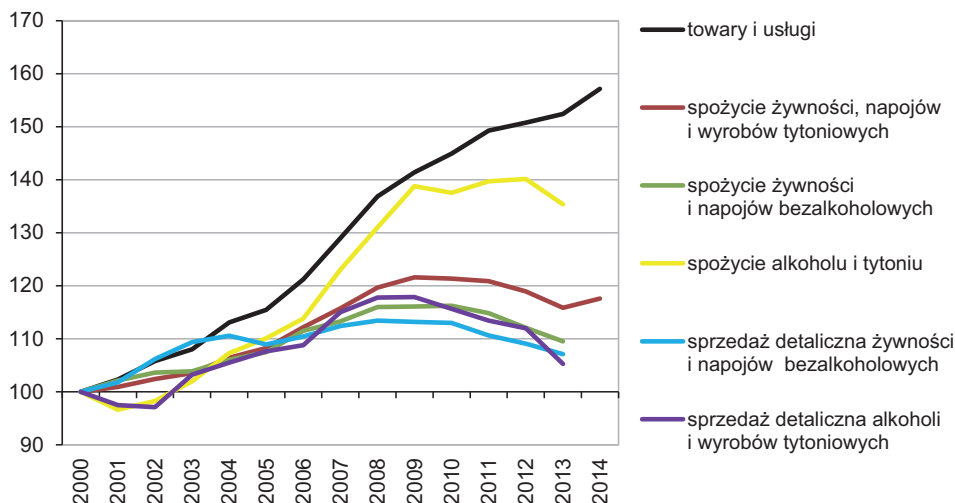
Bardzo zmienne w całym piętnastolecium było natomiast spożycie napojów alkoholowych i wyrobów tytoniowych, które po obniżce w latach 2000-2001 zwiększało się, osiągając wysoki wzrost w pierwszych latach po wejściu Polski do Unii (+5,3% rocznie). Wyhamowanie wzrostu spożycia tych artykułów nastąpiło w 2010 roku i od tamtego czasu tempo zmian tego popytu było niewielkie, a w niektórych latach nawet ujemne.

Spożycie żywności, napojów i wyrobów tytoniowych w badanym piętnastolecium zwiększyło się tylko o 17,6% (rys. 3.1), co oznacza, że średnio wzrastało o 1,2% rocznie, przy zmianie całego popytu konsumpcyjnego w tym okresie o 57% i o 3,3% rocznie. Dynamika zmian popytu na żywność, napoje i wyroby tytoniowe była o ponad 2 p.p. mniejsza niż na wszystkie dobra i usługi konsumpcyjne. Jeszcze większa była różnica między dynamiką spożycia żywności i napojów bezalkoholowych (wzrost o 0,8% rocznie) oraz całego popytu konsumpcyjnego.

Zwiększająca się rozpiętość między tempem wzrostu spożycia indywidualnego a spożyciem artykułów spożywczych wskazuje, że zależność krajowego popytu na żywność od dochodów ludności jest coraz mniejsza. Powoduje to stały spadek udziału wydatków na żywność, napoje i wyroby tytoniowe (rys. 3.2). W całym piętnastolecium udział ten (według rachunków globalnych) obniżył się

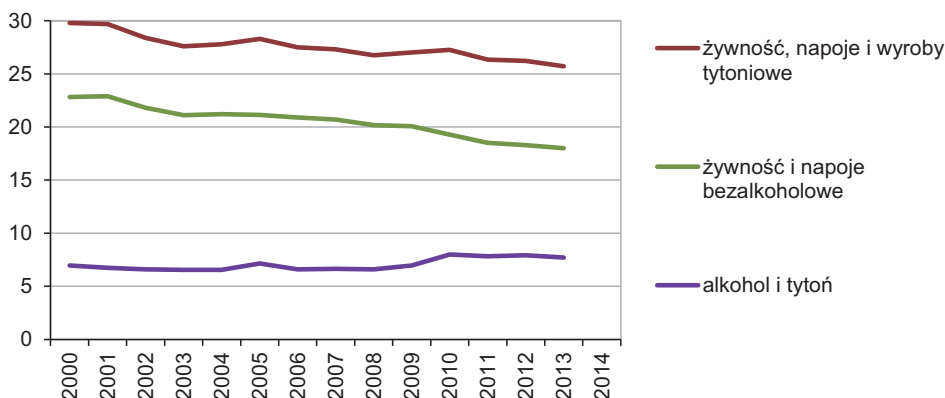
o około 4 p.p., do 25,7%; w tym żywności i napojów bezalkoholowych z 22,8% do 18%, zaś wyrobów alkoholowych i tytoniowych był zróżnicowany i w ostatnich latach wyniósł 7,7%, tj. o około 1 p.p. więcej niż na początku badanego okresu.

Rysunek 3.1. Dynamika krajowego popytu na żywność, napoje i wyroby tytoniowe (w proc., 2000 rok = 100)



Źródło: opracowanie własne na podstawie danych GUS publikowanych w Rocznikach Statystycznych 2003-2014 oraz w Małym Roczniku Statystycznym 2015 i „Biuletynie Statystycznym GUS” 2015, nr 8.

Rysunek 3.2. Udział wartości spożycia żywności, napojów i wyrobów tytoniowych w dochodach ludności (w proc., według rachunków globalnych)



Źródło: opracowanie własne na podstawie danych GUS publikowanych w Rocznikach Statystycznych z lat 2007-2014.

Redukcję tempa wzrostu spożycia żywności i napojów bezalkoholowych oraz dużą zmienność spożycia alkoholu i wyrobów tytoniowych potwierdzają zmiany sprzedaży detalicznej tych produktów. W badanym piętnastoletnim okresie dynamika sprzedaży detalicznej żywności i napojów bezalkoholowych malała z +2,6% w latach 2000-2004 do +0,5% w następnym pięcioleciu i -1,4% w latach 2010-2013 (tab. 3.1 i rys. 3.1). Duże wzrosty sprzedaży alkoholu i tytoniu notowano w latach 2005-2009, a spadki w końcówce badanego okresu. Zmienności sprzedaży używek nie wyjaśniają czynniki makroekonomiczne, takie jak zmiany PKB czy dochody ludności, a wynika ona głównie z polityki fiskalnej państwa (zmian akcyzy).

Przedstawione zmiany spożycia żywności, napojów i wyrobów tytoniowych wskazują, że zmniejsza się wrażliwość popytu na wzrost dochodów ludności. Jednym z powodów osłabienia tej wrażliwości może być relatywne drożenie żywności. W badanym okresie ceny żywności, napojów i wyrobów tytoniowych wzrastały średnio o 3,5% rocznie, przy inflacji na poziomie 3,1% (tab. 3.2 i rys. 3.3). Zróznicowane były zmiany tych cen w poszczególnych pięcioleciach, gdyż w latach 2000-2004 żywność, napoje i wyroby tytoniowe drożały średnio o 3,7% rocznie, tj. o 0,6 p.p. mniej niż dobra i usługi konsumpcyjne, a w kolejnych okresach pięcioletnich tempo wzrostu cen artykułów spożywczych wyprzedzało inflację, najpierw o 1,2 p.p., a później o 0,6 p.p.

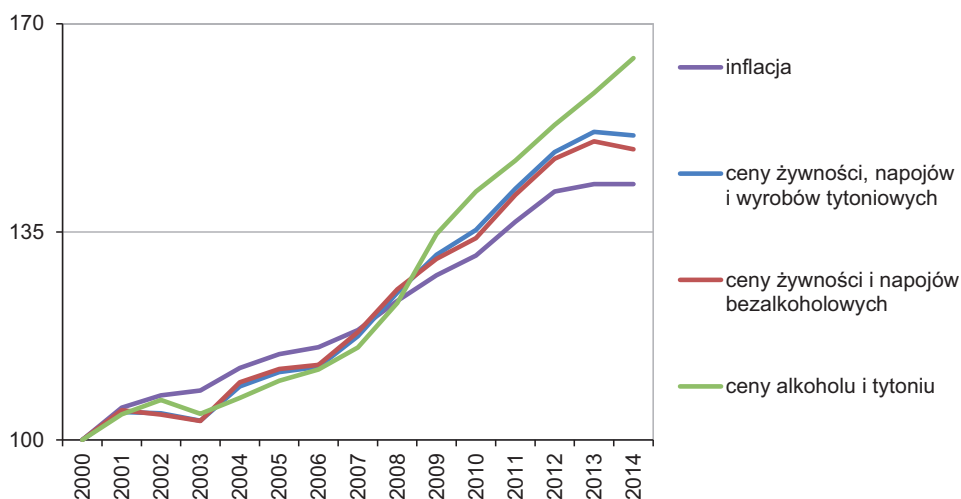
Tabela 3.2. Zmiany cen detalicznych żywności, napojów i wyrobów tytoniowych (w proc. rocznie)

Wyszczególnienie	2000-2004	2005-2009	2010-2014	2000-2014
Inflacja (ceny towarów i usług konsumpcyjnych)	4,3	2,6	2,3	3,1
Ceny detaliczne żywności, napojów i wyrobów tytoniowych	3,7	3,8	2,9	3,5
w tym: żywność i napoje bezalkoholowe	3,9	3,5	2,7	3,4
alkohol i tytoń	3,0	4,7	4,1	3,9

*Źródło: opracowanie własne na podstawie danych GUS publikowanych w Rocznikach Statystycznych z lat 2007-2014 i w Małym Roczniku Statystycznym 2015.*

Ceny żywności, napojów i wyrobów tytoniowych w latach 2000-2014 wzrosły o 51,2%, tj. o około 8 p.p. więcej niż wyniosła w tym okresie inflacja. Wzrost cen alkoholu i wyrobów tytoniowych był większy niż żywności i napojów bezalkoholowych, gdyż zdrożały one odpowiednio o 64,2 i 48,9%. Tylko w latach 2000-2004 żywność i napoje bezalkoholowe drożały szybciej niż wyroby alkoholowe i tytoniowe.

Rysunek 3.3. Dynamika cen detalicznych (w proc., 2000 = 100)

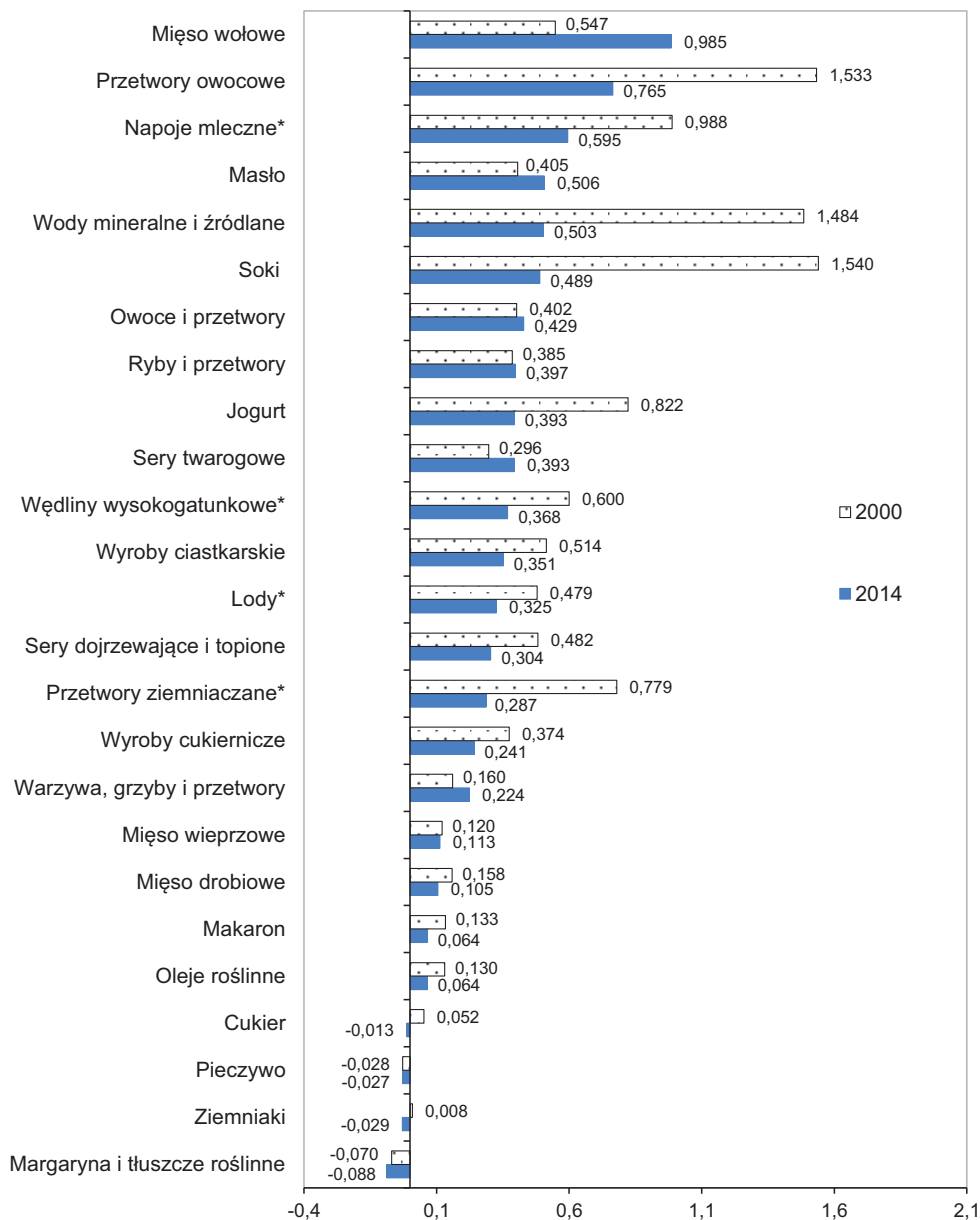


Źródło: opracowanie własne na podstawie danych GUS publikowanych w Rocznikach Statystycznych z lat 2003-2014 i w Małym Roczniku Statystycznym 2015.

Oslabienie wrażliwości spożycia na wzrost dochodów ludności potwierdzają także współczynniki elastyczności dochodowej popytu, które informują nas o ile wzrośnie popyt na dany produkt pod wpływem wzrostu dochodów o 1%. W 2014 roku popyt na wiele grup artykułów spożywczych uznawanych za dobra podstawowe (tj. pieczywo, ziemniaki, margaryna i cukier) nie był wrażliwy na zmiany dochodów (rys. 3.4). Niską wrażliwością na dochody charakteryzowało się spożycie kolejnych dóbr podstawowych, takich jak: mięso wieprzowe i drobiowe, makaron i oleje roślinne. Wrażliwy na zmiany dochodów był natomiast popyt na żywność bardziej przetworzoną, tj. owoce i przetwory, warzywa i przetwory, ryby i przetwory, jogurt, wyroby ciastkarskie i cukiernicze, sery, lody, przetwory ziemniaczane i wędliny wysokogatunkowe. Najbardziej wrażliwy na zmiany dochodów był popyt na wołowinę, przetwory owocowe, napoje mleczne, masło oraz wody i soki.

W badanych piętnastu latach wraz ze wzrostem dochodów obniżyła się wrażliwość popytu przeciętnego gospodarstwa domowego na większość produktów żywnościowych (rys. 3.4). Nastąpił wyraźny spadek wrażliwości popytu na produkty wysoko przetworzone, takie jak: przetwory owocowe, napoje mleczne, wody, soki, jogurty, a mniejszy na produkty podstawowe, tj. wyroby ciastkarskie i cukiernicze, wędliny, lody, sery dojrzewające i topione, przetwory ziemniaczane, mięso drobiowe, cukier, makaron, oleje, pieczywo i ziemniaki.

Rysunek 3.4. Współczynniki dochodowej elastyczności popytu na produkty żywnościowe w gospodarstwach domowych w 2000 i 2014 roku



\* dane za 2012 rok

Źródło: B. Gulbicka, *Wyżywienie – poziom i zróżnicowanie*, [w:] A. Woś (red.), *Analiza produkcyjno-ekonomicznej sytuacji rolnictwa i gospodarki żywnościowej w 2001 roku*, IERiGŻ, Warszawa 2002, s. 335 oraz M. Kwasek (red.), *Z badań nad rolnictwem społecznie zrównoważonym (33). Analiza bezpieczeństwa żywnościowego Polski, seria „Program Wieloletni 2015-2019”, nr 19, IERiGŻ-PIB, Warszawa 2015.*



Tabela 3.3. Zróżnicowanie elastyczności dochodowej popytu na żywność w gospodarstwach domowych w Polsce w 2014 roku w grupach dochodowych

Wyszczególnienie	R <sup>2</sup>	Spożycie w grupach kwintylowych według dochodu rozporządkalnego				
		I	II	III	IV	V
Pieczywo	0,82	-0,084	-0,043	-0,031	-0,023	-0,013
Makaron	0,93	0,293	0,151	0,110	0,081	0,046
Ryż	0,96	0,468	0,242	0,175	0,130	0,073
Wyroby ciastkarskie	0,96	1,095	0,566	0,409	0,304	0,171
Mięso wieprzowe	0,91	0,352	0,182	0,131	0,098	0,055
Mięso wołowe	0,98	3,071	1,586	1,148	0,853	0,480
Drób	0,94	0,328	0,169	0,123	0,091	0,051
Wędliny i inne przetwory	0,95	0,355	0,184	0,133	0,099	0,057
Wędliny drobiowe	0,68	-0,077	-0,040	-0,029	-0,021	-0,012
Ryby i przetwory	0,93	1,239	0,640	0,463	0,344	0,194
Mleko pełnotłuste	0,92	-0,135	-0,069	-0,050	-0,037	-0,021
Mleko chude	0,95	0,478	0,247	0,179	0,133	0,075
Jogurt	0,95	1,226	0,633	0,458	0,340	0,192
Sery twarogowe	0,94	1,226	0,633	0,458	0,340	0,192
Sery dojrzewające i topione	0,95	0,947	0,489	0,354	0,263	0,148
Masło	0,97	1,579	0,815	0,590	0,438	0,247
Jaja	0,92	0,342	0,177	0,128	0,095	0,054
Margaryna i inne tłuszcze roślinne	0,74	-0,276	-0,142	-0,103	-0,077	-0,043
Oleje roślinne	0,77	0,200	0,103	0,075	0,055	0,031
Owoce i przetwory	0,95	1,339	0,691	0,501	0,372	0,209
Przetwory owocowe	0,97	2,387	1,233	0,892	0,663	0,373
Warzywa, grzyby i przetwory	0,94	0,730	0,377	0,273	0,203	0,114
Ziemniaki	0,52	-0,091	-0,047	-0,034	-0,025	-0,014
Cukier	0,20	-0,042	-0,022	-0,016	-0,012	-0,007
Wyroby cukiernicze	0,93	0,753	0,389	0,381	0,209	0,118
Lody	0,93	1,032	0,533	0,386	0,286	0,161
Wody mineralne i źródlane	0,96	1,568	0,810	0,586	0,435	0,245
Soki	0,93	1,524	0,787	0,570	0,423	0,238

R<sup>2</sup> – współczynnik determinacji

Źródło: M. Kwasek (red.), *Z badań nad rolnictwem społecznie zrównoważonym (33). Analiza bezpieczeństwa żywnościowego Polski, seria „Program Wieloletni 2015-2019”, nr 19, IERiGŻ-PIB, Warszawa 2015.*

Elastyczność popytu na żywność w gospodarstwach domowych była zróżnicowana w zależności od wielkości ich dochodu rozporządkalnego (tab. 3.3). I tak w gospodarstwach o najniższych dochodach większa była wrażliwość

popytu na wszystkie grupy produktów, zaś w gospodarstwach o najwyższych dochodach elastyczność dochodowa popytu nawet na żywność wysoko przetworzoną nie była zbyt wysoka. Wynika z tego, że efektem rozwoju gospodarczego w przyszłości może być wzrost popytu na żywność ludności o niższych dochodach lub pewien wzrost zapotrzebowania na żywność wysoko przetworzoną (wygodną i funkcjonalną) w gospodarstwach o wysokim poziomie dochodu rozporządzalnego oraz na produkty tradycyjne, regionalne, czy też zaliczane do „zdrowej” żywności.

### **3.2. Zmiany struktury popytu krajowego na artykuły spożywcze**

Spożycie żywności, napojów i wyrobów tytoniowych w Polsce w badanym okresie charakteryzowało się niewielkim wzrostem, a większe jego zmiany wystąpiły w strukturze popytu na artykuły spożywcze. Można je prześledzić, analizując wielkość dostaw rynkowych<sup>41</sup> lub zużycia krajowego<sup>42</sup> tych produktów.

W badanym piętnastoleciu najbardziej zwiększyły się dostawy na zaopatrzenie rynku krajowego takich produktów, jak: mięso, w tym drobiowe, mleko i śmietana w postaci stałej, czekolada i makaron (tab. 3.4 i 3.5). W 2014 roku były one 2-3 razy większe niż na początku badanego okresu. O połowę większe niż w 2000 roku były dostawy wód, serów i twarogów oraz wódki i piwa. Mniejsze były przyrosty dostaw przetworów mięsnych, konserw, ryb i przetworów, masła czy wina gronowego, a wyraźny ich spadek dotyczył margaryn, serów topionych, mąk, szczególnie żytniej, cukierków oraz papierosów.

Systematycznie i w podobnym tempie wzrastały tylko dostawy czekolady (średnio po 6-8% rocznie). Wyjątkowo wysokie były przyrosty dostaw, ale tylko w niektórych okresach: mięsa, w tym drobiowego w latach 2000-2004 o 15-25% rocznie, mleka i śmietany w postaci stałej (w ostatnim pięcioleciu po około 25% rocznie), a także makaronu oraz kasz i gryków (po 12-17% rocznie w latach 2005-2009).

---

<sup>41</sup> Dostawy rynkowe zdefiniowane są jako suma produkcji krajowej (dane dotyczą przedsiębiorstw o liczbie pracujących powyżej 49 osób) i importu, pomniejszona o eksport i skorygowana o saldo zmian stanu zapasów u producentów o liczbie pracujących powyżej 49 osób.

<sup>42</sup> Zużycie krajowe jest sumą produkcji krajowej i importu pomniejszoną o eksport tych produktów.

Tabela 3.4. Dostawy rynkowe podstawowych grup żywności, napojów i wyrobów tytoniowych w wybranych latach (w tys. ton)

Wyszczególnienie	2000	2005	2010	2014
Mięso surowe ze zwierząt rzeźnych	486	1 150	1 297	1 646
Mięso drobiowe	449	888	995	1 291
Przetwory mięsne i podrobowe ze zwierząt rzeźnych	713	893	817	839
w tym: wędliny	657	670	629 <sup>a</sup>	653
konserwy mięsne, podrobowe i tłuszczowe	57,3	17,9	11,1	11,4 <sup>b</sup>
Konserwy, wędliny i wyroby wędliniarskie drobiowe <sup>c</sup>	162,5 <sup>d</sup>	174,0	187,0	208,0
Podaż ryb konsumpcyjnych <sup>e</sup>	481,9	416,5	502,5	518,5
Przetwory rybne <sup>f</sup>	96,7	132,4	137,9	155,5
Dżemy owocowe	40,9	65,3	40,3	39,7
Wody mineralne i napoje bezalkoholowe <sup>e</sup> (w tys. hl)	42 926 <sup>g</sup>	44 283	54 668	61 049
w tym: wody mineralne <sup>e</sup> (w tys. hl)	13 502 <sup>g</sup>	14 498	19 655	20 829
Margaryna oraz produkty do smarowania	371	326	301	326
Mleko i śmietana w postaci stałej	60,2 <sup>e</sup>	31,7	57,4	174
Masło	141	137	162	156
Sery i twarogi	433	494	603	640
w tym: podpuszczkowe dojrzewające	138	177	215	236
świeże	237	268	331	357
topione <sup>e</sup>	43,5 <sup>d</sup>	45,4	48,0	38,4
Mąka pszenna	1 552	1 557	1 438	1 476
Mąka żytnia	150	132	141	126
Kasze i gryski	66,5	74,6	125,0	.
Makaron	81,5	117,0	175,0	176,0
Czekolada	93,7	158,0	181,0	251,0
Cukierki	52,3	37,9	35,0	38,9
Kawa naturalna palona	87,5	87,2	84,4	39,0
Herbata	44,1	49,3	62,7	45,2
Wódki, likiery i inne (w tys. hl)	746	943	1 216	1 249 <sup>a</sup>
w tym: wódka czysta <sup>e</sup> (w tys. hl)	552,8 <sup>d</sup>	766	977	935 <sup>a</sup>
Wina i miody pitne (w tys. hl)	3 248	2 225	1 998	1 915
w tym: wina gronowe (w tys. hl)	1 020	1 028	1 091	1 242
Piwo (w tys. hl)	25 213	30 648	34 831	37 891
Papierosy z tytoniu (w mld szt.)	74,4	75,4	67,5	49,6

<sup>a</sup> ze względu na skokowe wielkości w tych latach zastosowano średnią arytmetyczną z trzech sąsiednich lat; <sup>b</sup> dane za 2013 rok; <sup>c</sup> suma produkcji krajowej firm zatrudniających ponad 9 osób oraz importu pomniejszone o eksport i skorygowane o saldo zapasów u producentów o liczbie pracujących ponad 49 osób, a w pozostałych grupach produktów dotyczy produkcji firm zatrudniających ponad 49 osób skorygowanej wielkością eksportu, importu i stanem zapasów; <sup>d</sup> dane za 2002 rok; <sup>e</sup> dane z bilansu ryb i owoców morza zawartych w raportach „Rynek Ryb. Stan i perspektywy”, nr 1-23, seria „Analizy Rynkowe” z lat 2004-2015, IERiGŻ-PIB, ARR, MRiRW, Warszawa; <sup>f</sup> zużycie krajowe; <sup>g</sup> dane za 2003 rok

Źródło: opracowanie własne na podstawie publikacji Rynek wewnętrzny i „Biuletynów Statystycznych GUS” z odpowiednich lat.

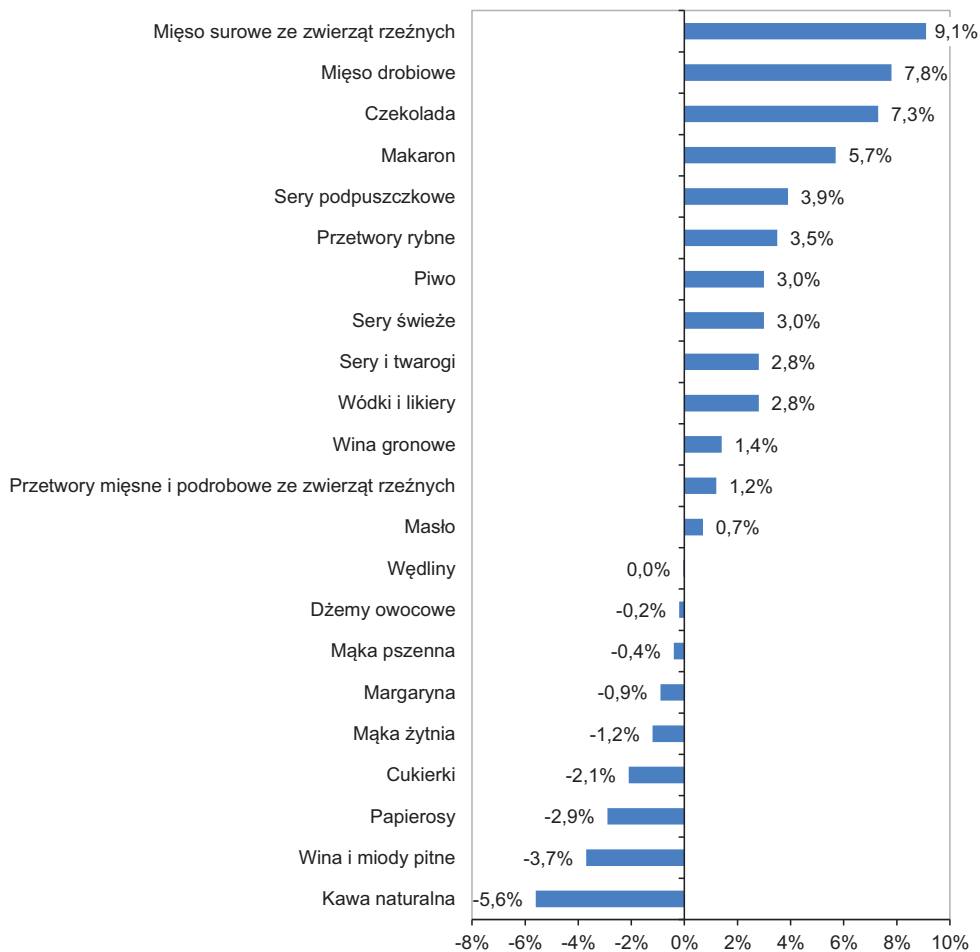
Tabela 3.5. Zmiany dostaw rynkowych podstawowych grup żywności, napojów i wyrobów tytoniowych (w proc. rocznie)

Wyszczególnienie	2001-2004	2005-2009	2010-2014	2001-2014
Mięso surowe ze zwierząt rzeźnych	22,2	5,1	3,4	9,1
Mięso drobiowe	15,3	3,3	6,7	7,8
Przetwory mięsne i podrobowe ze zwierząt rzeźnych	2,5	0,9	0,4	1,2
w tym: wędliny	1,6	-3,2	1,9	0,0
Konserwy, wędliny i wyroby wędliniarskie drobiowe	.	0,9	5,1	.
Podaż ryb konsumpcyjnych	-2,0	2,5	0,7	0,5
Przetwory rybne <sup>a</sup>	10,1	-0,7	2,6	3,5
Dżemy owocowe	8,3	-6,3	-0,4	-0,2
Wody mineralne i napoje bezalkoholowe	.	4,8	3,0	.
w tym: wody mineralne	.	8,0	3,0	.
Margaryna oraz produkty do smarowania	-2,4	-2,2	1,6	-0,9
Mleko i śmietana w postaci stałej	.	12,6	24,8	20,8 <sup>b</sup>
Masło	-0,4	3,1	-0,8	0,7
Sery i twarogi	3,1	4,2	1,2	2,8
w tym: podpuszczkowe dojrzewające	5,7	6,2	0,3	3,9
świeże	3,2	2,7	3,1	3,0
topione	.	2,8	-7,3	.
Mąka pszenna	1,2	0,4	-2,3	-0,4
Mąka żytnia	-4,1	1,1	-1,2	-1,2
Kasze i grysiki	1,9	17,0	.	.
Makaron	3,7	12,1	1,1	5,7
Czekolada	8,1	6,2	7,7	7,3
Cukierki	-6,1	-14,4	15,8	-2,1
Kawa naturalna palona	0,8	-2,6	-13,3	-5,6
Herbata	.	4,9	-6,3	-1,0 <sup>a</sup>
Wódki, likiery i inne	6,8	4,7	-2,2	2,8
w tym: wódka czysta	.	4,4	-3,8	.
Wina i miody pitne	-3,7	-6,1	-1,3	-3,7
w tym: wina gronowe	-0,3	0,6	3,7	1,4
Piwo	3,3	2,5	3,1	3,0
Papierosy z tytoniu	-0,4	-4,5	-3,2	-2,9

<sup>a</sup> zużycie krajowe, <sup>b</sup> w latach 2006-2014

Źródło: opracowanie własne na podstawie publikacji Rynek wewnętrzny i „Biuletynów Statystycznych GUS” z odpowiednich lat.

Rysunek 3.5. Zmiany dostaw rynkowych podstawowych grup żywności i napojów w latach 2000-2014 (w proc.)



Źródło: opracowanie własne na podstawie danych GUS z publikacji *Rynek wewnętrzny i „Biuletynów Statystycznych GUS”* z odpowiednich lat.

Systematyczny był także wzrost dostaw przetworów mięsnych oraz serów i twarogów, ale dynamika ich sukcesywnie malała. Po spadku dostaw wędlin (w latach 2005-2009) powróciła wzrostowa tendencja zaopatrzenia krajowego w te wyroby. Od wielu lat wzrastały dostawy konserw, wędlin i wyrobów wędliniarskich, a ich dynamika była coraz większa. Systematycznie malały natomiast dostawy kawy naturalnej, win i miodów pitnych oraz papierosów. W tempie 3-4% rocznie zwiększało się krajowe zaopatrzenie w piwo i wody. W ostatnim pięcioleciu zahamowany został spadek dostaw margaryn, cukierków oraz win gronowych.

### 3.3. Bilansowe spożycie poszczególnych grup żywności i napojów<sup>43</sup>

W ostatnim piętnastoleciu, w warunkach niewielkich zmian popytu konsumpcyjnego na żywność, napoje i wyroby tytoniowe, stała tendencją wzrostową miało tylko spożycie mięsa i podrobów (łącznie z przetworami), w tym drobiowego oraz piwa (z niewielkimi wahaniami w latach 2009-2010). Na koniec badanego okresu zmienne, choć istotnie większe, było spożycie ryb i przetworów, tłuszczów roślinnych oraz wódek (tab. 3.6).

Nastąpił duży spadek spożycia produktów roślinnych, tj. przetworów zbożowych, ziemniaków, owoców i warzyw oraz wina i miodów pitnych, a także papierosów, i mniejszy cukru. Stałym zjawiskiem jest malejące spożycie mięsa wołowego, którego tempo spadku w badanym piętnastoleciu było wysokie, a jego poziom w 2014 roku był o ponad 75% mniejszy niż na początku poprzedniej dekady. Natomiast nowym zjawiskiem jest powrót, po wieloletnim spadku, tendencji wzrostowej spożycia mleka. Od dwóch lat jest ono większe niż na początku badanego okresu i przynajmniej częściowo kompensuje skutki żywieniowe przejściowej redukcji spożycia niektórych rodzajów mięsa oraz ryb i przetworów.

Zróznicowane były tendencje zmian bilansowego spożycia podstawowych artykułów spożywczych w poszczególnych pięcioleciach. W latach 2000-2010 po około 10% rocznie malało spożycie mięsa wołowego, a przyspieszenie tego spadku (do 15% rocznie) nastąpiło w ostatnim pięcioleciu. Średnio po około 5% rocznie malało spożycie wina i miodów pitnych, ale tempo tego spadku w ostatnim pięcioleciu istotnie wyhamowało (do 2% rocznie). W poszczególnych pięcioleciach przyspieszało tempo spadku spożycia papierosów (z 3,8% w latach 2000-2004 i 1,9% w latach 2005-2009 do 5,5% w okresie 2010-2014). W całym piętnastoleciu średnio w tempie 1-2% rocznie malało spożycie przetworów zbożowych, ziemniaków oraz tłuszczów zwierzęcych, a największy ich spadek miał miejsce także w ostatnim pięcioleciu. W kolejnych okresach pięcioletnich stopniowo wygasła dynamika spożycia piwa (z 5% rocznie w latach 2000-2004 do 1,6% w okresie 2010-2014), wódki (odpowiednio z 3,5% do stabilizacji w ostatnich latach), mięsa drobiowego (z 9,7 do 3,3%) oraz tłuszczów roślinnych (z 2,8 do 1,7% rocznie).

---

<sup>43</sup> Dane przedstawiają roczne spożycie artykułów nieprzetworzonych lub poddanych wstępnemu przetworzeniu na 1 mieszkańca. W liczeniu tego spożycia uwzględnione są informacje o produkcji krajowej, imporcie, eksporcie, zużyciu na cele nieżywnościowe i straty.

Tabela 3.6. Spożycie podstawowych artykułów żywnościowych na 1 mieszkańca rocznie i jego zmiany

Wyszczególnienie	Jedn. miary	2000	2003	2008	2014	Zmiana w proc. rocznie			
						2000-2004	2005-2009	2010-2014	2000-2014
Mięso i podroby (łącznie z przetworami)	kg	66,1	72,1	75,3	73,6	1,2	0,9	-0,4	0,6
w tym: mięso	kg	62,0	67,7	71,2	69,5	1,2	1,0	-0,4	0,6
w tym: drobiowe	kg	14,7	19,7	24,1	28,2	9,7	1,6	3,3	4,8
wieprzowe	kg	39,0	41,2	42,7	39,1	-0,5	1,6	-1,6	-0,2
wołowe	kg	7,1	5,8	3,8	1,6	-7,7	-7,4	-15,0	-10,1
Ryby i przetwory <sup>a</sup>	kg	12,5	11,0	13,7	13,2	3,0	1,4	-0,2	1,4
Mleko krowie	l	193	181	182	205	-2,6	1,5	1,9	0,2
Tłuszcze jadalne	kg	28,7	29,2	31,5	32,7	1,2	0,7	0,6	0,8
w tym: roślinne	kg	17,8	17,6	20,8	23	2,8	1,4	1,7	2,0
zwierzęce	kg	6,7	6,9	6,4	5,5	-1,4	-1,9	-1,7	-1,7
masło	kg	4,2	4,7	4,3	4,2	-0,9	1,3	-2,2	-0,6
Cukier	kg	41,6	40,5	38,4	44,3	-2,6	0,6	2,7	0,2
Przetwory zbożowe <sup>b</sup>	kg	120	120	112	106	-0,2	-1,4	-0,9	-0,8
Ziemniaki <sup>b</sup>	kg	134	130	118	101	-0,5	-2,1	-2,7	-1,8
Warzywa	kg	121	110	115	104	-1,7	0,9	-2,2	-1,0
Owoce	kg	51,6	54,5	55,0	47	0,3	0,2	-3,3	-0,9
Wódki, likiery i inne napoje spirytusowe	l	2,0	2,4	3,4	3,2	3,5	5,1	0,0	2,8
Wina i miody pitne	l	12,0	11,3	8,3	6,3	-5,0	-8,0	-2,1	-5,0
Piwo	l	66,9	74,6	94,4	98,9	5,0	3,3	1,6	3,3
Papierosy	szt.	1954	1920	2091	1315	-3,8	-1,9	-5,5	-3,8

<sup>a</sup> w wadze żywej, <sup>b</sup> dane dotyczą lat gospodarczych

Źródło: opracowanie własne na podstawie: danych GUS z Roczników Statystycznych GUS z lat 2001-2014; Rynek wewnętrzny w 2014 roku, Informacje i opracowania statystyczne, GUS, Warszawa 2015; „Popyl na żywność. Stan i perspektywy”, nr 16, seria „Analizy Rynkowe” 2015, IERIGŻ-PIB, ARR, MRiRW, Warszawa.

### 3.4. Spożycie żywności w gospodarstwach domowych<sup>44</sup>

W latach dziewięćdziesiątych przemiany strukturalne konsumpcji żywności polegały przede wszystkim na zastępowaniu mięsa czerwonego mięsem białym, tłuszczów zwierzęcych przez roślinne i mocnych wyrobów alkoholowych przez piwo. Natomiast w ostatnim piętnastoleciu następował spadek spożycia produktów roślinnych, względna stabilizacja spożycia produktów zwierzęcych i wzrost konsumpcji dóbr o wysokiej wartości dodanej (tzw. żywności wysoko przetworzonej). Procesy te były jednak zróżnicowane, a dynamika zmian konsumpcji była różna w kolejnych pięcioleciach. Istotnie zmieniła się wewnętrzna struktura spożycia poszczególnych grup żywności.

W gospodarstwach domowych konsumpcja mięsa surowego ustabilizowała się na poziomie około 36 kg rocznie, tj. tylko o 4,5% więcej niż w 2000 roku, ale nastąpiła duża zmiana struktury spożywanego mięsa kulinarnego (tab. 3.7). O ponad 4 p.p. zwiększył się udział mięsa drobiowego, co nastąpiło przy spadku udziału mięsa wołowego (o 7 p.p.) i mniejszych wahaniami udziału wieprzowiny (spadek o 2 p.p.). Po wielu latach stabilizacji (2000-2007) w gospodarstwach domowych nastąpił wzrost spożycia wędlin i pozostałych przetworów, ale w ostatnich dwóch latach spożycie ich istotnie się obniżyło (do 24,4 kg rocznie). Zmiany te były wynikiem zwiększenia konsumpcji wędlin i przetworów drobiowych, których udział w spożyciu wędlin zwiększył się o około 3 p.p. (do ponad 9%). Systematycznie wzrastało spożycie wędlin wysokogatunkowych i kielbas trwałych, ale od kilku lat jest względnie stabilne, choć o połowę większe niż w 2000 roku.

W badanym okresie, po wielu latach stabilizacji oraz niewielkiego wzrostu, spożycie domowe ryb i przetworów w 2014 roku było o 1/4 niższe niż na początku badanego okresu i nie przekroczyło 4 kg rocznie. Jednak głębszy spadek nastąpił w spożyciu przetworów, a ich udział w konsumpcji ryb obniżył się o 12 p.p. (do 30% w 2014 roku).

---

<sup>44</sup> Spożycie to ustala GUS na podstawie wyników badań budżetów gospodarstw domowych. Obejmuje ono produkty zakupione, otrzymane nieodpłatnie oraz pobrane z gospodarstwa indywidualnego w rolnictwie lub z prowadzonej działalności gospodarczej na własny rachunek (spożycie naturalne). Dane te odnoszą się głównie do produktów przetworzonych i nie obejmują produktów konsumowanych poza domem, w tym w placówkach gastronomicznych. Za moment spożycia produktów żywnościowych przyjmuje się ich pozyskanie przez gospodarstwo domowe (*Budżety gospodarstw domowych w 2014 roku*, Informacje i opracowania statystyczne, GUS, Warszawa 2015).



Tabela 3.7. Spożycie podstawowych artykułów żywnościowych na 1 osobę według badań budżetów rodzinnych  
(w kg miesięcznie)

Wyszczególnienie	2000	2003	2008	2014	Zmiana w proc. rocznie			
					2000-2004	2005-2009	2010-2014	2000-2014
Mięso i przetwory	5,47	5,59	5,60	5,29	-0,5	0,4	-1,0	-0,3
w tym: mięso surowe	2,87	3,20	3,09	3,00	-0,8	-0,1	-0,3	-0,4
w tym: drobiowe	1,34	1,54	1,48	1,53	2,3	-0,3	0,5	0,8
wieprzowe	1,19	1,41	1,39	1,31	1,2	0,0	-0,3	0,3
wołowe	0,29	0,20	0,12	0,09	-11,4	-7,8	-5,6	-8,3
Wędliny i pozostałe przetwory	2,25	2,25	2,39	2,03	-0,1	1,3	-3,1	-0,7
w tym: drobiowe	0,14	0,21	0,21	0,19	8,4	0,9	-2,9	2,1
Wędliny wysokogatunkowe i kielbasy trwałe	0,44	0,44	0,64	.	2,6	6,1	.	.
Ryby i przetwory	0,43	0,41	0,47	0,33	2,1	2,3	-6,4	-0,8
w tym: ryby morskie i słodkowodne	0,25	0,24	0,31	0,23	-1,6	3,9	-4,5	-0,8
przetwory rybne	0,18	0,16	0,17	0,10	9,9	1,2	-10,1	0,0
Mleko (l)	5,39	4,89	3,64	3,26	-4,4	-5,3	-1,5	-3,7
Napoje mleczne	0,23	0,26	0,26	.	1,6	0,8	.	.
Jogurty	0,33	0,36	0,46	0,50	0,0	6,1	1,2	2,4
Śmietana i śmietanka (l)	0,46	0,44	0,40	0,36	-1,3	-1,9	-2,1	-1,8
Sery i twarogi	0,83	0,89	0,88	0,82	0,2	1,1	-2,3	-0,3
w tym: sery twarogowe	0,54	0,55	0,51	0,43	-1,1	-0,4	-3,7	-1,7
sery dojrzewające i topione	0,29	0,34	0,37	0,39	2,5	3,3	-0,5	1,8
Lody	0,14	0,18	0,20	0,22	1,2	3,3	1,9	2,1

cd. tab. 3.7. Spożycie podstawowych artykułów żywnościowych na 1 osobę według badań budżetów rodzinnych (w kg miesięcznie)

Wyszczególnienie	2000	2003	2008	2014	Zmiana w proc. rocznie			
					2000-2004	2005-2009	2010-2014	2000-2014
Przetwory zbożowe	9,14	8,82	7,43	6,26	-1,6	-3,8	-2,7	-2,7
w tym: mąka	1,20	1,13	0,88	0,76	-2,7	-4,2	-2,9	-3,3
kasze, ryże i płatki	0,47	0,53	0,41	•	1,2	-4,7	•	•
pieczywo (bez cukiermiczego)	6,61	6,17	5,06	3,94	-2,2	-4,4	-4,1	-3,6
krakersy, suchary, herbatniki, wafle	0,03	0,03	0,04	•	0,0	5,9	•	•
wyroby ciastkarskie	0,52	0,59	0,66	•	2,6	2,0	•	•
makaron	0,32	0,37	0,37	0,37	3,5	-1,1	0,5	1,0
Warzywa i przetwory ze strączkowymi	5,39	5,49	5,13	5,07	-0,6	-1,1	0,0	-0,6
Ziemniaki	7,82	7,12	5,27	3,92	-2,3	-6,0	-5,0	-4,5
Przetwory ziemniaczane	0,04	0,06	0,11	0,10	7,0	11,4	-3,6	4,7
Owoce i przetwory	4,10	3,99	3,59	3,59	-0,3	-0,7	-1,0	-0,7
w tym: przetwory owocowe	0,13	0,16	0,18	0,15	2,7	2,4	-3,6	0,5
Soki owocowe i warzywne (l)	0,79	0,96	1,10	0,88	4,9	2,8	-4,0	1,2
Wody mineralne (l)	1,11	1,97	2,90	4,17	13,4	12,1	4,5	9,9
Tłuszcze jadalne	1,56	1,61	1,39	1,21	0,0	-2,7	-2,5	-1,7
w tym: roślinne	1,02	0,99	0,94	0,88	0,8	-1,4	-1,3	-0,6
zwierzęce	0,54	0,61	0,45	0,34	-1,7	-4,4	-5,0	-3,7
w tym: masło	0,31	0,37	0,29	0,25	-1,2	-2,6	-2,9	-2,2
Cukier	1,80	1,69	1,41	1,19	-3,5	-3,2	-2,9	-3,2
Czekolada	0,06	0,08	0,09	0,15	8,4	0,0	10,8	6,3
Wyroby cukiernicze	0,20	0,20	0,25	0,23	-1,0	4,6	-1,7	0,6
Kawa	0,17	0,19	0,19	0,17	2,2	0,0	-2,2	0,0
Herbata	0,08	0,08	0,07	0,06	0,0	-2,6	-3,0	-1,9

Źródło: opracowanie własne na podstawie publikacji *Budżety gospodarstw domowych z odpowiednich lat.*

Utrzymuje się trwająca od wielu lat spadkowa tendencja konsumpcji mleka pitnego. Jego spożycie w 2014 roku było o 40% mniejsze niż w 2000 roku. Spadek konsumpcji mleka rekompensowany był poprzez większe spożycie napojów mlecznych, ale od kilku lat jest ono stabilne, a jogurtów od trzech lat maleje. W ostatnich dwóch latach, po długim okresie wzrostu, zmalała także (poniżej poziomu z 2000 roku) konsumpcja serów i twarogów. Dotyczy to szczególnie serów świeżych, natomiast dojrzewających i topionych, jako produktów wysoko przetworzonych, od kilku lat jest stabilna. Większa (o ponad połowę) jest również konsumpcja lodów, ale jej wzrost w ostatnich latach został także wyhamowany.

W gospodarstwach domowych istotnie (o 1/3) obniżyła się konsumpcja przetworów zbożowych. Było to rezultatem redukcji spożycia mąki, kasz, płatków i ryżu oraz pieczywa, co nastąpiło przy większym zapotrzebowaniu na krakersy, suchary i herbatniki oraz wyroby ciastkarskie i makaron. Największy był spadek konsumpcji pieczywa świeżego, które w gospodarstwach domowych obniżyło się o 40%, przy mniejszej o 37% konsumpcji mąk oraz o 21% kasz, płatków i ryżu. Spadek spożycia pieczywa nasilił się w ostatnich dwóch pięcioleciach (do ponad 4% rocznie), a kasz, ryżu i płatków oraz mąk również po około 4% rocznie, ale tylko w latach 2005-2009. Zwiększyło się zainteresowanie pieczywem cukierniczym trwałym, wyrobami ciastkarskimi oraz makaronem, ale w ostatnim pięcioleciu konsumpcja tych produktów była względnie stabilna. Udział podstawowych produktów zbożowych (mąk, kasz, płatków i ryżu oraz pieczywa) w konsumpcji przetworów zbożowych obniżył się z około 90% w 2000 roku do 85% w ostatnich latach badanego okresu. Oznacza to wzrost znaczenia żywności wysoko przetworzonej w konsumpcji żywności.

Zmniejszyło się spożycie warzyw (o 6%), a o połowę konsumpcja ziemniaków. Do 2005 roku wzrastało spożycie warzyw i przetworów, ale w kolejnych latach zainteresowanie konsumentów tymi produktami malało, a w ostatnim pięcioleciu ustabilizowało się (na poziomie około 5 kg miesięcznie). W badanym okresie gospodarstwa domowe ponad dwukrotnie zwiększyły konsumpcję przetworów ziemniaczanych, a w ostatnich dwóch latach nastąpił niewielki jej spadek.

Systematycznie malała konsumpcja owoców i przetworów owocowych, z około 48 kg rocznie w latach 2000-2004 do 40-42 kg w ostatnim pięcioleciu, przy wzroście o 15% spożycia przetworów owocowych, ale ich udział nadal jest niewielki. W ostatnim pięcioleciu odwróciła się tendencja zmian konsumpcji soków owocowych i warzywnych. Ich spożycie w latach 2005-2010 przekraczało 1 litr miesięcznie, ale w ostatnich czterech latach obniżyło się do poziomu z pierwszych lat badanego okresu.

Rosnącym zainteresowaniem konsumentów cieszyły się wody mineralne, których konsumpcja wzrosła prawie czterokrotnie, choć tempo jej zmian w ostatnim pięcioleciu zmalało o ponad połowę. Spożycie kawy, po kilku latach niewielkiego wzrostu, powróciło do poziomu około 2 kg rocznie na 1 mieszkańca. Maleje natomiast konsumpcja herbaty, która obniżyła się o 1/4 i od trzech lat jest znów stabilna.

Dwuipółkrotnie zwiększyła się konsumpcja czekolady, a szczególnie duży jej przyrost nastąpił w ostatnich dwóch latach. Większe niż na początku badanego okresu jest także spożycie wyrobów cukierniczych, aczkolwiek największe było ono w latach 2007-2011. Maleje natomiast konsumpcja cukru, która w ostatnim roku była o 1/3 niższa niż w 2000 roku, ale jej wahania w ostatnich czterech latach nie były tak duże jak w latach wcześniejszych.

W badanym okresie systematycznie malało spożycie domowe tłuszczów jadalnych i w 2014 roku było o ponad 22% niższe niż w 2000 roku. Spadało zarówno spożycie tłuszczów roślinnych, jak i zwierzęcych, w tym także masła. Najbardziej zmalał popyt na tłuszcze wieprzowe, bo aż o 37%, a nieco mniej na masło (o 20%) i oleje roślinne (o 14%), ale w ostatnich dwóch latach był on stabilny. Spadki te, przy równoczesnym wzroście bilansowego spożycia tłuszczów (o 14%), oznaczają szybki wzrost ich zużycia we wtórnym przetwórstwie, a więc także konsumpcji w formie ukrytej.

### **3.5. Zróżnicowanie domowego spożycia żywności w grupach społeczno-ekonomicznych i dochodowych**

Sytuacja dochodowa poszczególnych gospodarstw domowych ma duży wpływ na poziom spożycia żywności. Wraz ze wzrostem dochodów zwiększa się spożycie większości produktów żywnościowych (tab. 3.8). W 2014 roku wyjątkiem było pieczywo i ziemniaki, których konsumpcja w kolejnych grupach kwintylowych malała oraz mąka, tłuszcze roślinne i cukier, których spożycie na osobę zmniejszało się w gospodarstwach o największych dochodach.

W 2014 roku w gospodarstwach domowych osób najzamożniejszych spożywano o około połowę więcej niż średnio w kraju produktów droższych i bardziej przetworzonych. Dotyczy to takich wyrobów, jak ryby i przetwory, jogurty, sery i twarogi, masło, owoce i przetwory, czekolada, wyroby cukiernicze, kawa, herbata i kakao oraz wody i soki. Spożycie domowe produktów żywnościowych relatywnie tańszych (tj. pieczywa, mąki, tłuszczów roślinnych, ziemniaków i cukru) było o 7-15% większe w gospodarstwach osób najuboższych (I grupa kwintylowa) w porównaniu z konsumpcją w gospodarstwach osób najzamożniejszych (V grupa kwintylowa).

Tabela 3.8. Spożycie produktów żywnościowych średnio w gospodarstwach domowych ogółem oraz w grupach kwintylowych i społeczno-ekonomicznych w 2014 roku (w kg na osobę miesięcznie)

Wyszczególnienie	Ogółem	Grupy kwintylowe według dochodu rozporządalnego				Gospodarstwa domowe				Gospodarstwa domowe		
		I	III	V	pracowników	rolników	pracujących na własny rachunek	emerytów i rencistów	dwuosobowe	pięciosobowe		
Pieczywo i produkty zbożowe	6,26	6,02	6,28	6,40	5,73	7,53	5,28	7,67	7,42	5,56		
w tym: pieczywo makaron	3,94	4,10	3,95	3,73	3,63	4,99	3,16	4,70	4,47	3,60		
mąka	0,37	0,32	0,37	0,40	0,34	0,36	0,34	0,44	0,45	0,31		
ryż	0,76	0,75	0,77	0,70	0,65	1,19	0,62	1,01	0,97	0,72		
	0,17	0,14	0,18	0,20	0,16	0,14	0,17	0,22	0,22	0,13		
Mięso i przetwory w tym: wędliny i inne przetwory	5,29	4,42	5,44	5,80	4,79	6,03	4,57	6,75	6,96	4,39		
mięso surowe	2,03	1,72	2,05	2,27	1,90	2,07	1,74	2,49	2,57	1,70		
w tym: droźb	3,00	2,48	3,12	3,28	2,69	3,66	2,67	3,85	4,00	2,49		
	1,53	1,29	1,58	1,64	1,38	1,64	1,32	1,98	2,00	1,24		
Ryby i owoce morza w tym: przetwory rybne	0,33	0,21	0,32	0,48	0,28	0,31	0,34	0,46	0,51	0,24		
	0,10	0,05	0,09	0,15	0,08	0,08	0,09	0,15	0,16	0,06		
Mleko	3,26	3,12	3,29	3,30	2,91	4,46	2,94	3,95	3,67	3,05		
Jogurty	0,50	0,31	0,49	0,74	0,51	0,34	0,55	0,51	0,61	0,40		
Sery i twarogi	0,82	0,53	0,79	1,16	0,78	0,64	0,86	0,97	1,08	0,62		
Śmietana	0,36	0,29	0,37	0,40	0,31	0,38	0,31	0,51	0,50	0,29		

cd. tab. 3.8. Spożycie produktów żywnościowych średnio w gospodarstwach domowych ogółem oraz w grupach kwintylowych i społeczno-ekonomicznych w 2014 roku (w kg na osobę miesięcznie)

Wyszczególnienie	Ogółem	Grupy kwintylowe według dochodu rozporządkalnego			Gospodarstwa domowe				Gospodarstwa domowe	
		I	III	V	pracowników	rolników	pracujących na własny rachunek	emerytów i rencistów	dwuosobowe	pięcioosobowe
Oleje i tłuszcze zwierzęce	1,21	1,07	1,25	1,25	1,08	1,31	0,97	1,60	1,56	1,01
w tym: masło roślinne	0,34	0,21	0,35	0,45	0,28	0,33	0,31	0,50	0,49	0,24
Owoce i przetwory w tym: przetwory	0,25	0,13	0,25	0,38	0,22	0,22	0,27	0,36	0,37	0,17
Warzywa i przetwory	0,88	0,86	0,91	0,80	0,80	0,98	0,65	1,10	1,07	0,77
Ziemniaki	3,59	2,15	3,44	5,38	3,25	3,11	3,72	4,72	5,09	2,59
Cukier	0,15	0,07	0,12	0,28	0,14	0,11	0,18	0,17	0,22	0,10
Czekolada	5,07	3,73	4,99	6,52	4,52	5,38	4,75	6,66	7,06	3,89
Wyroby cukiernicze	3,92	4,02	3,96	3,51	3,37	5,60	2,79	5,25	4,80	3,58
Kawa, herbata i kakao	1,19	1,18	1,23	1,05	1,01	1,79	0,89	1,59	1,50	1,08
Wody mineralne i źródlane	0,15	0,09	0,14	0,23	0,14	0,14	0,15	0,18	0,20	0,12
Soki owocowe i warzywne	0,23	0,17	0,23	0,30	0,23	0,19	0,23	0,24	0,26	0,20
Ogółem	0,24	0,19	0,24	0,30	0,22	0,22	0,21	0,32	0,33	0,18
	4,17	2,29	3,98	6,55	4,19	3,15	4,89	4,30	5,53	3,03
	0,88	0,52	0,83	1,42	0,96	0,58	1,18	0,70	0,94	0,74

Źródło: opracowanie własne na podstawie: Budżety gospodarstw domowych w 2014 roku, Informacje i opracowania statystyczne, GUS, Warszawa 2015.

Jednym z czynników pozaekonomicznych mających wpływ na poziom spożycia naturalnego żywności w gospodarstwach domowych jest ich sytuacja demograficzna. Istnieje bowiem zależność spożycia domowego żywności od wielkości gospodarstwa. Wyraźnie większe jest ono w gospodarstwach domowych mniejszych niż w gospodarstwach, w których jest pięć lub więcej osób. Największe różnice w spożyciu produktów ilościowych w zależności od liczebności gospodarstwa wystąpiły w grupie ryb i przetworów, tłuszczów roślinnych i zwierzęcych, w tym masła, oraz przetworów owocowych. W gospodarstwach dwuosobowych było ono dwukrotnie większe niż w pięcioosobowych. O ponad połowę większe w małych gospodarstwach domowych było spożycie mięsa i przetworów, serów i twarogów, jogurtów, warzyw i przetworów, czekolady oraz wód, kawy, herbaty i kakao. Najmniejsze były natomiast różnice spożycia podstawowych produktów żywnościowych, takich jak pieczywo i produkty zbożowe oraz mleko, ziemniaki, cukier, a także wyroby cukiernicze i soki.

Istnieje także duże zróżnicowanie domowego spożycia produktów żywnościowych między poszczególnymi grupami społeczno-ekonomicznymi gospodarstw domowych, gdyż charakteryzują się one odmiennymi wzorcami konsumpcji żywności, kształtowanymi pod wpływem dochodów i spożycia naturalnego. Najwyższy poziom domowego spożycia większości produktów żywnościowych odnotowano w gospodarstwach domowych emerytów i rencistów, z wyjątkiem pieczywa, mąki, mleka, ziemniaków, cukru, których najwięcej konsumowano w rodzinach rolników oraz przetworów owocowych, wód i soków, których największa konsumpcja była w rodzinach pracujących na własny rachunek. Wysoki poziom spożycia wielu produktów żywnościowych w gospodarstwach emerytów i rencistów wynika z faktu, iż przeważają w nich osoby dorosłe, których potrzeby pod względem spożywanej żywności są większe niż w gospodarstwach domowych o dużym udziale dzieci. Potwierdzeniem tego są wyniki badań gospodarstw domowych na wsi prowadzonych przez M. Kwasek<sup>45</sup>. Wynika z nich, że poziom spożycia podstawowych produktów żywnościowych w przeliczeniu na jednostkę ekwiwalentną<sup>46</sup> w gospodarstwach emerytów i rencistów większy niż w gospodarstwach ogółem jest tylko w przypadku kilku produktów (makaronu, ryżu, drobiu, ryb i przetworów, serów twarogowych i tłuszczów roślinnych). Większe od średniego w gospodarstwach domowych ogółem było w gospodarstwach rolników spożycie: pieczywa, mąki, cukru, ziemniaków, mięsa wieprzo-

---

<sup>45</sup> Wyniki tych badań publikowane są w pracy M. Kwasek, *Wzorce konsumpcji żywności w Polsce*, seria „Studia i Monografie”, nr 153, IERiGŻ-PIB, Warszawa 2012, s. 100-105.

<sup>46</sup> Zastosowano przeliczenie z osoby na jednostkę ekwiwalentną na podstawie zmodyfikowanej skali ekwiwalentności OECD, według której pierwsza osoba dorosła ma wartość 1, druga i następane 0,5, a dzieci do 14 lat po 0,3.

wego, wędlin wysokogatunkowych, mleka, jaj, tłuszczów zwierzęcych, owoców i przetworów oraz warzyw i przetworów, a w gospodarstwach osób pracujących na swój rachunek: wyrobów ciastkarskich i cukierniczych oraz przetworów ziemniaczanych, mięsa wołowego, jogurtów, serów dojrzewających, masła, przetworów owocowych, niektórych owoców, a także wód i soków. Zastosowanie takiego przeliczenia zmienia nie tylko poziom spożycia żywności, ale również relacje między badanymi grupami ludności.

### **3.6. Podsumowanie**

Wzrost popytu krajowego nie zapewni utrzymania wysokiego tempa wzrostu produkcji żywności w Polsce, ale wciąż są możliwości wzrostu tego popytu w niektórych segmentach wynikające ze zmian strukturalnych zapotrzebowania na artykuły żywnościowe, a mianowicie:

- realny jest wzrost popytu na podstawowe produkty żywnościowe w grupach ludności o najniższych dochodach, ponieważ wzrost dochodów w tej grupie gospodarstw domowych jeszcze skutkuje wzrostem konsumpcji żywności;
- szansą dla producentów żywności może być także poszukiwanie nisz rynkowych w takich segmentach, jak żywność ekologiczna czy funkcjonalna, na które może wzrastać popyt wraz ze wzrostem dochodów w zamożniejszych grupach ludności.



## **4. Rozwój przemysłu spożywczego w Polsce i innych krajach Unii Europejskiej**

### **4.1. Porównanie rozwoju przemysłu spożywczego w Polsce i UE**

Przemysł spożywczy jest integralną częścią gospodarki, jeśli nie każdego, to zdecydowanej większości krajów świata. Rola i pozycja tego działu przemysłu jest różna i zależy m.in. od poziomu rozwoju gospodarczego państwa. Wielkość oraz ukierunkowanie produkcji rolniczej, które wynikają m.in. z warunków naturalnych i klimatycznych, struktury gospodarstw rolnych czy opłacalności produkcji, także wpływają na rozwój i strukturę branż przemysłu spożywczego oraz ich konkurencyjność na rynkach światowych.

Unia Europejska jest znaczącym producentem żywności na świecie. Wartość produkcji unijnego przemysłu spożywczego w latach 2000-2013 w cenach bieżących zwiększyła się o 37,6% (do 1015 mld euro), a w cenach porównywalnych wyniosła 1045 mld euro (por. aneks 4.1, 4.2 i tab. 4.1). Oznacza to, że tempo wzrostu produkcji tego działu przemysłu w latach 2001-2013, tak w cenach bieżących, jak i porównywalnych wynosiło po 2,5% rocznie. W krajach UE-15 przyrost ten był nieco wolniejszy i wynosił 2,2% rocznie. W krajach UE-12/13 produkcja sprzedana przemysłu spożywczego rozwijała się dwu-, dwuipółkrotnie szybciej niż średnio w UE-27/28 czy w krajach „starej” Unii (tab. 4.1). Zjawisko to wskazuje, że nowe kraje członkowskie także i w tym obszarze zmniejszają dystans do bardziej rozwiniętych krajów UE. Ponad 80% wartości produkcji sprzedanej unijnego przemysłu spożywczego wytwarzane było w UE-15, ale ich udział w badanym okresie obniżył się o 3,1 p.p. (tab. 4.1).

W latach 2001-2013 tempo wzrostu gospodarczego (w cenach stałych) w krajach UE-12/13 było z reguły szybsze niż krajów „starej” Unii i wynosiło w Bułgarii, Polsce, Rumunii czy na Słowacji od 3,5 do 4,2% rocznie, a w Estonii, na Łotwie i Litwie było jeszcze wyższe 4,2-4,6% rocznie. Wśród największych gospodarek Unii Europejskiej, tj.: Niemiec, Francji, Wielkiej Brytanii czy Hiszpanii, tempo wzrostu gospodarczego w analizowanym okresie wahało się od 1,1 do 1,5% rocznie, tj. było takie samo lub niewiele szybsze niż średnio w UE-27/28. Inną ważną cechą jest to, że kraje Południa Europy, tj.: Grecja, Włochy, Hiszpania oraz Portugalia, nadal odczuwają skutki ostatniego globalnego kryzysu finansowego i gospodarczego, czego wyrazem (poza pojedynczymi latami) jest ujemny wzrost gospodarczy (liczony w cenach stałych – aneks 2.1).

Tabela 4.1. Przemysł spożywczy w Polsce i w wybranych krajach UE

Kraje	Wartość produkcji (w mld euro) w 2013 roku w cenach		Udział krajów w produkcji przemysłu spożywczego <sup>a</sup> UE			Średnie tempo wzrostu produkcji sektora <sup>b</sup> (w proc. rocznie) w latach		
	bieżących	porówny- walnych	2000	2008	2013	2001- -2008	2009- -2013	2001- -2013
<b>UE-15</b>	<b>903,8</b>	<b>857,0</b>	<b>85,1</b>	<b>83,5</b>	<b>82,0</b>	<b>2,8</b>	<b>1,1</b>	<b>2,2</b>
<b>UE-12/13</b>	<b>111,1</b>	<b>188,5</b>	<b>14,9</b>	<b>16,5</b>	<b>18,0</b>	<b>8,0</b>	<b>1,9</b>	<b>5,6</b>
<b>UE-27/28</b>	<b>1014,9</b>	<b>1045,5</b>	<b>100,0</b>	<b>100,0</b>	<b>100,0</b>	<b>3,3</b>	<b>1,2</b>	<b>2,5</b>
w tym:								
Niemcy	190,0	182,4	16,6	17,1	17,5	2,7	1,8	2,4
Francja	150,8	134,2	15,3	13,7	12,8	2,5	-0,5	1,3
Włochy Wielka	122,0	120,8	11,8	11,5	11,6	3,9	1,2	2,9
Brytania	119,0	109,5	12,2	11,2	10,5	-0,2	1,6	0,5
Hiszpania	98,2	108,0	9,5	10,6	10,3	5,7	0,5	3,7
Holandia	56,6	51,5	5,7	5,7	4,9	3,4	-0,8	1,8
Belgia	45,3	40,3	3,3	3,4	3,9	4,2	4,6	4,4
Dania	22,1	15,9	1,8	1,6	1,5	1,9	0,9	1,6
Austria	19,7	17,7	1,4	1,5	1,7	4,3	5,1	4,6
<b>Polska</b>	<b>52,8</b>	<b>91,3</b>	<b>6,4</b>	<b>7,5</b>	<b>8,7</b>	<b>8,3</b>	<b>1,8</b>	<b>5,8</b>
Czechy	13,0	18,9	2,4	1,9	1,8	6,0	-0,3	3,5
Rumunia	10,5	20,6	1,7	2,2	2,0	11,5	-1,3	6,4
Węgry	10,5	18,3	1,8	1,7	1,8	6,5	-0,2	3,9
Bułgaria	5,3	11,6	0,8	1,2	1,1	12,3	2,0	8,2
Słowacja	3,9	5,7	0,6	0,6	0,6	7,3	2,2	5,3

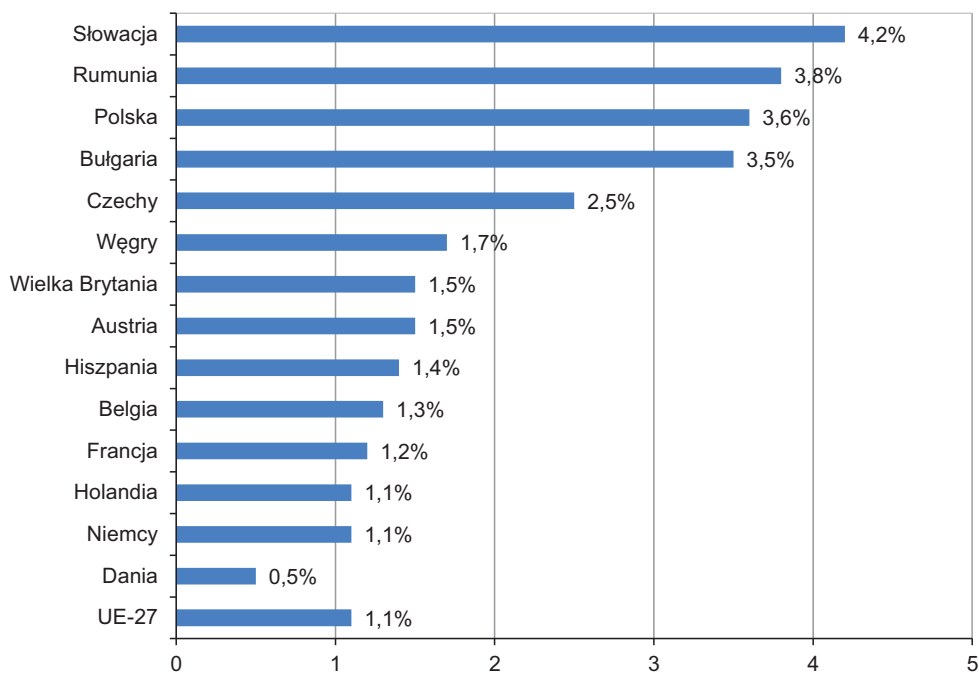
<sup>a</sup> w cenach porównywalnych, <sup>b</sup> w cenach bieżących

Źródło: obliczenia własne na podstawie danych Eurostat.

W latach 2001-2013 tempo przyrostu wartości produkcji sprzedanej przemysłu spożywczego w większości krajów Unii Europejskiej było szybsze niż wzrost PKB<sup>47</sup>. W Austrii, Danii i we Włoszech produkcja sprzedana przemysłu spożywczego rosła trzy razy szybciej niż PKB, a dwa razy szybciej w Niemczech, Hiszpanii, Belgii, Polsce, Czechach, Rumunii czy Bułgarii (tab. 4.1 i rys. 4.1). Zjawisko to może wskazywać na rosnący popyt na żywność nie tylko na rynku wewnętrznym, ale też zewnętrznym, co w przypadku niektórych krajów, jak np. Polski, miało istotne znaczenie w rozwoju produkcji tego działu przemysłu.

<sup>47</sup> Z uwagi na brak informacji o produkcji sprzedanej przemysłu spożywczego wyrażonej w cenach stałych oraz trudności z jej obliczeniem, wynikające m.in. ze zmienności kursów walutowych w poszczególnych krajach nienależących do strefy euro, przyjęto do porównań wartość produkcji sprzedanej w cenach bieżących na tle tempa zmian PKB, wyrażonych w cenach stałych. W latach 2001-2013 inflacja roczna w krajach UE-27/28 wynosiła od 1,0% w 2009 roku do 3,7% w 2008 roku. Najczęściej wskaźnik inflacji zawierał się w przedziale od 2,1 do 2,6%. Na tej podstawie można przypuszczać, że średnioroczne zmiany wartości produkcji sprzedanej przemysłu spożywczego wyrażone w cenach stałych byłyby wolniejsze niż w cenach bieżących.

Rysunek 4.1. Zmiany PKB krajów Unii Europejskiej w latach 2001-2013 (w cenach stałych, w proc. rocznie)



Źródło: opracowanie własne na podstawie aneksu 4.1.

Pozycja i siła przemysłu spożywczego w gospodarkach krajów Unii Europejskiej jest zróżnicowana. Świadczy o tym wkład tego działu przemysłu do produktu krajowego brutto (PKB) lub relacja wartości produkcji sprzedanej (WPS) przemysłu spożywczego do PKB. W analizowanych latach, tj. 2000, 2008 i 2013, relacja WPS przemysłu spożywczego UE-27/28 do PKB nieznacznie się obniżyła z 0,077 do 0,074, by potem wzrosnąć do 0,075, innymi słowy – WPS przemysłu spożywczego odpowiadająca 7,7% PKB Wspólnoty w 2000 roku zmniejszyła się do 7,5% w 2013 roku. Podobna sytuacja miała miejsce w UE-15 (spadek z 0,075 do 0,073). Większe zmiany tej relacji nastąpiły w nowych krajach członkowskich. Zmniejszyła się ona z 0,122 w 2000 roku do 0,100 w 2008 roku, a następnie wzrosła do 0,106 w 2013 roku (tab. 4.2).

W krajach UE-12 relacje produkcji sprzedanej przemysłu spożywczego do PKB kształtowały się najczęściej na wyższym poziomie niż w krajach „starej” Unii, co może wskazywać, że w nowych krajach członkowskich (choć nie we wszystkich) przemysł spożywczy odgrywa większą rolę w ich gospodarkach niż w gospodarkach krajów UE-15. W latach 2000-2013 zmiany relacji WPS do PKB w krajach UE-27/28 przebiegały następująco:

- duży ich spadek nastąpił w: Czechach, Rumunii, Estonii, Słowenii, na Słowacji, Łotwie, a nieco mniejszy we Francji, w Irlandii, Luksemburgu i na Węgrzech;
- umiarkowane obniżenie relacji nastąpiło w: Holandii, Danii, Wielkiej Brytanii, Szwecji, Bułgarii, Luksemburgu, na Litwie oraz Cyprze;
- na względnie stabilnym poziomie utrzymały się w: Hiszpanii, Portugalii, Niemczech, Finlandii oraz w Polsce;
- poprawa (wzrost) relacji nastąpiła w: Belgii, Grecji, Austrii i we Włoszech.

Tabela 4.2. Relacje wartości produkcji przemysłu spożywczego do PKB krajów Unii Europejskiej (w cenach bieżących)

Kraje	2000			2008			2013		
	A	B	Relacja	A	B	Relacja	A	B	Relacja
	w mld euro			w mld euro			w mld euro		
<b>UE-27/28</b>	737,5	9 531,0	0,077	955,3	12 945,5	0,074	1 014,9	13 498,1	0,075
<b>UE-15</b>	683,0	9 085,0	0,075	854,3	11 932,7	0,072	903,8	12 447,2	0,073
w tym:									
Irlandia	18,0	108,4	0,166	21,5	187,5	0,115	25,0	179,4	0,139
Belgia	26,0	258,2	0,101	36,2	354,1	0,102	45,3	392,7	0,115
Hiszpania	61,6	646,3	0,095	95,6	1 116,2	0,086	98,2	1 031,3	0,095
Holandia	45,1	448,1	0,101	59,0	639,2	0,092	56,6	650,9	0,087
Dania	18,1	178,0	0,102	21,1	241,1	0,088	22,1	252,9	0,087
Portugalia	10,2	128,5	0,079	13,8	178,9	0,077	13,7	170,3	0,080
Włochy	84,5	1 239,8	0,068	114,9	1 632,9	0,070	122,0	1 606,9	0,076
Francja	126,9	1 485,3	0,085	154,4	1 995,9	0,077	150,8	2 116,6	0,071
Grecja	8,2	143,5	0,057	12,9	242,1	0,053	12,5	182,4	0,069
Niemcy	140,1	2 116,5	0,066	173,9	2 561,7	0,068	190,0	2 820,8	0,067
Austria	11,0	213,2	0,052	15,4	291,9	0,053	19,7	322,9	0,061
W. Brytania	111,9	1 686,0	0,066	110,0	1 908,4	0,058	119,0	2 042,9	0,058
Finlandia	7,5	136,3	0,055	9,8	193,7	0,051	11,0	202,7	0,054
Szwecja	13,4	281,9	0,048	15,0	352,3	0,043	17,0	435,8	0,039
Luksemburg	0,5	23,2	0,022	0,8	37,6	0,021	0,9	46,3	0,019
<b>UE-12</b>	54,5	446,0	0,122	101,0	1 012,8	0,100	111,1	1 050,9	0,106
w tym:									
<b>Polska</b>	<b>25,5</b>	<b>186,4</b>	<b>0,137</b>	<b>48,4</b>	<b>363,7</b>	<b>0,133</b>	<b>52,8</b>	<b>396,1</b>	<b>0,133</b>
Bułgaria	1,9	14,3	0,133	4,8	37,4	0,128	5,3	41,9	0,126
Litwa	1,5	12,5	0,120	3,0	32,7	0,092	3,9	35,0	0,112
Węgry	6,4	51,2	0,125	10,6	107,5	0,099	10,5	101,3	0,104
Czechy	8,3	66,6	0,125	13,2	161,0	0,082	13,0	156,9	0,083
Łotwa	1,0	8,6	0,116	1,8	24,3	0,074	1,9	22,8	0,083
Estonia	0,7	6,2	0,113	1,3	16,5	0,079	1,5	19,0	0,079
Cypr	0,9	10,7	0,084	1,3	18,8	0,069	1,4	18,1	0,077
Rumunia	4,7	40,8	0,115	11,2	142,4	0,079	10,5	144,3	0,073
Słowacja	2,0	22,3	0,090	3,5	65,7	0,053	3,9	73,6	0,053
Słowenia	1,6	21,9	0,073	1,9	38,0	0,050	1,8	35,9	0,050

A – wartość produkcji sprzedanej (WPS) przemysłu spożywczego,

B – produkt krajowy brutto (PKB)

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych Eurostat.

Z tego zestawienia (porównania) wynika, że zmiany relacji wartości produkcji sprzedanej przemysłu spożywczego do PKB krajów UE-27/28 przebiegały w różnych kierunkach i z różnym nasileniem oraz nie były związane z ich wielkością (poziomem), gdyż w wyodrębnionych wszystkich czterech grupach znalazły się kraje, w których relacje te były na wysokim, jak i niskim poziomie.

Posługując się kryterium wielkości relacji WPS przemysłu spożywczego do PKB kraju, można stwierdzić, że w Irlandii, Polsce, Belgii, Bułgarii, na Litwie, Węgrzech oraz w Hiszpanii znaczenie tego działu przemysłu jest wyraźnie większe niż w innych krajach Unii Europejskiej. Stwierdzenie to nie do końca jednak oddaje rzeczywistość „siłę” przemysłu spożywczego, gdyż nie ma tu informacji chociażby o stopniu przetworzenia produkowanej żywności. Niemniej jednak takie odniesienie daje pewien obraz przemysłu spożywczego na tle poszczególnych gospodarek krajów Wspólnoty. Bardziej miarodajnym miernikiem do oceny pozycji przemysłu (sektora) jest wkład w tworzenie produktu krajowego brutto, na który składają się wartości dodane brutto wszystkich sektorów działalności (patrz rozdz. 2.1).

Cały kontynent europejski, w tym też kraje należące do Unii Europejskiej, charakteryzuje niski przyrost naturalny, zwłaszcza w porównaniu z Afryką czy Azją. W latach 2000-2013 populacja mieszkańców UE-27/28 zwiększyła się z 487 mln do 507 mln osób, tj. w tempie 0,3% rocznie. W krajach „starej” Unii, w której żyje 79% ludności Wspólnoty, przyrost naturalny był wyższy i wynosił 0,5% rocznie, podczas gdy w krajach UE-12 był ujemny i wyniósł 0,3% rocznie. Pod względem potencjału ludnościowego Polska z udziałem 7,5% zajmuje szóste miejsce w Unii Europejskiej za Niemcami, Francją, Wielką Brytanią, Włochami i Hiszpanią (tab. 4.3).

Mały przyrost naturalny ludności w Unii Europejskiej, przy relatywnie wysokim wzroście wartości produkcji sprzedanej przemysłu spożywczego, spowodował, że w latach 2000-2013 przeciętna WPS tego działu przemysłu w UE (w cenach porównywalnych) wzrosła z 1,6 do 2,1 tys. euro/mieszkańca, tj. w tempie 2,2% rocznie. W rozwiniętych krajach (UE-15) wartość ta była o 3,4% wyższa niż średnio w UE-27/28.

Najszybszy przyrost wartości produkcji sprzedanej przemysłu spożywczego na mieszkańca nastąpił w nowych krajach członkowskich – o 4,3% rocznie, osiągając w 2013 roku 1,8 tys. euro (w cenach porównywalnych) i było to już tylko o 13,1% mniej niż przeciętnie we Wspólnocie, podczas gdy w 2000 roku różnica ta wynosiła 33,3%. Oznacza to, że w analizowanym okresie dystans ten zmniejszył się o 20,2 p.p. W 2013 roku wartość produkcji przemysłu spożywczego w Polsce w przeliczeniu na mieszkańca wyniosła 2,4 tys. euro

i należała do jednej z wyższych w Unii Europejskiej. Wyprzedzali nas Belgowie, Holendrzy i Duńczycy, zaś za nami z niewielką „stratą” znaleźli się: Niemcy, Francuzi, Hiszpanie oraz Włosi (tab. 4.3).

Tabela 4.3. Ludność oraz wartość produkcji sprzedanej przemysłu spożywczego przypadająca na 1 mieszkańca w krajach UE-27/28

Kraje	Ludność		Udział w 2013 roku UE-27/28 = 100 w proc.	Zmiany w proc. rocznie w latach 2001-2013	Wartość produkcji sprzedanej na 1 mieszkańca <sup>a</sup>		Zmiany w proc. rocznie w latach 2001-2013
	2000	2013			2000	2013	
	w mln osób				w tys. euro		
<b>UE-27/28</b>	<b>487,0</b>	<b>506,6</b>	<b>100,0</b>	<b>0,3</b>	<b>1,56</b>	<b>2,06</b>	<b>2,2</b>
<b>UE-15</b>	<b>377,3</b>	<b>401,5</b>	<b>79,2</b>	<b>0,5</b>	<b>1,72</b>	<b>2,13</b>	<b>1,7</b>
w tym:							
Belgia	10,2	11,2	2,2	0,7	2,46	3,61	3,0
Holandia	15,9	16,8	3,3	0,4	2,75	3,07	0,8
Dania	5,3	5,6	1,1	0,4	2,61	2,84	0,7
Hiszpania	40,0	46,7	9,2	1,2	1,82	2,31	1,9
Niemcy	82,2	82,0	16,2	0,0	1,53	2,22	2,9
Austria	8,0	8,4	1,7	0,4	1,32	2,09	3,6
Francja	60,5	65,6	12,9	0,6	1,93	2,05	0,5
Włochy	56,9	59,7	11,8	0,4	1,57	2,02	2,0
W. Brytania	58,8	63,9	12,6	0,6	1,58	1,71	0,6
<b>UE-12/13</b>	<b>109,7</b>	<b>105,1</b>	<b>20,8</b>	<b>-0,3</b>	<b>1,04</b>	<b>1,79</b>	<b>4,3</b>
w tym:							
<b>Polska</b>	<b>38,3</b>	<b>38,1</b>	<b>7,5</b>	<b>0,0</b>	<b>1,27</b>	<b>2,40</b>	<b>5,0</b>
Węgry	10,2	9,9	2,0	-0,2	1,31	1,85	2,7
Czechy	10,3	10,5	2,1	0,2	1,76	1,80	0,5
Bułgaria	8,2	7,3	1,4	-0,9	0,73	1,59	6,2
Słowacja	5,4	5,4	1,1	0,0	0,87	1,05	1,5
Rumunia	22,5	20,0	4,0	-0,9	0,58	1,03	4,5

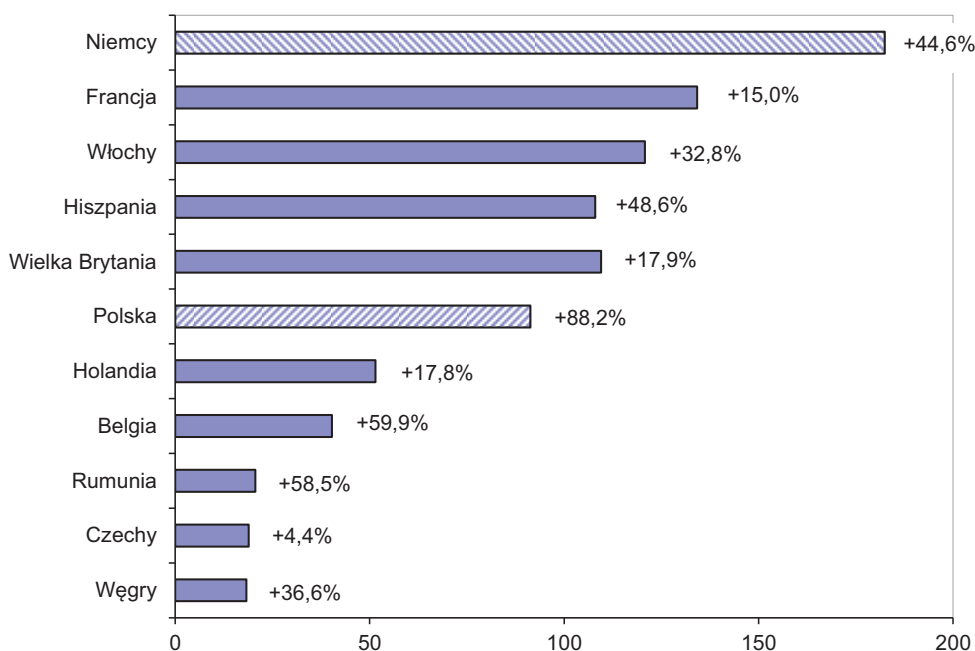
<sup>a</sup> w cenach porównywalnych

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych Eurostat.

Polska jest szóstym producentem żywności w UE, ustępując miejsca takim krajom, jak: Niemcy (z udziałem w wartości produkcji przemysłu spożywczego w UE wynoszącym 17,5%), Francja (12,8%), Włochy (11,6%), Wielka Brytania (10,5%) i Hiszpania (10,3%), ale największym w UE-12/13 (por. tab. 4.1 i rys. 4.2). W analizowanym okresie sukcesywnie zwiększał się udział naszego przemysłu spożywczego w przemyśle unijnym. W 2013 roku wyniósł on 8,7% i był o 2,3 p.p. większy niż w 2000 roku. Największym producentem żywności w UE są Niemcy, których wartość produkcji w cenach porównywalnych jest dwukrotnie większa niż w Polsce. O połowę mniejsza niż u nas jest natomiast produkcja przemysłu spożywczego w Belgii, ale wartość produkcji naszego

przemysłu spożywczego jest czterokrotnie wyższa niż w Irlandii czy Rumunii i pięć-, sześciokrotnie większa niż w Austrii, Danii, Portugalii oraz w Czechach na Węgrzech.

Rysunek 4.2. Obroty największych producentów żywności, napojów i wyrobów tytoniowych w UE w 2013 roku (w mld euro, według parytetu siły nabywczej) i ich przyrost w relacji do 2000 roku (w proc.)



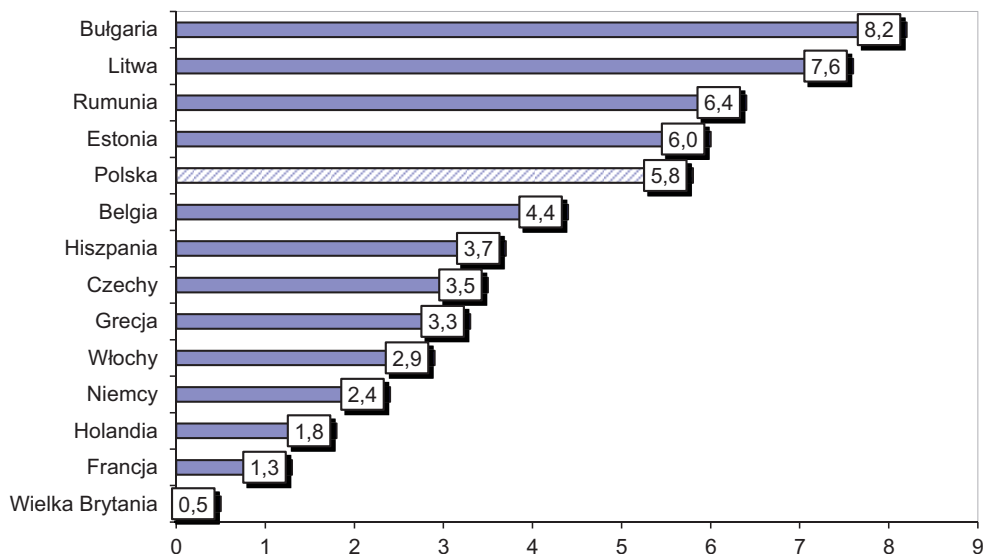
Źródło: opracowanie własne na podstawie danych Eurostat.

Tempo rozwoju przemysłu spożywczego w Polsce w latach 2000-2013 było wysokie. W tym czasie produkcja naszego przemysłu spożywczego (w cenach bieżących) zwiększyła się o 107,1% (por. tab. 4.1 i rys. 4.3), a w całej Unii o 37,6% (w tym w UE-15 o 32,3%, a w UE-12 o 103,9%). Przyrost produkcji przemysłu spożywczego dużych unijnych producentów żywności był wyraźnie niższy, gdyż w Niemczech produkcja tej gałęzi przemysłu (w cenach bieżących) wzrosła o 35,6%, we Francji o 18,8%, we Włoszech o 44,4%, w Hiszpanii o 59,4%, a w Wielkiej Brytanii tylko o 6,3%. Spośród nowych krajów członkowskich największy wzrost produkcji żywności, napojów i wyrobów tytoniowych odnotowano w Bułgarii (o 179%), na Litwie (o 160%) i w Rumunii (o 123%), ale nadal ich udział w unijnym przemyśle spożywczym wynosi nie więcej niż po 2%.

Inna była dynamika zmian produkcji przemysłu spożywczego w poszczególnych krajach po uwzględnieniu siły nabywczej euro w danym kraju i skorygowaniu jej wartości tym wskaźnikiem. W latach 2000-2013 w Polsce tak mierzona wartość produkcji przemysłu spożywczego zwiększyła się o około 88%, wobec 32% w UE-15 i 66% w UE-13. Wyraźnie większy wzrost wartości produkcji przemysłu spożywczego wystąpił tylko na Litwie i w Bułgarii (dwukrotny), a duży był także w Rumunii (o 58%) i na Węgrzech (o 36%).

Wartość produkcji polskiego przemysłu spożywczego w badanym okresie (w cenach bieżących) wzrastała w tempie średnio 5,8% rocznie (por. tab. 4.1 oraz rys. 4.3 i 4.4), tj. ponad dwukrotnie szybciej niż w Unii Europejskiej (o 2,5%), a dwupółkrotnie szybciej niż w UE-15 (o 2,2%). Większą dynamiką wzrostu charakteryzował się tylko przemysł spożywczy w Bułgarii, Litwy, Rumunii i Estonii, w których wartość zwiększała się odpowiednio średnio o 8,2, 7,6, 6,4 i 6% rocznie. Natomiast produkcja pięciu największych unijnych wytwórców żywności wzrastała średnio od 0,5% rocznie w Wielkiej Brytanii do 3,7% w Hiszpanii.

Rysunek 4.3. Średnioroczne tempo wzrostu produkcji przemysłu spożywczego w wybranych krajach UE w latach 2001-2013 (w cenach bieżących, w proc. rocznie)



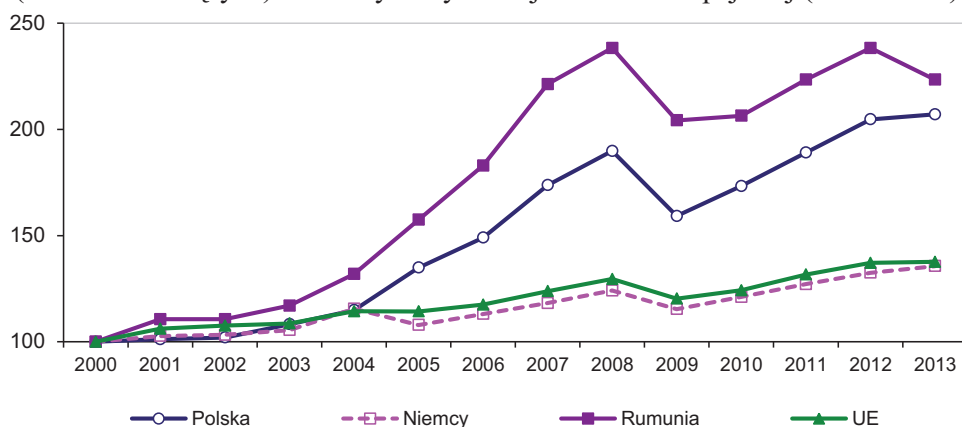
Źródło: obliczenia własne na podstawie danych Eurostat.

W większości krajów unijnych, a wśród nich także w Polsce, lepszym czasem dla rozwoju branży spożywczej były lata 2000-2008 niż ostatnie pięcioletnie. Wówczas to wartość tego przemysłu w Polsce zwiększała się średnio



w tempie 8,3%, a w latach następnych tylko o 1,8% rocznie. Tylko w Austrii, Belgii, Irlandii, Szwecji i Wielkiej Brytanii dynamika produkcji przemysłu spożywczego w latach 2009-2013 była większa niż w latach 2000-2008. Kryzys gospodarczy z ostatnich lat ubiegłej dekady miał wpływ na zmniejszenie produkcji przemysłu spożywczego wielu krajów, a w niektórych z nich nawet w 2013 roku nie osiągnięto poziomu z 2008 roku. Największe tempo spadku wartości produkcji żywności, napojów i wyrobów tytoniowych (w cenach bieżących) w latach 2009-2013 wystąpiło w Rumunii i w Słowenii (odpowiednio średnio o 1,3 i 1,1% rocznie), a nieco mniejsze (poniżej 1% rocznie) w Holandii, Grecji, Francji, Czechach oraz na Węgrzech i w Portugalii.

Rysunek 4.4. Dynamika produkcji przemysłu spożywczego w Polsce (w cenach bieżących) na tle wybranych krajów Unii Europejskiej (2000 = 100)



Źródło: obliczenia własne na podstawie danych Eurostat.

Zróżnicowanie rozwoju przemysłu spożywczego w krajach unijnych powoduje, że zmniejsza się dystans dzielący nowe kraje członkowskie od tak zwanych krajów „starej” Unii. Umocnia się pozycja producentów żywności z krajów UE-12/13, a polski przemysł spożywczy staje się coraz silniejszy na Jednolitym Rynku Europejskim.

#### 4.2. Koncentracja przemysłu spożywczego w Polsce i innych krajach unijnych

W latach 2000-2013 obroty przeciętnej firmy przemysłu spożywczego w Polsce wzrosły trzykrotnie (tab. 4.4), co świadczy o zwiększeniu siły ekonomicznej polskich producentów żywności na rynku europejskim i poprawie ich konkurencyjności wobec producentów pozostałych krajów unijnych (aneks 4.6).

W 2013 roku realna wartość obrotów jednej firmy przemysłu spożywczego w Polsce wyniosła 7,2 mln euro i była dwukrotnie większa od średniego poziomu unijnego i prawie dwukrotnie większa niż w krajach „starej” Unii. Była ona kilka razy wyższa od obrotów osiąganych przez przedsiębiorstwa w Grecji, Portugalii, we Włoszech, Francji czy Szwecji, a o 1/3 większa od obrotów producentów żywności w Finlandii, Belgii czy nawet Niemiec<sup>48</sup>.

Największe obroty, kilka razy większe niż w Polsce, miały firmy spożywcze w Irlandii (36,8 mln euro), większe od obrotów polskich firm mieli również producenci z Wielkiej Brytanii (13,3 mln euro) czy Holandii (10,2 mln euro). Większa niż w Polsce jest także koncentracja produkcji w Danii, gdzie obroty przeciętnej firmy spożywczej były o ponad 1/3 większe niż u nas. Istotne jest to, że w Polsce procesy koncentracji i konsolidacji przemysłu spożywczego były szybsze niż w pozostałych krajach unijnych. Takiego przyrostu obrotów przeciętnej firmy spożywczej jak w Polsce nie odnotowano w żadnym kraju, ale stosunkowo duży przyrost tej wartości (około dwukrotny) wystąpił w firmach Belgii, Austrii, Luksemburga, Litwy i Bułgarii, ale w niektórych krajach nastąpiło obniżenie obrotów przeciętnej firmy (na Słowacji, w Słowenii, Czechach i Szwecji). Zmiany te świadczą także o zmniejszaniu się dystansu dzielącego nas od innych krajów charakteryzujących się wysoką koncentracją produkcji przemysłu spożywczego.

W Polsce w dziale produkcji żywności, napojów i wyrobów tytoniowych zatrudnione jest prawie 407 tys. osób, co stanowi 9,4% ogółu zatrudnionych w unijnym przemyśle spożywczym (tab. 4.4). Daje nam to trzecią pozycję wśród krajów unijnych, po Niemczech, w których zatrudnienie stanowi 19,8% ogółu pracujących w przemyśle spożywczym całej Unii i po Francji (13,7%). Trochę mniejsze niż u nas jest zatrudnienie w Wielkiej Brytanii (nieco ponad 403 tys. osób), a następnie we Włoszech (ponad 346 tys.) – por. aneks 4.3.

W analizowanym okresie zmniejszyła się (o 5,8%) liczba osób pracujących w przemyśle spożywczym w UE, przy czym w UE-15 o 5,3%, a w UE-12/13 o 7,4%. W tym czasie zatrudnienie w polskim przemyśle spożywczym obniżyło się o 5,4%, przy kilka razy większej redukcji liczby osób pracujących w innych krajach unijnych. Największy spadek zatrudnienia (o 17-30%) odnotowano w krajach będących nowymi członkami Wspólnoty (Słowenia, Estonia, Łotwa, Litwa, Słowacja, Czechy, Węgry), a także w krajach UE-15, takich jak: Dania, Wielka Brytania, Irlandia oraz Szwecja i Holandia, w których nastąpiła redukcja zatrud-

---

<sup>48</sup> Wyższe obroty przeciętnej firmy spożywczej w Polsce niż w Niemczech czy we Francji wynikają z małej koncentracji w tych państwach takich branż, jak: piekarnicza, winiarska i spirytusowa.

nienia o 13-28%. Tylko w pięciu krajach (Grecji, Luksemburgu, na Cyprze oraz we Włoszech i Austrii) zatrudnienie w przemyśle spożywczym w analizowanym okresie się zwiększyło. Natomiast niewielkie zmiany zatrudnienia odnotowano w przemyśle spożywczym Francji, gdzie obniżyło się ono w okresie kryzysu gospodarczego, w latach następnych było zmienne, a w ostatnim roku powróciło do poziomu sprzed kryzysu, oraz w Hiszpanii, w której nadal sukcesywnie, ale bardzo powoli się obniża.

W 2013 roku w Polsce funkcjonowało 12,66 tys. podmiotów zajmujących się produkcją żywności, napojów i wyrobów tytoniowych, co stanowiło 4,4% ogółu firm spożywczych w UE (aneks 4.4). Daje nam to szóstą pozycję wśród krajów unijnych. Najwięcej firm spożywczych istnieje we Francji, Włoszech, Niemczech, Hiszpanii, ale i w Grecji. W latach 2000-2013 zmniejszyła się liczba unijnych producentów żywności, napojów i wyrobów tytoniowych o ponad 1/10, w tym w UE-15 o 12,2% i w UE-12/13 o 3,2%, podczas gdy w Polsce redukcja ta była większa aż o 37,4%. Skala zmniejszenia liczby podmiotów tego przemysłu spośród wszystkich krajów unijnych w Polsce była największa i wynikała z postępującego procesu koncentracji i konsolidacji sektora. Duże zmniejszenie liczby producentów artykułów żywnościowych nastąpiło również w Luksemburgu (o 1/3) i Belgii (o 1/5) oraz w wielu krajach „starej” Unii. Tylko w Szwecji, Portugalii i Wielkiej Brytanii oraz na Słowacji, w Słowenii, Czechach, na Łotwie i w Estonii zwiększyła się liczba firm spożywczych w analizowanym okresie.

Innym miernikiem oceny wielkości firm w poszczególnych krajach może być liczebność załogi przeciętnej firmy. W 2013 roku liczba osób pracujących w jednej firmie w Polsce była dwukrotnie większa niż średnio w Unii, ale o połowę mniejsza niż w Irlandii oraz niższa niż w Wielkiej Brytanii, Luksemburgu i Danii (zob. aneks 4.7). W wielu krajach unijnych, szczególnie w państwach UE-15, w latach 2000-2013 odnotowano wzrost zatrudnienia w przeciętnej firmie spożywczej, średnio o 7,7%, przy 5,6% w UE-27/28. W Polsce zatrudnienie w przeciętnej firmie spożywczej zwiększyło się o połowę, a największy wzrost nastąpił w Luksemburgu, gdzie liczba zatrudnionych w przeciętnym przedsiębiorstwie produkującym żywność zwiększyła się o ponad 80%. O 20-30% zwiększyło się zatrudnienie jednej firmy spożywczej w Grecji, we Włoszech, w Belgii, Hiszpanii i Austrii, a mniejsze niż w 2000 roku było zatrudnienie jednej firmy na Słowacji, w Słowenii, we wszystkich krajach bałtyckich, w Czechach, na Węgrzech, ale także w niektórych krajach UE-15 (Danii, Irlandii, Holandii, Portugalii, Szwecji i Wielkiej Brytanii).

Tabela 4.4. Mierniki koncentracji przemysłu spożywczego

Kraje	Liczba firm (w tys.)			Zatrudnienie (w tys. osób)			Obroty I firmy <sup>a</sup> (w mln euro)			Zatrudnienie I firmy (osób)			Średnie tempo zmian zatrudnienia (w proc. rocznie) 2001-2013
	2000	2008	2013	2000	2008	2013	2000	2008	2013	2000	2008	2013	
	<b>UE-15</b>	<b>263,1</b>	<b>242,2</b>	<b>231,1</b>	<b>3407,3</b>	<b>3170,8</b>	<b>3227,6</b>	<b>2,46</b>	<b>3,33</b>	<b>3,71</b>	<b>13,0</b>	<b>13,1</b>	
<b>UE-12/13</b>	<b>56,1</b>	<b>49,8</b>	<b>54,3</b>	<b>1196,6</b>	<b>1122,9</b>	<b>1107,6</b>	<b>2,02</b>	<b>3,20</b>	<b>3,47</b>	<b>21,3</b>	<b>22,6</b>	<b>20,4</b>	<b>-0,59</b>
<b>UE-27/28</b>	<b>319,2</b>	<b>292,0</b>	<b>285,3</b>	<b>4603,9</b>	<b>4293,7</b>	<b>4335,2</b>	<b>2,39</b>	<b>3,31</b>	<b>3,66</b>	<b>14,4</b>	<b>14,7</b>	<b>15,2</b>	<b>-0,46</b>
w tym:													
Niemcy	36,1	31,6	31,1	877,4	810,6	859,1	3,49	5,23	5,86	24,3	25,7	27,6	-0,16
Francja	67,9	62,2	58,9	539,4	525,8	592,6	1,72	2,13	2,28	8,7	8,5	10,1	-0,01
Włochy	69,7	60,3	57,2	329,1	354,1	346,3	1,30	1,85	2,11	4,8	5,9	6,1	0,39
Wielka Brytania	7,9	7,5	8,2	528,6	422,7	403,3	11,76	14,45	13,29	66,9	56,7	48,9	-2,06
Hiszpania	32,9	28,8	27,2	350,8	373,6	349,9	2,21	3,56	3,98	10,7	13,0	12,9	-0,02
Holandia	5,1	4,3	5,0	145,0	126,2	125,7	8,64	12,83	10,24	28,7	29,5	25,0	-1,09
Belgia	6,7	8,0	6,9	93,0	91,6	90,0	2,90	4,08	5,82	10,7	11,5	13,0	-0,29
<b>Polska</b>	<b>20,2</b>	<b>16,1</b>	<b>12,7</b>	<b>430,0</b>	<b>420,8</b>	<b>406,6</b>	<b>2,40</b>	<b>4,52</b>	<b>7,21</b>	<b>21,3</b>	<b>26,2</b>	<b>32,1</b>	<b>-0,43</b>
Czechy	5,8	6,6	8,4	138,4	119,1	106,2	3,14	2,81	2,24	24,0	18,0	12,6	-2,02
Węgry	7,4	6,7	6,6	122,7	107,0	101,3	1,82	2,46	2,78	16,7	15,9	15,4	-1,46
Rumunia	10,1	9,6	8,6	214,4	206,7	187,4	1,29	2,20	2,40	21,2	21,0	16,1	-1,04

<sup>a</sup> w cenach porównywalnych

Źródło: obliczenia własne na podstawie danych Eurostat.

### 4.3. Wydajność pracy w polskim i unijnym przemyśle spożywczym

W Polsce w 2013 roku na jednego zatrudnionego w przemyśle spożywczym przypadało prawie 225 tys. euro produkcji sprzedanej (w cenach porównywalnych), tj. o 15,4% mniej niż średnio w UE-15, ale o 32% więcej niż w UE-12/13 (tab. 4.5, aneks 4.5). W porównaniu z innymi krajami unijnymi, wydajność pracy w polskim przemyśle spożywczym była mniejsza niż w Irlandii, Belgii, Holandii i Włoch, ale trochę większa niż w Niemczech i porównywalna z produktywnością pracy we Francji<sup>49</sup>. Natomiast mniejsza niż w Polsce była wydajność pracy w Portugalii i Luksemburgu. Spośród wszystkich nowych członków Unii Europejskiej produktywność pracy w polskim przemyśle spożywczym była największa. Była ona o 1/4 większa niż w Czechach i na Węgrzech, ale dwukrotnie większa niż w Rumunii czy Bułgarii. Duży wpływ na poprawę wydajności pracy w Polsce miało ożywienie inwestycyjne, co poprawiło techniczne uzbrojenie pracy, oraz zmniejszenie liczby osób pracujących w sektorze.

Tabela 4.5. Wydajność pracy w przemyśle spożywczym krajów Unii Europejskiej

Kraje	Wydajność pracy <sup>a</sup> (w tys. euro/osobę)			Średnie tempo zmian wydajności pracy (w proc. rocznie)		
	2000	2008	2013	2001-2008	2009-2013	2001-2013
<b>UE-15</b>	<b>190,3</b>	<b>254,5</b>	<b>265,5</b>	<b>3,70</b>	<b>0,85</b>	<b>2,59</b>
<b>UE-12/13</b>	<b>94,7</b>	<b>141,8</b>	<b>170,2</b>	<b>5,18</b>	<b>3,72</b>	<b>4,61</b>
<b>UE-27/28</b>	<b>165,4</b>	<b>225,1</b>	<b>241,2</b>	<b>3,93</b>	<b>1,39</b>	<b>2,94</b>
w tym:						
Niemcy	143,7	203,8	212,3	4,46	0,82	3,05
Francja	196,7	252,6	226,5	3,18	-2,16	1,09
Włochy	272,3	314,9	348,8	1,83	2,07	1,92
Wielka Brytania	175,8	255,0	271,5	4,76	1,26	3,40
Hiszpania	207,2	273,8	308,7	3,55	2,43	3,11
Holandia	301,4	435,0	409,7	4,69	-1,19	2,39
Belgia	271,0	355,9	447,8	3,47	4,70	3,94
<b>Polska</b>	<b>112,8</b>	<b>172,5</b>	<b>224,6</b>	<b>5,45</b>	<b>5,42</b>	<b>5,44</b>
Czechy	130,8	156,2	178,0	2,24	2,65	2,40
Węgry	109,2	154,2	180,7	4,41	3,22	3,95
Rumunia	60,6	102,1	110,0	6,74	1,50	4,69

<sup>a</sup> w cenach porównywalnych

Źródło: obliczenia własne na podstawie danych Eurostat.

<sup>49</sup> Wynika to z małej wydajności pracy w krajach Europy Zachodniej w takich branżach, jak: piekarska, winiarska i spirytusowa, ale w podstawowych branżach – mięsnej i mleczarskiej – wydajność pracy jest tam znacznie wyższa niż w Polsce.

Tempo wzrostu wydajności pracy w Polsce w analizowanych latach było wyższe niż średnio w całej Unii. Produktywność tego czynnika produkcji u nas wzrastała średnio w tempie 5,4% rocznie, przy czym w krajach UE-15 o 2,6% rocznie, a w nowych państwach członkowskich o 4,6% rocznie. Największy przyrost wydajności pracy odnotowano w przedsiębiorstwach krajów bałtyckich i w Bułgarii, a stosunkowo duży także (po 3-4% rocznie) w Rumunii, na Węgrzech i Słowacji oraz w Irlandii, Austrii, Belgii, Danii, Wielkiej Brytanii, Hiszpanii i Niemczech. Tempo wzrostu wydajności pracy w polskim przemyśle spożywczym w obu badanych podokresach było podobne, ale w wielu krajach produktywność pracy w latach 2009-2013 malała (Francja, Grecja, Holandia, Luksemburg i Cypr) lub jej dynamika była wyraźnie niższa niż w okresie 2001-2008 (Niemcy, Portugalia, Szwecja, Wielka Brytania i Słowacja).

#### 4.4. Rozwój struktur przemysłu spożywczego w Polsce i UE

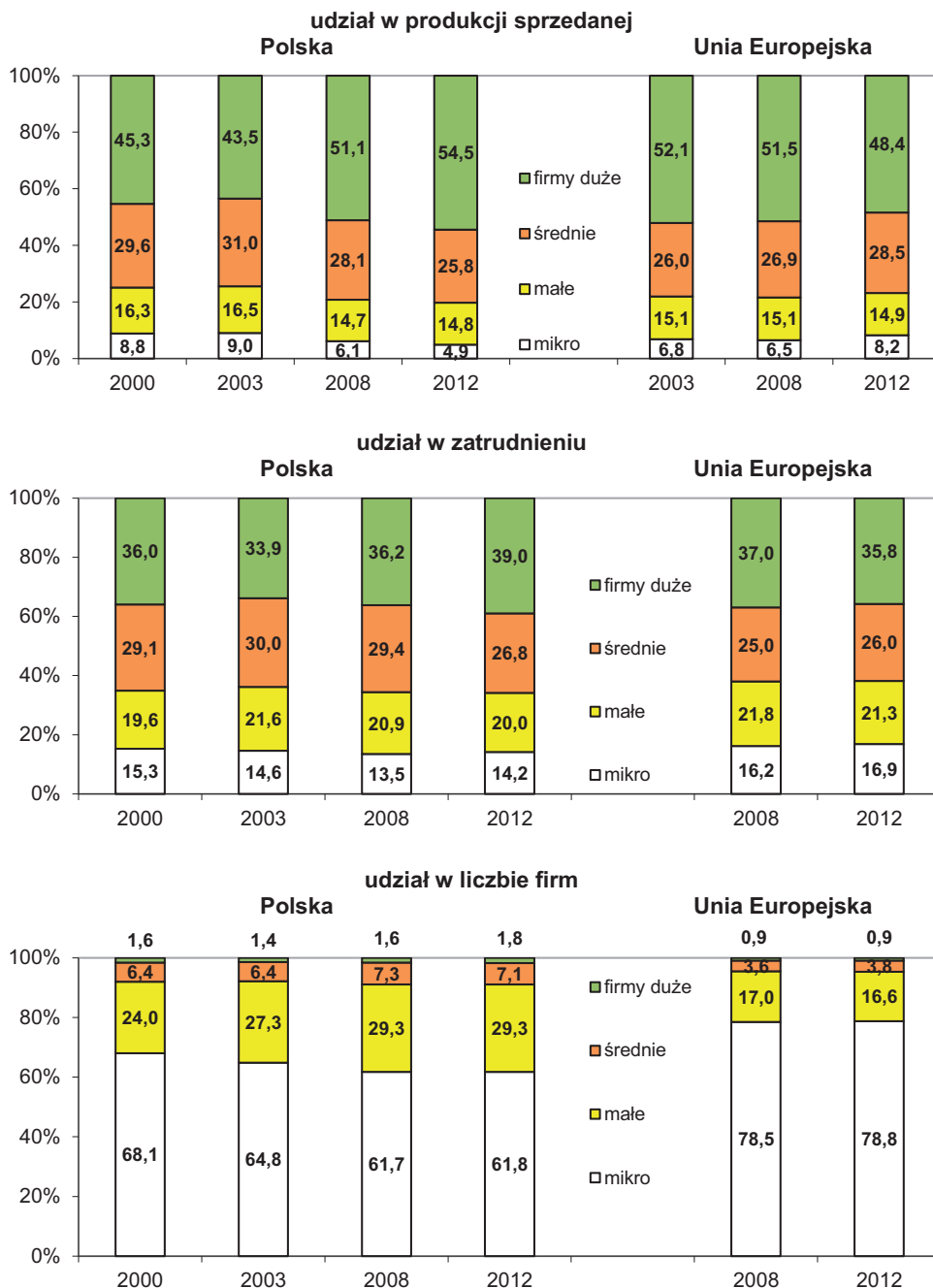
W analizowanym okresie w Polsce w przemyśle spożywczym następowała koncentracja produkcji. Wzmacniała się pozycja firm dużych, co następowało przede wszystkim przy osłabieniu znaczenia firm mikro. Udział największych producentów żywności w produkcji sprzedanej sektora wzrósł o 9,2 p.p., do 54,5% w 2012 roku (por. tab. 4.6 i rys. 4.5), przy spadku o 3,9 p.p. udziału producentów najmniejszych. O umocnieniu pozycji dużych firm w naszym przemyśle spożywczym świadczy również coraz większy ich udział w zatrudnieniu, który wzrósł z 36% w 2000 roku do 39% w roku ostatnim. Proces ten następował przy malejącym (o 1,1 p.p.) udziale firm mikro oraz przedsiębiorstw średniej wielkości, których udział obniżył się o 2,3 p.p. (do 26,8%).

Tabela 4.6. Struktura podmiotowa przemysłu spożywczego Polski i UE w 2012 roku (w proc.)

Wyszczególnienie	Wartość produkcji		Zatrudnienie		Firmy	
	Polska	UE	Polska	UE	Polska	UE
Firmy duże (> 250 pracowników)	54,5	48,4	39,0	35,8	1,8	0,9
Firmy średnie (50-249 pracowników)	25,8	28,5	26,8	26,0	7,1	3,8
Firmy małe (10-49 pracowników)	14,8	14,9	20,0	21,3	29,3	16,5
Mikrofirmy (do 9 pracowników)	4,9	8,2	14,2	16,9	61,8	78,8

Źródło: opracowanie własne na podstawie Rocznika Statystycznego Przemysłu 2013 i Data & Trends of the European Food and Drink Industry 2013-2014, Food Drink Europe, Bruksela, Maj 2014.

Rysunek 4.5. Struktura podmiotowa przemysłu spożywczego w Polsce i Unii Europejskiej (w proc.)



Źródło: opracowanie własne na podstawie niepublikowanych danych GUS i Data & Trends of the European Food and Drink Industry 2009 oraz 2013-2014.

W Unii Europejskiej na początku ubiegłej dekady poziom koncentracji przemysłu spożywczego był większy niż w Polsce, ale w latach następnych rozbieżności te malały. W 2008 roku struktura podmiotowa polskiego przemysłu spożywczego była zbliżona ze strukturą tej gałęzi przemysłu w Unii. Pozycja firm spożywczych w Polsce według ich wielkości, mierzona zarówno udziałem w produkcji, jak i w zatrudnieniu była zbliżona do pozycji tych firm w Unii. Jednak w kolejnych latach udział dużych firm spożywczych w produkcji sprzedanej sektora w UE zmniejszał się i w 2012 roku był o 3,7 p.p. niższy niż w 2003 roku, a w Polsce się umacniał. W wyniku takich procesów poziom koncentracji przemysłu spożywczego u nas w ostatnich latach był większy niż w Unii. Udział sprzedaży realizowanej przez duże firmy spożywcze w Polsce był o 6,1 p.p. większy niż w UE, a przez firmy mikro był mniejszy o 3,3 p.p., przy większym (o 3,2 p.p.) udziale dużych producentów w zatrudnieniu i mniejszym (o 2,7 p.p.) udziale firm mikro.

Rozbieżność struktur podmiotowych przemysłu spożywczego w Polsce i Unii, która uwidoczniła się w ostatnich latach, dotyczyła nie tylko struktury produkcji i zatrudnienia, ale również struktury firm. Prawie 55% produkcji żywności w Polsce jest wytwarzane przez firmy duże, a w Unii nieco ponad 48%, reprezentujące odpowiednio 39% zatrudnienia, wobec prawie 36%. Prawie 26% produkcji pochodzi u nas z firm średnich, a w UE o 2,7 p.p. więcej, przy udziale tych firm w zatrudnieniu odpowiednio 27 i 26% ogółu pracujących w branży.

W strukturze podmiotowej przemysłu spożywczego w Polsce mniejszy niż w UE jest udział firm mikro, a większy zarówno podmiotów małych, średnich, jak i dużych. U nas mikro przedsiębiorstwa w 2012 roku stanowiły niepełna 62% producentów, a w Unii było to o 17 p.p. więcej. Natomiast udział firm małych, średnich i dużych w naszym przemyśle spożywczym był większy niż w Unii odpowiednio o 12,7, 3,3 oraz o 0,9 p.p.

#### **4.5. Konkluzje**

W ostatnich czternastu latach polski przemysł spożywczy należał do jednego z najszybciej rozwijających się działów przetwórstwa w Unii Europejskiej. W latach 2001-2013 średnie tempo przyrostu wartości produkcji sprzedanej (w cenach bieżących) w tym dziale przemysłu wyniosło w Polsce 5,8% rocznie, podczas gdy w UE-27/28 było to średnio 2,5%, a w UE-15 – 2,2%. Szybsze tempo wzrostu produkcji sprzedanej przemysłu spożywczego od nas miały: Estonia, Rumunia, Litwa i Bułgaria (od 6,0 do 8,2% rocznie).

Polski przemysł spożywczy umocnił swoją pozycję we Wspólnocie. Jesteśmy szóstym producentem żywności za Niemcami, Francją, Włochami, Wielką



Brytanią oraz Hiszpanią i zdecydowanie pod tym względem wyprzedzamy pozostałe kraje UE-12/13. Nasz udział w produkcji przemysłu spożywczego UE (w cenach porównywalnych) zwiększył się z 6,4% w 2000 roku do 8,7% w 2013 roku.

Znaczenie przemysłu spożywczego w polskiej gospodarce jest istotne, o czym świadczy m.in. relacja wartości produkcji sprzedanej tego działu przemysłu do wielkości PKB. W 2013 roku relacja ta wynosiła 0,133 i była na podobnym poziomie jak w Irlandii (0,139), przy średniej w UE-27/28 wynoszącej 0,075 i 0,073 w UE-15.

Do korzystnych zmian, jakie zaszły w polskim przemyśle spożywczym w ostatnich latach, należy zaliczyć:

- trzykrotny wzrost obrotów 1 firmy z 2,4 mln euro w 2000 roku do 7,2 mln euro w 2013 roku (liczonych w cenach porównywalnych),
- dwukrotny wzrost wydajności pracy ze 113 tys. euro w 2000 roku do 225 tys. euro na 1 pracownika w 2013 roku (w cenach porównywalnych).

Zjawiska te wystąpiły także w większości krajów Wspólnoty, ale w Polsce i pozostałych nowych krajach członkowskich przebiegały one w szybszym tempie niż w krajach „starej” Unii, dzięki czemu udało się zmniejszyć dzielący je dystans do rozwiniętych krajów Unii Europejskiej.

Struktura podmiotowa polskiego przemysłu spożywczego mierzona udziałem firm (według liczby pracowników) w produkcji sprzedanej, jak i w zatrudnieniu jest zbliżona do struktur w Unii Europejskiej. Udział firm dużych w wartości produkcji sprzedanej w naszym przemyśle spożywczym przekracza połowę (w UE jest to ok. 48%), a zatrudnionych jest w nich ok. 40% pracujących w tym sektorze (w UE – 36%). Większe rozbieżności struktur podmiotowych między przemysłem spożywczym w Polsce i Unii dotyczą udziałów poszczególnych grup przedsiębiorstw w liczbie firm ogółem. W Polsce udział firm dużych, średnich, małych i mikrofirm był następujący (w procentach): 1,8; 7,1; 29,3 i 61,8, zaś w Unii Europejskiej firmy duże stanowiły 0,9%, średnie – 3,8%, małe – 16,6% i mikrofirmy – 78,8%.

## 5. Stan wdrożenia systemów zapewnienia bezpieczeństwa zdrowotnego żywności i zarządzania jakością w przedsiębiorstwach przemysłu spożywczego w Polsce

### 5.1. Problematyka jakości i bezpieczeństwa zdrowotnego żywności

Zarządzanie jakością jest jedną z najbardziej dynamicznie rozwijających się dyscyplin zarządzania, gdyż stanowi podstawowy i najważniejszy instrument zarządzania organizacją. Jakość jest bowiem najistotniejszą cechą zarówno wyrobu, jak i usługi, a także organizacji. Zarządzanie jakością jest dyscypliną, która wyrosła w ostatnich dwudziestu latach na gruncie teorii organizacji i zarządzania oraz nauki o przedsiębiorstwie. Istotne znaczenie ma problematyka zarządzania jakością i bezpieczeństwem w sektorze żywnościowym ze względu na konieczność zapewnienia bezpieczeństwa zdrowotnego konsumentów. Specyfika sektora żywnościowego polega na tym, że producenci z jednej strony są zobowiązani uregulowaniami prawnymi do wdrożenia obligatoryjnych systemów zapewnienia higieny i bezpieczeństwa żywności oraz systemu identyfikowalności (*traceability*), a z drugiej strony mogą wdrażać systemy normatywne dotyczące zarządzania jakością i bezpieczeństwem żywności zgodne z normami ISO, np. ISO 9001, ISO 22000. Nowe myślenie o jakości polega na tym, że odpowiedzialna jakość produktu powinna być osiągnięta na każdym etapie produkcji, od pozyskania surowca poprzez produkcję, przechowywanie, dystrybucję, aż do konsumenta<sup>50</sup>. Przedsiębiorstwa produkujące żywność muszą spełnić wymagania określone w uregulowaniach prawnych, które dotyczą parametrów bezpieczeństwa, i oczekiwania konsumenta dotyczące pozostałych cech jakości, np. sensorycznych czy wartości odżywczej.

Żywność gwarantowanej jakości można zdefiniować jako produkty, dla których w całym procesie pozyskiwania, przetwórstwa i dystrybucji, aż do nabywcy, zastosowano systemy gwarantujące spełnienie ustalonych wymagań jakościowych, co pozwala na uzyskanie wyrobu o założonych (oczekiwanych) parametrach<sup>51</sup>. Produkowana żywność musi być całkowicie bezpieczna dla zdrowia konsumenta. W związku z tym sprawą niezwykle istotną jest zastosowanie metod i systemów gwarantujących produkcję żywności bezpiecznej zdrowotnie, która spełnia poziomy bezpieczeństwa określone przepisami prawa żywnościowego.

---

<sup>50</sup> G. Morkis, T. Sikora, *Systemy zapewnienia i zarządzania bezpieczeństwem i jakością żywności oraz stan ich wdrożenia w przemyśle spożywczym*, [w:] I. Szczepaniak i K. Firlej (red.), *Przemysł spożywczy – makroocenienie, inwestycje, ekspansja zagraniczna*, UEK i IERiGŻ-PIB, Kraków–Warszawa 2015, s. 145-157.

<sup>51</sup> T. Sikora, *Żywność gwarantowanej jakości*, „Przemysł Spożywczy” 1995, nr 6, s. 203.

Ponadto wzrost zainteresowania producentów problematyką jakości żywności wynikał także z rosnącej świadomości, oczekiwań i potrzeb konsumentów. Jakość oraz bezpieczeństwo zdrowotne oferowanej przez producentów żywności stały się także jednym z podstawowych czynników determinujących konkurencyjność przedsiębiorstw sektora żywnościowego zarówno na rynku europejskim, jak i globalnym.

W Polsce, podobnie jak w innych krajach Unii Europejskiej, obowiązują określone akty prawne nakładające na producentów obowiązek wdrożenia i stosowania systemów zapewnienia bezpieczeństwa zdrowotnego żywności. Do obligatoryjnych systemów zarządzania jakością należą:

- Dobra Praktyka Higieniczna (*Good Hygienic Practice* – GHP) – określająca działania, które muszą być podjęte oraz warunki higieniczne, jakie muszą być spełnione i kontrolowane na wszystkich etapach produkcji lub obrotu, aby zapewnić bezpieczeństwo zdrowotne żywności;
- Dobra Praktyka Produkcyjna (*Good Manufacturing Practice* – GMP) – wyznaczająca działania oraz warunki, które muszą być spełnione, aby produkcja żywności (w tym wykorzystywane materiały) odbywała się w sposób zapewniający właściwą jakość zdrowotną żywności, zgodnie z jej przeznaczeniem;
- System Analizy Zagrożeń i Krytycznego Punktu Kontrolnego (*Hazard Analysis and Critical Control Point* – HACCP) – normujący proces postępowania, ukierunkowany na zapewnienie bezpieczeństwa żywności poprzez identyfikację i oszacowanie skali zagrożeń z punktu widzenia jakości żywności oraz ryzyka wystąpienia tych zagrożeń na wszystkich etapach cyklu produkcyjnego i obrotu żywnością. Określa on także metody ograniczania zagrożeń oraz ustalenia działań naprawczych.

Najważniejsze akty prawne dotyczące obligatoryjności wdrożenia i stosowania GHP, GMP i HACCP w każdym przedsiębiorstwie przemysłu spożywczego to:

- Ustawa z dnia 25 sierpnia 2006 r. o bezpieczeństwie żywności i żywienia (Dz.U. z 2015 r., poz. 594 – tekst jednolity);
- Rozporządzenie nr 178/2002/WE Parlamentu Europejskiego i Rady Europy z dnia 28 stycznia 2002 r. ustanawiające ogólne zasady i wymagania prawa żywnościowego, powołujące Urząd ds. Bezpieczeństwa Żywności i ustanawiające procedury w zakresie bezpieczeństwa żywności;
- Rozporządzenie nr 852/2004/WE Parlamentu Europejskiego i Rady Europy z dnia 29 kwietnia 2004 r. w sprawie higieny środków spożywczych;

- Rozporządzenie nr 853/2004/WE Parlamentu Europejskiego i Rady Europy z dnia 29 kwietnia 2004 r. ustanawiające szczególne przepisy dotyczące higieny w odniesieniu do żywności pochodzenia zwierzęcego.

W 2007 roku Minister Rolnictwa i Rozwoju Wsi (Rozporządzenie Ministra Rolnictwa i Rozwoju Wsi z dnia 27 lipca 2007 r. w sprawie ogólnych odstępstw od wymagań higienicznych w zakładach produkujących żywność tradycyjną pochodzenia zwierzęcego, Dz.U. z 2007 r., Nr 146, poz. 1024), a w 2009 roku Minister Zdrowia (Rozporządzenie Ministra Zdrowia z dnia 18 lutego 2009 r. w sprawie ogólnych odstępstw od wymagań higienicznych w zakładach produkujących żywność tradycyjną pochodzenia niezwierzęcego, Dz.U. z 2009 r., Nr 37, poz. 294) złagodzili wymagania dotyczące przede wszystkim obowiązku wdrożenia i stosowania HACCP w przedsiębiorstwach wytwarzających żywność tradycyjną wpisaną na listę produktów tradycyjnych. W 2006, a następnie w 2010 roku Minister Rolnictwa i Rozwoju Wsi zwolnił zakłady przetwórcze prowadzące działalność marginalną, lokalną i ograniczoną z obowiązku wdrożenia i stosowania systemu HACCP (Rozporządzenie Ministra Rolnictwa i Rozwoju Wsi z dnia 8 czerwca 2010 r. w sprawie szczegółowych warunków uznania działalności marginalnej, lokalnej i ograniczonej, Dz.U. z 2010 r., Nr 113, poz. 753).

Bezpośredni nadzór nad przestrzeganiem obowiązku wdrożenia i stosowania obligatoryjnych systemów zapewnienia bezpieczeństwa zdrowotnego i jakości żywności sprawują w Polsce dwie organizacje, tj. Inspekcja Weterynaryjna kontrolująca przedsiębiorstwa przetwarzające produkty pochodzenia zwierzęcego oraz Państwowa Inspekcja Sanitarna kontrolująca przedsiębiorstwa przetwarzające produkty pochodzenia niezwierzęcego.

Do nieobligatoryjnych systemów zarządzania jakością w przedsiębiorstwach przemysłu spożywczego należą: system zarządzania jakością według norm ISO serii 9000 (ISO 9001), system zarządzania bezpieczeństwem żywności według normy ISO 22000, punkty kontrolne zapewnienia jakości (QACP), zintegrowany system zarządzania jakością (ZSZJ), produkcja na światowym poziomie (WCM), a także własne – zakładowe systemy zarządzania jakością oraz standardy audytowo-certyfikujące, tj. *British Retail Consortium* (BRC) i *International Food Standard* (IFS).

Monitorowanie stanu wdrożenia obligatoryjnych i nieobligatoryjnych systemów zarządzania jakością w przemyśle spożywczym prowadzone jest w Instytucie Ekonomiki Rolnictwa i Gospodarki Żywnościowej – Państwowym Instytucie Badawczym od 2005 roku.

## 5.2. Stan wdrożenia obligatoryjnych systemów zarządzania jakością w przedsiębiorstwach przemysłu spożywczego

W przemyśle spożywczym działania ukierunkowane na spełnianie wymagań unijnych norm prawnych w zakresie systemowego zapewniania bezpieczeństwa żywności zostały zapoczątkowane jeszcze w okresie przedakcesyjnym. Od momentu akcesji Polski do UE liczba przedsiębiorstw, które wdrożyły i stosują obligatoryjne systemy zarządzania jakością systematycznie rosła. Najwcześniej i najszybciej proces ten przebiegał w firmach dużych oraz średnich, zaś relatywnie najpóźniej i najwolniej w przedsiębiorstwach mikro.

Wzrost inwestycji w przemyśle spożywczym skutkował zwiększeniem liczby przedsiębiorstw z wdrożonymi obligatoryjnymi systemami zarządzania jakością przeciętnie po dwóch latach od rozpoczęcia procesu wdrażania. Wynika to z faktu, że przebieg wdrażania systemów zarządzania jakością jest procesem złożonym i długofalowym. Najsilniejsza zależność pomiędzy wzrostem wartości nakładów inwestycyjnych a liczbą przedsiębiorstw z wdrożonymi obligatoryjnymi systemami zarządzania jakością widoczna była w grupie średnich i dużych przedsiębiorstw przemysłu spożywczego, przy czym zjawisko to dotyczyło głównie systemu HACCP<sup>52</sup>.

Od 2005 roku obserwowany był systematyczny wzrost liczby przedsiębiorstw, które wdrożyły GHP, GMP oraz HACCP. W 2005 roku zaledwie 21% ogółu firm spożywczych (bez mikrofirm) stosowało HACCP, w 2009 roku odsetek ten zwiększył się do 42%, zaś w latach 2012-2013 utrzymywał się na poziomie 53-57%.

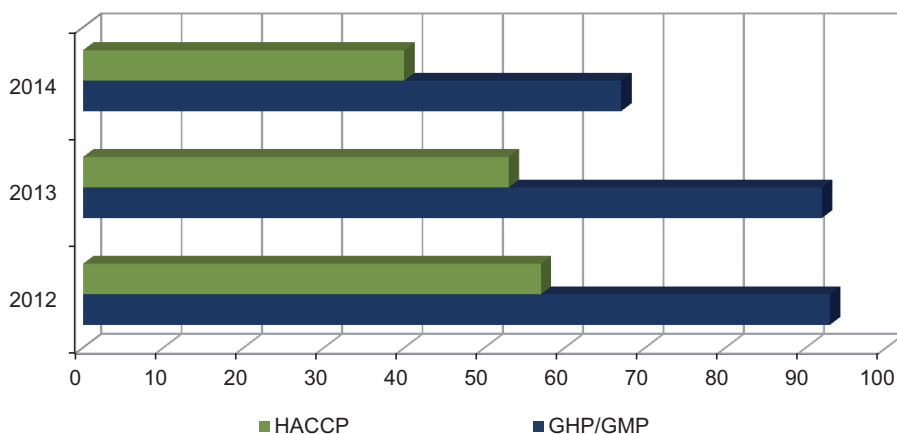
Z niepublikowanych danych Państwowej Inspekcji Sanitarnej oraz Inspekcji Weterynaryjnej wynika, że w 2014 roku zaledwie 67% wszystkich przedsiębiorstw przemysłu spożywczego miało wdrożone systemy GHP i GMP, zaś niespełna 40% wdrożyło i utrzymuje system HACCP. Dla porównania w 2013 roku odsetek ten wyniósł odpowiednio 90 i 53%, co świadczy o gwałtownym spadku ogólnej liczby przedsiębiorstw spożywczych, które wdrożyły i stosują obligatoryjne systemy zarządzania jakością (rys. 5.1). Na znaczne obniżenie poziomu wdrożenia obligatoryjnych systemów zarządzania jakością wpłynęło w 2014 roku rozpoczęcie działalności przez około 30 tys. nowych firm spożywczych, zaliczanych do grupy „inne wytwórnie spożywcze”, wytwarzających żywność pochodzenia niezwierzęcego. W większości były to małe firmy oraz mikrofirmy (o zasięgu lokalnym, regionalnym) zarejestrowane m.in. przez

---

<sup>52</sup> G. Morkis (red.), *Ekonomiczne efekty rozwoju systemów zarządzania jakością i ich wpływ na konkurencyjność polskich przedsiębiorstw przemysłu spożywczego*, seria „Program Wieloletni 2005-2009”, nr 157, IERiGŻ-PIB, Warszawa 2009, s. 60-62.

rolników i produkujące żywność z własnych surowców. Często były to tzw. produkty niszowe dostarczane na rynek w niewielkich ilościach. Część przedsiębiorstw z tej grupy rozpoczęła procedury wdrażania obligatoryjnych systemów, a część z nich prawdopodobnie nie rozpoczęła tych działań i nie zamierza ich rozpocząć. Ta ostatnia grupa firm prawdopodobnie w 2016 roku lub w następnych latach zakończy swoją działalność, jak to miało miejsce w przypadku przedsiębiorstw np. rybnych.

Rysunek 5.1. Stopień wdrożenia obligatoryjnych systemów zarządzania jakością w przedsiębiorstwach przemysłu spożywczego (w proc.)



Źródło: obliczenia własne na podstawie niepublikowanych danych Inspekcji Weterynaryjnej i Państwowej Inspekcji Sanitarnej.

W grupie firm spożywczych, które do tej pory w ogóle nie podjęły działań ukierunkowanych na wdrożenie obligatoryjnych systemów zarządzania jakością, znajdują się głównie najmniejsze podmioty sektora spożywczego (firmy małe i mikrofirmy) o zasięgu lokalnym, należące do grupy przedsiębiorstw prowadzących działalność „marginalną, ograniczoną i lokalną”<sup>53</sup>.

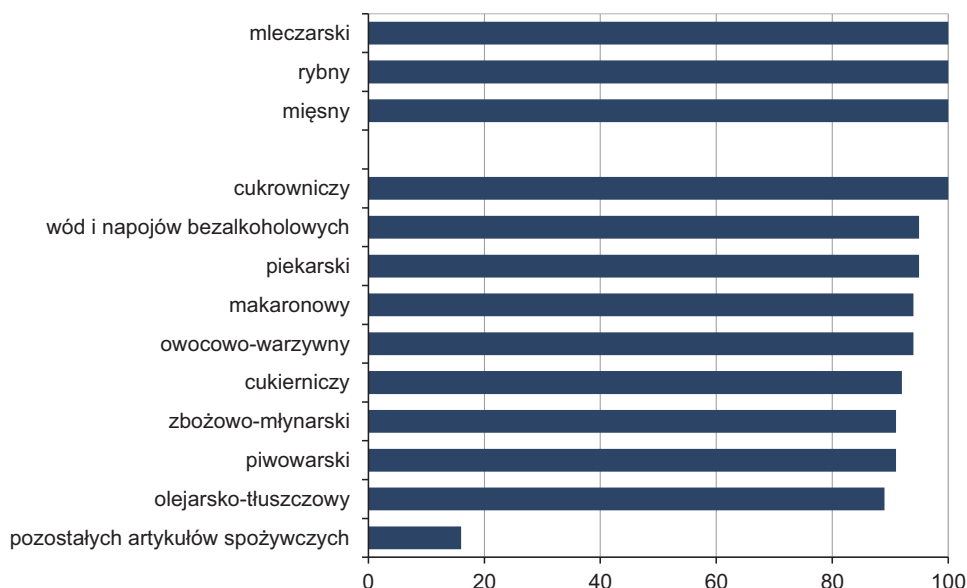
Zaobserwowano duże zróżnicowanie w poziomie wdrożenia i stosowania obligatoryjnych systemów zarządzania jakością zarówno pomiędzy grupą przedsiębiorstw przetwarzających produkty pochodzenia zwierzęcego a firmami oferującymi produkty niezwierzęce, jak również pomiędzy poszczególnymi branżami przemysłu spożywczego.

<sup>53</sup> Stan wdrożenia systemów zapewniania bezpieczeństwa zdrowotnego żywności i systemów zarządzania jakością w przemyśle spożywczym, [w:] R. Mroczek (red.), *Procesy dostosowawcze polskiego przemysłu spożywczego do zmieniającego się otoczenia rynkowego (2)*, seria „Program Wieloletni 2011-2014”, nr 35, IERiGŻ-PIB, Warszawa 2012, s. 113.

W 2014 roku, podobnie jak w 2013 roku, wszystkie przedsiębiorstwa przetwarzające produkty pochodzenia zwierzęcego miały wdrożone i stosowały systemy GHP i GMP. W pierwszych latach integracji odsetek ten był wyraźnie niższy, wahał się od 62% w 2005 roku do 86% w 2007 roku, podczas gdy w latach 2011-2012 osiągał poziom 99%. Należy przy tym dodać, iż część firm przetwórstwa zwierzęcego już w latach 90. ubiegłego wieku podjęła szereg działań inwestycyjnych mających na celu dostosowanie się do unijnych wymogów sanitarno-weterynaryjnych.

Zakres stosowania systemu Dobrej Praktyki Higienicznej i Dobrej Praktyki Produkcyjnej w przedsiębiorstwach produkujących żywność pochodzenia niezwierzęcego był zdecydowanie mniej korzystny. W tej grupie firm w 2013 roku przeciętny stan wdrożenia obu systemów wyniósł jedynie 80%. Oznacza to, że w odniesieniu do lat 2011-2012 odsetek ten obniżył się średnio o 3 p.p. Niekorzystny trend był kontynuowany także w 2014 roku. Pojawienie się na rynku dużej liczby nowych wytwórni spożywczych sprawiło, że zakres wdrożeń systemów GHP i GMP w grupie przedsiębiorstw przetwarzających produkty pochodzenia niezwierzęcego spadł do poziomu 34%.

Rysunek 5.2. Stan wdrożenia systemów GHP i GMP w poszczególnych działach przemysłu spożywczego w 2014 roku (stan na 31 grudnia, w proc.)



Źródło: obliczenia własne na podstawie niepublikowanych danych Państwowej Inspekcji Sanitarnej i Inspekcji Weterynaryjnej.



W ujęciu branżowym zakres wdrożeń Dobrej Praktyki Higienicznej i Dobrej Praktyki Produkcyjnej przedstawiał się zdecydowanie korzystniej. W 2014 roku spośród wszystkich branż przemysłu spożywczego w pełni wdrożone obydwa systemy zarządzania jakością posiadały wszystkie przedsiębiorstwa mięsne, rybne, mleczarskie oraz cukrownicze. Wysoki poziom wdrożenia oraz utrzymania systemów GHP i GMP odnotowano w branży piekarskiej, owocowo-warzywnej, makaronowej oraz produkcji wód mineralnych i soków. Natomiast bardzo niski zakres wdrożeń wystąpił jedynie w grupie przedsiębiorstw wytwarzających pozostałe artykuły spożywcze (rys. 5.2).

W ostatnich latach odwrotnie niż to miało miejsce przy systemach GHP i GMP większym odsetkiem wdrożeń systemu HACCP legitymowały się przedsiębiorstwa przetwarzające produkty pochodzenia niezwierzęcego niż zwierzęcego. W latach 2011-2013 stopień wdrożenia tego systemu w pierwszej grupie firm wahał się w granicach 57-66%, podczas gdy w drugiej grupie utrzymywał się na poziomie 49-52%.

W 2014 roku stan wdrożenia systemu HACCP w przedsiębiorstwach przetwórstwa zwierzęcego istotnie się poprawił – wzrósł z 49 do 56%. Było to m.in. efektem zakończenia działalności przez dużą część przetwórcy ryb. O ponad połowę zmniejszył się natomiast odsetek wdrożeń systemu HACCP w firmach przetwarzających żywność pochodzenia niezwierzęcego (z 57% do zaledwie 24%).

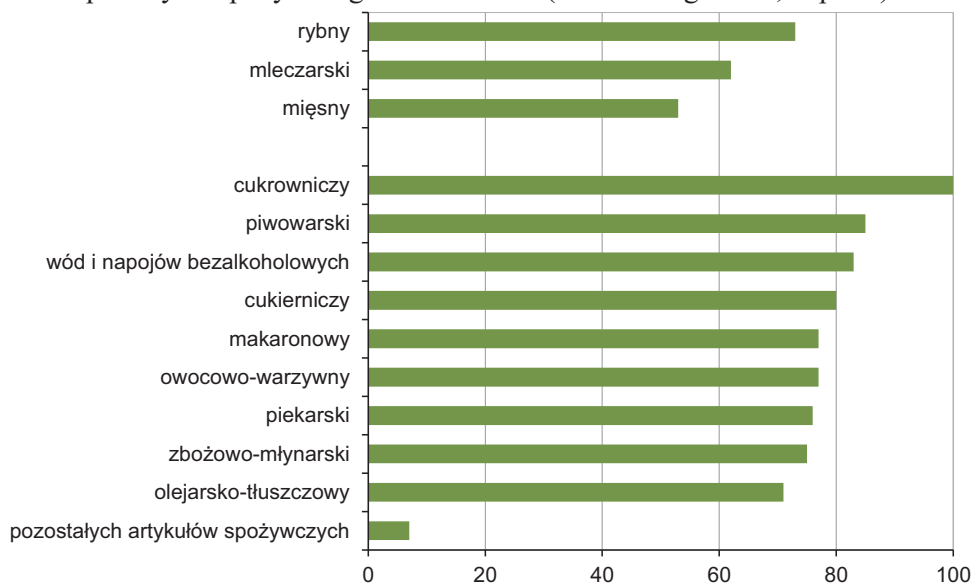
W 2014 roku ze wszystkich branż przemysłu spożywczego w pełni wdrożony system HACCP posiadały jedynie zakłady przemysłu cukrowniczego. Wysokim odsetkiem wdrożeń legitymowały się przedsiębiorstwa z branży piwowarskiej, cukierniczej, jak również producenci wód mineralnych i napojów niegazowanych. Mniejszy odsetek wdrożeń odnotowano w przemyśle mięsny oraz mleczarskim. Natomiast w zdecydowanie najmniejszym stopniu system HACCP (podobnie jak GHP i GMP) stosowały przedsiębiorstwa produkujące pozostałe artykuły spożywcze (rys 5.3).

Może niepokoić fakt, iż o ile w większości branż związanych z przetwórstwem produktów niezwierzęcych w ostatnich latach stan wdrożenia systemu HACCP systematycznie się zwiększał (w szczególności w przemyśle piekarskim, makaronowym i zbożowo-młynarskim), to w dwóch działach przemysłu spożywczego wytwarzających produkty pochodzenia zwierzęcego, tj. mięsny i mleczarskim, poziom wdrożenia systemu HACCP istotnie się obniżył. To niekorzystne zjawisko było wywołane pojawieniem się na rynku nowych przedsiębiorstw (głównie mikrofirm) oraz wejściem w życie rozporządzeń Ministra Rolnictwa i Rozwoju Wsi (z 2006 i 2010 roku) dotyczących szczegółowych warunków uznania działalności marginalnej, lokalnej i ograniczonej, które zwalniały część



przedsiębiorstw z obowiązku wdrażania systemu HACCP<sup>54</sup>. W efekcie tych zmian w latach 2009-2014 odsetek przedsiębiorstw legitymujących się systemem HACCP w przemyśle mięsnym zmniejszył się z 93 do 53%, a w branży mleczarskiej z 90 do 62%.

Rysunek 5.3. Stan wdrożenia systemu HACCP w poszczególnych działach przemysłu spożywczego w 2014 roku (stan na 31 grudnia, w proc.)



Źródło: obliczenia własne na podstawie niepublikowanych danych Państwowej Inspekcji Sanitarnej i Inspekcji Weterynaryjnej.

## Przemysł mięsny

Z danych Inspekcji Weterynaryjnej wynika, że w 2014 roku (stan na koniec grudnia), podobnie jak w poprzednich dwóch latach, wszystkie zakłady mięsne stosowały Dobrą Praktykę Produkcyjną i Dobrą Praktykę Higieniczną, natomiast system HACCP był wdrożony jedynie w 53% przedsiębiorstw tego sektora. Według stanu na 1 maja 2015 roku poziom wdrożenia systemu HACCP nie uległ zmianie i był nadal wyraźnie niższy od notowanego w 2007 i 2009 roku, kiedy wynosił odpowiednio 84 i 93%. W latach 2012-2015 liczba przedsiębiorstw, które wdrożyły i stosują system HACCP utrzymywała się na relatywnie stabilnym poziomie wynoszącym ok. 2 tys. podmiotów.

<sup>54</sup> G. Morkis, *Stosowanie systemów zarządzania jakością a konkurencyjność przedsiębiorstw przemysłu spożywczego*, [w:] I. Szczepaniak (red.), *Monitoring i ocena konkurencyjności polskich producentów żywności (5)*. Synteza, seria „Program Wieloletni 2011-2014”, IERiGŻ-PIB, Warszawa 2014, nr 115, s. 119.

## **Przemysł rybny**

Od 2012 roku prawie wszystkie przedsiębiorstwa rybne (ponad 99%) stosowały obligatoryjne systemy GHP i GMP. Na dzień 31 grudnia 2014 roku odsetek wdrożeń systemu HACCP w przedsiębiorstwach rybnych wyniósł 73% i był o 3 p.p. niższy niż w analogicznym okresie 2013 roku. Według danych Inspekcji Weterynaryjnej (stan na 1 maja) w 2015 roku udział przedsiębiorstw rybnych, które stosują system HACCP obniżył się o kolejne 4 p.p. do 69%, niemniej jednak był on w dalszym ciągu znacznie wyższy (o ponad 30 p.p.) od notowanego w latach 2011-2012. Sytuacja ta była efektem zaprzestania w 2013 roku działalności przez znaczną grupę przedsiębiorstw tej branży (redukcja z 925 do 394 firm).

## **Przemysł mleczarski**

Wszystkie przedsiębiorstwa mleczarskie, podobnie jak inne zakłady przetwórstwa zwierzęcego, od 2013 roku mają wdrożone i stosują Dobrą Praktykę Produkcyjną i Dobrą Praktykę Higieniczną. Natomiast stan wdrożenia obligatoryjnego systemu HACCP w maju 2014 roku wyniósł 64%, zaś w grudniu 62%. W pierwszych miesiącach 2015 roku odsetek mleczarni stosujących ten system zarządzania jakością utrzymał się na niezmiennym poziomie. Ogólna liczba przedsiębiorstw mleczarskich posiadających wdrożony system HACCP w latach 2012-2015 wahała się od 296 do 307 podmiotów.

## **Przemysł owocowo-warzywny**

W sektorze owocowo-warzywnym w 2014 roku (stan na 31 grudnia) zdecydowana większość przedsiębiorstw (95%) stosowała Dobrą Praktykę Higieniczną i Dobrą Praktykę Produkcyjną. Oznacza to, że w relacji do wcześniejszych dwóch lat wskaźnik ten poprawił się średnio o 4 p.p. Zmniejszyła się natomiast liczba firm posiadających wdrożony system HACCP. W 2014 roku wyniosła ona 871 podmiotów, wobec blisko 885 w 2013 roku. Tym samym, przy niewielkim wzroście ogółu przedsiębiorstw tego sektora, stan wdrożenia obligatoryjnego systemu HACCP obniżył się z 79 do 77%. Jednakże był to nadal wynik korzystniejszy od notowanego w latach 2011-2012, w których wynosił on odpowiednio 69 i 70%.

## **Przemysł olejarsko-tłuszczowy**

W branży olejarsko-tłuszczowej w 2014 roku stan wdrożenia obligatoryjnych systemów GHP i GMP wyniósł 89%. W relacji do 2013 roku odnotowano niewielki jego spadek (o 2 p.p.). Zwiększył się natomiast (z 69% do 71%) odsetek przedsiębiorstw stosujących system HACCP, niemniej jednak wartość tego

wskaźnika była średnio o 7-9 p.p. niższa niż w dwóch poprzednich latach. Był to efekt rozpoczęcia działalności przez nowe przedsiębiorstwa, których liczba w latach 2012-2014 zwiększyła się z 40 do 55.

### **Przemysł zbożowo-młynarski**

Systematycznie zwiększa się liczba przedsiębiorstw przemysłu zbożowo-młynarskiego, które wdrożyły i stosują Dobrą Praktykę Higieniczną i Dobrą Praktykę Produkcyjną. W 2014 roku odsetek ten wyniósł 91%, wobec 89% w 2013 i 87% w 2012 roku. Zaobserwowano także stałą poprawę stanu wdrożenia systemu HACCP. W latach 2012-2014 zwiększył się on z 72% do 76%, tym samym był o ponad 10 p.p. wyższy niż w 2011 roku. Nieznacznie zmniejszyła się natomiast liczba firm zbożowo-młynarskich stosujących ten system zarządzania jakością – z 414 do 399 podmiotów.

### **Przemysł cukrowniczy**

Akcesja Polski do Unii Europejskiej nie wpłynęła istotnie na zakres stosowania obligatoryjnych systemów zarządzania jakością w przemyśle cukrowniczym. Wynika to z faktu, iż zdecydowana większość działających cukrowni wdrożyła je jeszcze przed majem 2004 roku<sup>55</sup>. W odniesieniu do pozostałych branż jest to obecnie jedyny sektor przemysłu spożywczego odznaczający się 100% stanem wdrożenia oraz stosowania systemów: GHP, GMP oraz HACCP. Od 2013 roku liczba cukrowni, które posiadają wdrożone wszystkie trzy systemy, nie uległa zmianie (18).

### **Przemysł cukierniczy**

Zdecydowana większość producentów kakao, czekolady i wyrobów cukierniczych stosowała Dobrą Praktykę Produkcyjną i Dobrą Praktykę Higieniczną. W latach 2012-2014 (stan na 31 grudnia) odsetek wdrożeń obydwu tych systemów w przedsiębiorstwach cukierniczych utrzymywał się na stabilnym poziomie 91-93%. Systematycznie zwiększał się natomiast zakres wdrożenia i stosowania systemu HACCP. W 2014 roku system ten miało wdrożone 80% przedsiębiorstw cukierniczych, wobec 78% w 2013 roku i 73% w 2012 roku. Liczba firm stosujących HACCP zwiększyła się w tym okresie z 311 do 351. Należy przy tym wspomnieć, że duża część podmiotów tego sektora wdrożyła obligatoryjne systemy zarządzania jakością (w szczególności GHP i GMP) jeszcze przed akcesją Polski do Unii Europejskiej.

---

<sup>55</sup> *Stan wdrożenia systemów...*, op. cit., s. 115.

### **Przemysł piekarski**

Pod koniec 2014 roku stan wdrożenia systemów GHP i GMP w zakładach piekarniczych wynosił 95% i był tylko nieznacznie wyższy (o 1-2 p.p.) od notowanego w latach 2012-2013. W przypadku obligatoryjnego systemu HACCP tempo jego wdrożeń było wyższe. W 2014 roku system ten stosowało 76% firm branży piekarskiej, podczas gdy w dwóch poprzednich latach odsetek ten wynosił odpowiednio 70 i 73%, zaś w 2011 roku zaledwie 65%. Systematycznie zwiększała się także liczba piekarni legitymujących się wdrożonym systemem HACCP – z 5,5 tys. zakładów w 2011 roku do ponad 6,6 tys. w 2014 roku.

### **Przemysł makaronowy**

Zdecydowana większość producentów makaronów (94%) w grudniu 2014 roku miała wdrożoną i stosowała Dobrą Praktykę Produkcyjną oraz Dobrą Praktykę Higieniczną. Tym samym nastąpił nieznaczny wzrost wdrożenia tych systemów, bowiem w latach 2012-2013 wynosił on 92-93%. W tym samym okresie istotnie zwiększył się natomiast odsetek przedsiębiorstw stosujących obligatoryjny system HACCP – z 71-72% w 2012 i 2013 roku do blisko 80% w 2014 roku. Ogólna liczba producentów makaronów stosująca system HACCP utrzymywała się na stabilnym poziomie 120-124 przedsiębiorstw.

### **Przemysł piwowarski**

W przemyśle piwowarskim proces wdrażania obligatoryjnych systemów zarządzania jakością został zapoczątkowany jeszcze przed 1 maja 2004 roku. Od tego czasu zarówno liczba browarów, jak i poziom wdrożeń poszczególnych systemów istotnie się zwiększyła. W latach 2012-2014 zakres stosowania systemu GHP i GMP w przedsiębiorstwach tego sektora był relatywnie wysoki i utrzymywał się na stabilnym poziomie 90-91%. Po przejściowym spadku w 2013 roku, w 2014 roku zwiększył się ponownie odsetek browarów posiadających wdrożony system HACCP – do 85% i tym samym zbliżył się do notowanego w 2011 i 2012 roku. W branży piwowarskiej w latach 2012-2014 liczba firm z wdrożonym systemem HACCP znacząco się zwiększyła – z 60 do ponad 80.

### **Produkcja wód mineralnych i napojów bezalkoholowych**

Systematycznie zwiększa się liczba producentów wód mineralnych i napojów bezalkoholowych, którzy wdrożyli i stosują Dobrą Praktykę Higieniczną i Dobrą Praktykę Produkcyjną. W 2014 roku odsetek ten wyniósł 95%, wobec 90% w 2013 i 89% w 2012 roku. W tym okresie wyraźnie wzrósł także odsetek podmiotów stosujących system HACCP – z 76 do 83%. Związane to było z zakończeniem procesu wdrożenia tego systemu przez znaczną grupę nowych

przedsiębiorstw, które w 2011 roku pojawiły się na rynku wód i napojów. Od tego czasu liczba przedsiębiorstw tego sektora posiadających wdrożony system HACCP utrzymuje się na relatywnie stabilnym poziomie – ok. 210 podmiotów.

### **5.3. Stan wdrożenia nieobligatoryjnych systemów zarządzania jakością w przedsiębiorstwach przemysłu spożywczego**

Postępująca globalizacja, zmienność otoczenia rynkowego oraz rosnąca konkurencja zmusza przedsiębiorstwa przemysłu spożywczego do stałego poszukiwania nowych źródeł przewag konkurencyjnych. Współcześnie coraz popularniejszym narzędziem budowania trwałej przewagi konkurencyjnej nad rywalami staje się wdrażanie oraz utrzymywanie nieobligatoryjnych systemów zarządzania jakością. Do głównych przesłanek przemawiających za ich implementacją można zaliczyć: lepszą identyfikację oczekiwań klientów, poprawę jakości oraz bezpieczeństwa zdrowotnego oferowanych wyrobów, spełnianie wymogów prawa żywnościowego, zagwarantowanie stabilności cech oraz założonego poziomu jakości wytwarzanych towarów, jak również racjonalizację i udoskonalenie zarządzania (w tym określenie kompetencji i odpowiedzialności pracowników), a tym samym obniżenie ponoszonych przez przedsiębiorstwa kosztów<sup>56</sup>.

Poprawne wdrożenie i stosowanie systemów zarządzania pozwala firmom osiągnąć liczne korzyści, zarówno o charakterze wewnętrznym, jak i zewnętrznym. W przypadku pierwszej grupy za najważniejsze korzyści można uznać: zaspokojenie potrzeb konsumentów, poprawę wizerunku firmy, wzrost jej wiarygodności oraz rozpoznawalności, łatwiejsze pozyskiwanie nowych oraz utrzymanie dotychczasowych klientów, wzrost sprzedaży, a także wzrost konkurencyjności oferowanych produktów zarówno na rynku krajowym, jak i zagranicznym.

Do głównych korzyści wewnętrznych należą natomiast: opracowanie przejrzystej struktury organizacyjnej firmy (w tym określenie kompetencji, uprawnień oraz odpowiedzialności), identyfikacja procesów i sporządzenie ich mapy, poprawę komunikacji oraz usprawnienie przepływu informacji, jak również zapewnienie jakości oferowanych wyrobów i usług<sup>57</sup>.

Wdrożenie oraz skuteczne stosowanie systemów zarządzania dostarcza korzyści nie tylko działającym na rynku firmom, ale także ich klientom. Najważniejsze z nich to: możliwość zakupu towarów o wysokiej, gwarantowanej

---

<sup>56</sup> D. Kołożyn-Krajewska, T. Sikora, *Zarządzanie bezpieczeństwem żywności. Teoria i praktyka*, Wydawnictwo C.H. Beck, Warszawa 2010, s. 185.

<sup>57</sup> A. Pacana, D. Stadnicka, *Wdrażanie i audytowanie systemów zarządzania jakością zgodnych z normą ISO 9001:2000*, Oficyna Wydawnicza Politechniki Rzeszowskiej, Rzeszów 2006, s. 18-19.

jakości i ustalonych, powtarzalnych cechach i właściwościach, łatwiejszy wybór poszukiwanego produktu, większa satysfakcja z jego zakupu oraz użytkowania<sup>58</sup>.

Oprócz licznych ułatwień przedsiębiorstwa napotykają także szereg trudności w stosowaniu i utrzymaniu nieobligatoryjnych systemów zarządzania jakością. Największe przeszkody o charakterze gospodarczo-ekonomicznym to przede wszystkim: wysokie koszty wdrażania systemów, zmienność przepisów prawa żywnościowego, konieczność modernizacji zakładów oraz złożoność i czasochłonność procedur wdrażania. Przedsiębiorstwa muszą sprostać także licznym barierom o charakterze personalno-merytorycznym związanym głównie z czynnikiem ludzkim. Do największych utrudnień w tym zakresie należą: brak zrozumienia przez pracowników istoty wdrażanego systemu zarządzania, niska świadomość istnienia potencjalnych zagrożeń, niechęć personelu do zmian związanych z wprowadzaniem systemu, brak przeszkolonych fachowców, jak również niewystarczające zaangażowanie ze strony kadry kierowniczej<sup>59</sup>.

Przeprowadzone badania wykazały, że przedsiębiorstwa przemysłu spożywczego coraz chętniej przeznaczają środki finansowe na wdrożenie nieobligatoryjnych systemów zarządzania jakością. Przedsiębiorstwa wdrażają je z własnej woli bądź też z uwagi na wymagania stawiane przez krajowych i zagranicznych odbiorców (w tym głównie sieci handlowe). Nieobligatoryjne systemy zarządzania jakością, wdrażane najczęściej przez polskie przedsiębiorstwa sektora spożywczego, to przede wszystkim: system zarządzania jakością według norm ISO (głównie ISO 9001 oraz 22000), zintegrowane systemy zarządzania jakością (ZSZJ), punkty kontrolne zapewniania jakości (QACO), jak również własne zakładowe systemy zarządzania jakością oraz standardy audytowo-certyfikacyjne *British Retail Consortium* (BRC) i *International Food Standard* (IFS).

Scharakteryzowane wcześniej liczne bariery i trudności napotymane podczas procesu wdrażania sprawiają, że liczba przedsiębiorstw przemysłu spożywczego stosująca dobrowolne systemy zarządzania jakością jest cały czas relatywnie niewielka, niemniej jednak systematycznie rośnie.

Z danych udostępnianych przez Polskie Centrum Badań i Certyfikacji oraz Polski Rejestr Statków wynika, iż z upływem lat zmieniała się nie tylko liczba, ale i struktura stosowania i certyfikacji przez firmy spożywcze nieobligatoryjnych systemów zarządzania jakością. W 2006 roku największym zainteresowaniem przedsiębiorców cieszyły się certyfikaty nieobligatoryjnego systemu

---

<sup>58</sup> D. Kołożyn-Krajewska, T. Sikora, *Zarządzanie bezpieczeństwem...*, op. cit., s. 186.

<sup>59</sup> J. Trafiałek, D. Kołożyn-Krajewska, *Implementacja systemu HACCP w małych zakładach produkujących żywność – wyniki badań prowadzonych w Polsce przed i po akcesji do Unii Europejskiej*, „Żywność. Nauka. Technologia. Jakość” 2006, nr 1(46) Supl., Wydawnictwo Naukowe PTTŻ, Kraków, s. 208.

zarządzania według norm ISO 9001 (99 przedsiębiorstw), podczas gdy udział certyfikatów ISO 22000 był niewielki (posiadało je zaledwie 8 przedsiębiorstw). Przed wdrożeniem systemu zarządzania jakością ISO 22000 część przedsiębiorstw przemysłu spożywczego certyfikowała także wprowadzony wcześniej system HACCP (według *Codex Alimentarius*)<sup>60</sup>.

W 2013 roku aktualne certyfikaty na system ISO 9001 posiadało już tylko 48 firm spożywczych, zaś w 2014 roku jeszcze mniej, bo 41. Znaczna część przedsiębiorstw, które wdrażały w przeszłości system ISO 9001, nie ubiegała się w kolejnych latach o aktualizację certyfikatu. Istotnie zwiększyła się natomiast liczba przedsiębiorstw, które wdrożyły i certyfikowały system ISO 22000 – z 8 w 2006 roku do 67 w latach 2013-2014 (tab. 5.1). Na podstawie powyższych danych można stwierdzić, że w 2014 roku 108 firm spożywczych stosowało jednocześnie oba systemy zarządzania jakością według normy ISO, z czego zdecydowana większość powiązana była z przemysłem owocowo-warzywnym, piekarskim, mleczarskim oraz mięsnym. Jednakże z uwagi na fakt, iż zagraniczne firmy certyfikujące nie udzielają informacji o ilości wydanych certyfikatów, nie jest możliwe określenie całkowitej liczby przedsiębiorstw, które wdrożyły i certyfikują systemy ISO 9001 i ISO 22000.

Tabela 5.1. Liczba przedsiębiorstw przemysłu spożywczego posiadających certyfikaty nieobligatoryjnych systemów zarządzania jakością

Branże przemysłu	Rodzaje certyfikowanych systemów					
	ISO 22000		ISO 9001		HACCP (według C.A.)	
	2006	2014	2006	2014	2006	2014
<b>Ogółem przemysł spożywczy</b>	<b>8</b>	<b>67</b>	<b>99</b>	<b>41</b>	<b>105</b>	<b>4</b>
z tego:						
mięsna	1	6	17	2	17	0
rybna	0	1	2	1	3	0
mleczarska	1	8	14	4	17	0
owocowo-warzywna	2	11	14	10	14	2
zbożowo-młynarska	2	3	8	3	10	0
olejarsko-tłuszczowa	0	1	0	2	0	1
cukrownicza	0	0	0	0	0	0
piekarska	0	10	7	6	8	0
makaronowa	0	2	4	0	4	0
cukiernicza	1	4	10	3	10	0
przetwórstwa kawy i herbaty	1	1	2	2	2	0
winiarska	0	1	1	0	1	0
piwowarska	0	1	1	0	0	0
wyrobów alkoholowych	0	2	1	2	1	0
wód mineralnych i napojów	0	1	3	0	3	0
pozostałych artykułów spożywczych	0	15	15	6	15	1

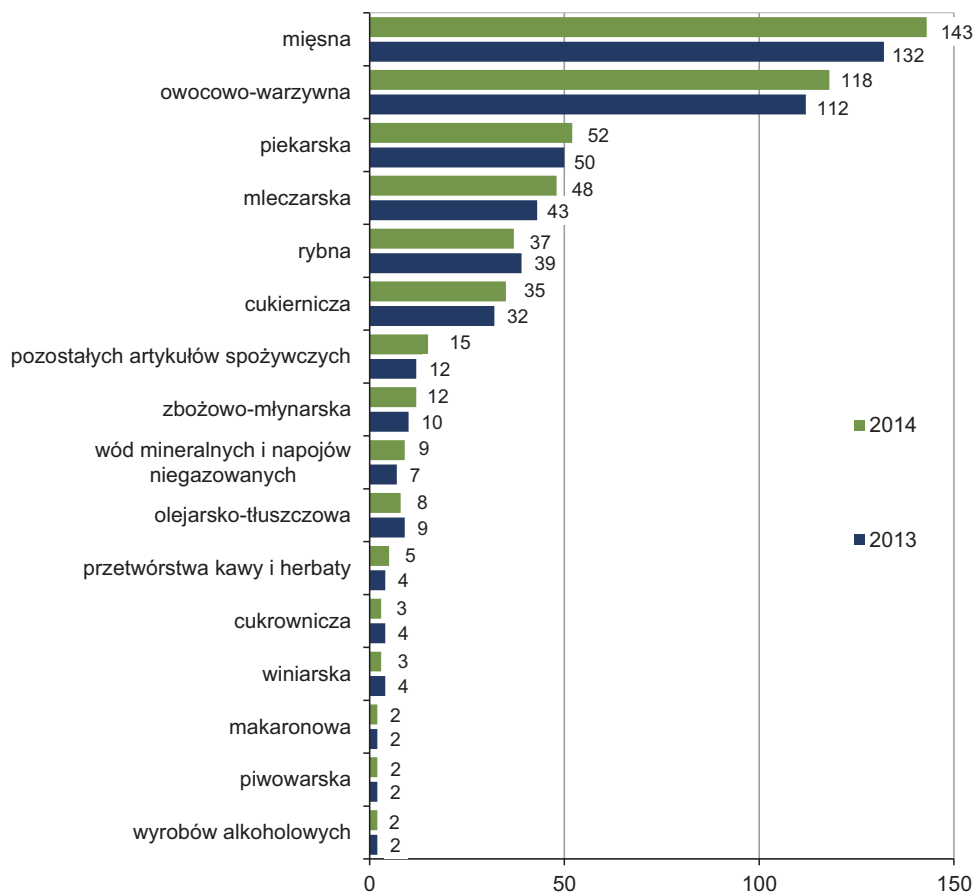
Źródło: obliczenia własne na podstawie danych jednostek certyfikujących.

<sup>60</sup> G. Morkis, *Stosowanie systemów zarządzania...*, op. cit., s. 123.



Poza nieobligatoryjnymi systemami zarządzania jakością zgodnymi z normami ISO przedsiębiorstwa przemysłu spożywczego coraz chętniej wdrażają i stosują także standardy wymagane przez zagraniczne sieci handlowe, w tym głównie system BRC (*British Retail Consortium*) oraz IFS (*International Food Standard*). Ich podstawowym celem jest zapewnienie bezpieczeństwa żywności dostępnej w danej sieci handlowej poprzez ścisłą ocenę stopnia tego bezpieczeństwa i zgodność z obowiązującymi w tym zakresie normami prawnymi.

Rysunek 5.4. Liczba przedsiębiorstw przemysłu spożywczego (według branż) posiadających certyfikat standardu BRC w 2013 i 2014 roku



Źródło: obliczenia własne na podstawie danych British Retail Consortium ([www.brcdirectory.com](http://www.brcdirectory.com)).

Przed uzyskaniem certyfikatu BRC firmy spożywcze zobligowane są: wdrożyć i stosować GHP, GMP oraz system HACCP zgodnie z *Codex Alimentarius*, udokumentować wdrożony system zarządzania jakością, zapewnić kon-



trołę wytwarzanych produktów na każdym etapie oraz stały nadzór procesu produkcyjnego, jak również spełniać wymagania higieniczno-sanitarne oraz medyczne w odniesieniu do zatrudnionego personelu.

W latach 2006-2014 liczba przedsiębiorstw posiadających aktualne certyfikaty standardów BRC zwiększyła się z 11 do 494. W grupie tej przeważały firmy z branży mięsnej oraz owocowo-warzywnej. Na dalszych miejscach uplasowały się przedsiębiorstwa przemysłu piekarskiego, mleczarskiego, rybnego oraz cukierniczego (rys. 5.4).

Posiadanie aktualnych certyfikatów systemów wymaganych przez zagraniczne sieci handlowe stanowi ważny aspekt w postrzeganiu firmy jako rzetelnego, odpowiedzialnego partnera handlowego. Informuje potencjalnych kontrahentów, że przedsiębiorstwo systematycznie dostosowuje swoją działalność do współczesnych wymagań rynku, poprzez m.in. wychodzenie naprzeciw potrzebom i oczekiwaniom konsumentów oraz stały nadzór nad jakością i bezpieczeństwem oferowanych produktów. W warunkach rosnącej konkurencji oraz nadmiaru podaży wzrost orientacji na klienta oraz dbałość o jakość i bezpieczeństwo zdrowotne wytwarzanych towarów jest obecnie jednym z kluczowych elementów zapewniających funkcjonowanie oraz utrzymanie się przedsiębiorstwa na rynku spożywczym.

#### **5.4. Podsumowanie i wnioski**

Wieloletnie monitorowanie stanu wdrażania systemów zapewnienia i zarządzania bezpieczeństwem i jakością w przedsiębiorstwach przemysłu spożywczego pozwala stwierdzić, że akcesja Polski do Unii Europejskiej wywarła duży wpływ na tempo wdrożeń i poziom stosowania tych systemów (szczególnie obligatoryjnych, tj. GHP, GMP i HACCP) przez producentów żywności. Zjawisko to było szczególnie widoczne w pierwszych latach integracji. W tym czasie systematycznie zwiększała się liczba firm tego sektora stosujących obligatoryjne systemy zarządzania, co wynikało z konieczności dostosowania zakładów do unijnych wymogów higieniczno-sanitarnych i przepisów prawa żywnościowego, ale również z chęci podniesienia poziomu konkurencyjności polskich przedsiębiorstw, zwłaszcza na rynku wspólnotowym.

W polskim przemyśle spożywczym można obecnie wyróżnić kilka grup przedsiębiorstw pod względem posiadanych systemów zarządzania jakością. Do pierwszej należą firmy, które wdrożyły i utrzymują wszystkie trzy obligatoryjne systemy zarządzania jakością, tj. GHP, GMP i HACCP. Druga grupa to przedsiębiorstwa, które wdrożyły i stosują system GHP/GMP i nie zamierzają wdrażać systemu HACCP, gdyż zostały z tego obowiązku zwolnione. Są to firmy wy-

tworzące żywność tradycyjną oraz przedsiębiorstwa mikro i małe (o zasięgu lokalnym). Trzecia grupa to mikro i małe firmy, które nie wdrożyły żadnego z trzech obligatoryjnych systemów zapewnienia bezpieczeństwa jakości żywności. Prawdopodobnie znaczna część tych przedsiębiorstw nie podejmie procedur wdrażających GHP/GMP i po roku lub dwóch latach zaprzestanie działalności, jak to miało miejsce w przypadku np. branży rybnej.

Zaobserwowano, że w ostatnich latach pomimo iż w większości branż przemysłu spożywczego liczba przedsiębiorstw, które wdrożyły obligatoryjne systemy zarządzania jakością cały czas rośnie, to dynamika tego zjawiska jest wyraźnie niższa niż w pierwszych latach integracji. Co więcej, odsetek firm stosujących obligatoryjne systemy zarządzania rośnie zazwyczaj znacznie wolniej niż ogólna liczba podmiotów działających w danej branży spożywczej.

W ostatnich latach wśród wszystkich branż przemysłu spożywczego największy postęp we wdrażaniu obligatoryjnych systemów zarządzania jakością, w tym systemu HACCP, odnotowano w przemyśle owocowo-warzywnym, piekarskim, zbożowo-młynarskim, cukierniczym, jak również w produkcji wód mineralnych i napojów bezalkoholowych. Odsetek wdrożeń tych systemów zmniejszył się natomiast w branży olejarsko-tłuszczowej. Dynamiczny ich spadek nastąpił także w przedsiębiorstwach produkujących pozostałe artykuły żywnościowe.

W chwili obecnej wdrożenie i posiadanie obligatoryjnych systemów zarządzania jakością przestało być istotnym narzędziem budowania przewagi konkurencyjnej. Stanowi ono raczej niezbędny wymóg funkcjonowania oraz utrzymania się przedsiębiorstwa zarówno na krajowym, jak i unijnym rynku spożywczym. O pozycji konkurencyjnej firm spożywczych coraz częściej decyduje natomiast posiadanie i certyfikowanie nieobligatoryjnych systemów zapewnienia jakości i bezpieczeństwa żywności. Nieobligatoryjne systemy zarządzania jakością, w tym głównie system ISO 22000 oraz standardy BRC, wdrożyła i utrzymuje bardzo niewielka liczba firm spożywczych (2-5%). W tej grupie znajdują się głównie liderzy poszczególnych branż. Odnotowano również spadek wdrażania i stosowania systemu ISO 9001.

## Zakończenie

Otoczenie zewnętrzne (czynniki makroekonomiczne) ma istotne znaczenie dla funkcjonowania gospodarek krajów, w tym również na stan i rozwój poszczególnych jej sektorów, szczególnie w dobie dynamicznie postępujących procesów globalizacji. Czym bardziej rozwinięta gospodarka, tym z reguły zamożniejsze społeczeństwo, które na żywność wydaje relatywnie mniejszą część swojego budżetu domowego. Z licznych badań, w tym również prowadzonych w IERiGŻ-PIB, wynika, że dochodowa elastyczność popytu na żywność jest niska, zwłaszcza w odniesieniu do produktów podstawowych, za które uważa się pieczywo, ziemniaki, margarynę czy cukier. Stosunkowo niską wrażliwością na dochody charakteryzuje się również spożycie mięsa wieprzowego i drobiowego, makaronów oraz olejów roślinnych. Oczywiście w społeczeństwach o niskich dochodach, gdzie znacząca jego część przeznaczana na zakup żywności wskaźnik ten jest wyższy i bardziej elastyczny.

W ostatnich 15 latach (2000-2014) otoczenie zewnętrzne było raczej korzystne dla rozwoju przemysłu spożywczego w krajach UE-27/28, w tym zwłaszcza dla jej nowych członków, którzy stali się beneficjentami akcesji do struktur Unii Europejskiej. Wprawdzie w 2008 roku wybuchł światowy kryzys finansowy i gospodarczy, który spowodował spadek PKB wśród największych gospodarek świata, w tym też i w krajach Unii Europejskiej, ale większość państw w dość krótkim czasie powróciła na ścieżkę wzrostu gospodarczego.

Przystąpienie nowych krajów członkowskich do Unii Europejskiej spowodowało przyspieszenie rozwoju gospodarczego w tych krajach oraz szybszą konwergencję między krajami UE-12/13 a UE-15. To zbliżanie gospodarek widoczne jest m.in. w zmniejszaniu dystansu np. w PKB/mieszkańca między krajami Wspólnoty. Rosnąca zamożność społeczeństw wśród krajów rozwijających się oznacza większy popyt wewnętrzny m.in. na żywność, także bardziej przetworzoną i o wyższej jakości.

Z licznych badań i analiz wynika, że polski przemysł spożywczy (w którym obecny jest także kapitał zagraniczny) był jednym z najszybciej rozwijających się wśród krajów Unii Europejskiej w ostatniej dekadzie. Wbrew wcześniejszym niektórym opiniom nie staliśmy się importerem netto żywności z Zachodu, a z roku na rok zwiększamy nasz eksport i poprawiamy saldo wymiany handlowej. Tym samym umacniamy swoją pozycję liczącego się producenta żywności wśród krajów Wspólnoty. Nie obyło się jednak bez „turbulencji” na poszczególnych rynkach rolnych, czego skutki odczuli również przetwórcy żywności, jak chociażby branża drobiarska (wystąpienie ptasiej grypy w 2007 roku) czy branża

mięsna (wprowadzenie zakazu uboju rytualnego z początkiem 2013 roku, wystąpienie ognisk afrykańskiego pomoru świń (ASF) na początku 2014 roku, wprowadzenie embarga na eksport wieprzowiny z Polski przez kraje trzecie).

Głównym rynkiem zbytu dla eksportowanych z Polski produktów żywnościowych jest i pozostanie rynek unijny. Jest to rynek zamożny (zwłaszcza mieszkańcy UE-15), w wielu produktach samowystarczalny, mający także nadwyżki, co powoduje coraz większą konkurencję. Wejście w życie umowy CETA, a w przyszłości także umowy TTIP (między Stanami Zjednoczonymi a Unią Europejską) oznacza, że jeżeli nie zniesione, to ograniczone zostaną bariery handlowe produktami rolno-spożywczymi, co niewątpliwie zaostrzy konkurencję na tych rynkach. Ostatnie wydarzenia (embargo na eksport mięsa wieprzowego z Polski wprowadzone przez kraje trzecie czy sankcje nałożone przez Rosję w lipcu i sierpniu 2014 roku na podstawowe produkty żywnościowe z Unii Europejskiej) wskazują na potrzebę większej dywersyfikacji polskiego eksportu produktów rolno-spożywczych. Liczne przykłady wskazują, że polscy przetwórcy potrafią sobie radzić także w trudnych warunkach, ważne, żeby mieli jednakowe warunki konkurowania.

## **Aneks statystyczny**



Aneks 2.1. Dynamika PKB w krajach Unii Europejskiej (w proc., w cenach stałych, rok do roku)

Kraje	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014
<b>UE-27/28</b>	3,9	2,0	1,2	1,3	2,5	2,0	3,4	3,1	0,5	-4,4	2,1	1,7	-0,5	0,0	1,3
Austria	3,4	0,8	1,6	0,8	2,5	2,5	3,7	3,6	1,5	-3,8	1,9	3,1	0,9	0,2	0,3
Belgia	3,7	0,8	1,5	1,0	3,0	1,8	2,7	3,0	1,0	-2,6	2,5	1,6	0,1	0,3	1,1
Bułgaria	5,4	4,1	4,5	5,0	6,6	6,2	6,5	6,9	5,8	-5,0	0,7	2,0	0,5	1,1	1,7
Chorwacja	.	.	.	.	4,1	4,2	4,9	5,2	2,1	-7,4	-1,7	-0,3	-2,2	-0,9	-0,4
Cypr	5,0	4,0	2,1	1,9	4,2	3,9	4,1	4,9	3,6	-2,0	1,4	0,3	-2,4	-5,4	-2,3
Czechy	3,6	2,5	1,9	3,6	4,5	6,3	7,0	5,5	2,7	-4,8	2,3	2,0	-0,8	-0,7	2,0
Dania	3,5	0,7	0,5	0,4	2,3	2,4	3,4	0,8	-0,7	-5,1	1,6	1,2	-0,7	-0,5	1,1
Estonia	10,8	7,7	7,9	7,6	7,2	9,4	10,4	7,9	-5,3	-14,7	2,5	8,3	4,7	1,6	2,1
Finlandia	5,0	2,6	1,6	1,8	3,7	2,8	4,4	5,2	0,7	-8,3	3,0	2,6	-1,5	-1,2	-0,1
Francja	3,9	1,9	1,0	1,1	2,5	1,9	2,5	2,4	0,2	-2,9	2,0	2,1	0,3	0,3	0,4
Grecja	4,5	5,1	3,4	5,6	4,9	2,9	5,5	3,5	-0,4	-4,4	-5,4	-8,9	-6,6	-3,9	0,8
Hiszpania	5,0	3,6	2,7	3,1	3,3	3,6	4,1	3,8	1,1	-3,6	0,0	-0,6	-2,1	-1,2	1,4
Holandia	3,9	1,9	0,1	0,3	2,2	2,6	3,4	4,2	2,1	-3,3	1,1	1,7	-1,6	-0,7	0,9
Irlandia	9,4	5,8	6,4	4,5	4,7	6,4	5,4	4,9	-2,6	-6,4	-0,3	2,8	-0,3	0,2	4,8
Litwa	4,1	6,6	6,9	10,2	7,4	7,8	7,8	11,1	2,6	-14,8	1,6	6,1	3,8	3,3	2,9
Luksemburg	8,4	2,5	4,1	1,5	4,5	5,2	4,9	6,5	0,5	-5,3	5,1	2,6	-0,2	2,0	.
Łotwa	6,9	8,0	6,5	7,2	8,7	10,6	11,2	9,8	-3,2	-14,2	-2,9	5,0	4,8	4,2	2,4
Malta	.	-1,6	2,6	-0,3	0,4	4,1	2,6	4,0	3,3	-2,5	3,5	2,3	2,5	2,7	3,5
Niemcy	3,2	1,2	0,0	-0,2	1,2	0,8	3,7	3,3	1,1	-5,6	4,1	3,6	0,4	0,1	1,6
<b>Polska</b>	<b>4,3</b>	<b>1,2</b>	<b>1,4</b>	<b>3,9</b>	<b>5,3</b>	<b>3,6</b>	<b>6,2</b>	<b>7,2</b>	<b>3,9</b>	<b>2,6</b>	<b>3,7</b>	<b>4,8</b>	<b>1,8</b>	<b>1,7</b>	<b>3,4</b>
Portugalia	3,9	2,0	0,8	-0,8	1,5	0,9	1,4	2,5	0,2	-3,0	1,9	-1,8	-4,0	-1,6	0,9
Rumunia	2,1	5,7	5,1	5,2	8,5	4,2	7,9	6,9	8,5	-7,1	-0,8	1,1	0,6	3,4	2,8
Słowacja	0,7	3,2	4,8	4,7	5,2	6,5	8,3	10,7	5,4	-5,3	4,8	2,7	1,6	1,4	2,4
Słowenia	4,1	2,7	4,0	2,8	4,3	4,5	5,8	6,9	3,3	-7,8	1,2	0,6	-2,6	-1,0	2,6
Szwecja	4,3	1,1	2,4	1,9	4,1	3,3	4,3	3,4	-0,6	-5,2	6,0	2,7	-0,3	1,3	2,1
Węgry	5,2	4,1	4,4	4,3	4,7	3,9	3,9	0,5	0,9	-6,6	0,8	1,8	-1,5	1,5	3,6
Wielka Brytania	3,8	2,4	2,1	2,8	3,0	2,2	2,8	2,6	-0,3	-4,3	1,9	1,6	0,7	1,7	2,8
Włochy	3,6	1,8	0,5	0,0	1,5	0,7	2,2	1,5	-1,0	-5,5	1,7	0,6	-2,8	-1,7	-0,4

Źródło: opracowanie własne na podstawie Roczników Statystycznych GUS 2007, 2009, 2013, 2014 oraz danych Eurostat (2012, 2014).

Aneks 2.2. Produkt krajowy brutto w krajach UE-27/28 w cenach rynkowych (w mld euro)

Kraje	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014
<b>UE-27/28</b>	<b>9 531,0</b>	<b>9 924,5</b>	<b>10 290,5</b>	<b>10 463,1</b>	<b>10 988,8</b>	<b>11 473,6</b>	<b>12 136,8</b>	<b>12 866,6</b>	<b>12 945,5</b>	<b>12 204,5</b>	<b>12 749,3</b>	<b>13 132,6</b>	<b>13 385,1</b>	<b>13 498,1</b>	<b>13 900,9</b>
<b>UE-15</b>	<b>9 085,0</b>	<b>9 422,5</b>	<b>9 754,6</b>	<b>9 926,5</b>	<b>10 401,9</b>	<b>10 790,9</b>	<b>11 370,1</b>	<b>11 973,0</b>	<b>11 932,7</b>	<b>11 307,2</b>	<b>11 781,9</b>	<b>12 116,9</b>	<b>12 356,8</b>	<b>12 447,2</b>	<b>12 820,0</b>
<b>UE-12/13</b>	<b>446,0</b>	<b>502,0</b>	<b>535,9</b>	<b>536,6</b>	<b>586,9</b>	<b>682,7</b>	<b>766,7</b>	<b>893,4</b>	<b>1 012,8</b>	<b>897,3</b>	<b>967,4</b>	<b>1 015,7</b>	<b>1 028,3</b>	<b>1 050,9</b>	<b>1 080,9</b>
Austria	213,2	220,1	226,3	231,0	241,5	253,0	266,5	282,3	291,9	286,2	294,6	308,6	317,1	322,9	329,3
Belgia	258,2	265,8	275,1	282,6	298,7	311,5	326,7	344,7	354,1	348,8	365,1	379,1	387,4	392,7	400,6
Bułgaria	14,3	15,9	17,4	18,7	21,0	24,0	27,3	32,7	37,4	37,2	37,7	41,0	41,7	41,9	42,8
Cypr	10,7	11,5	12,0	12,8	13,8	14,9	16,1	17,4	18,8	18,4	19,1	19,5	19,4	18,1	17,5
Czechy	66,6	75,2	86,8	88,0	95,9	109,4	123,7	138,0	161,0	148,4	156,4	163,6	160,7	156,9	154,7
Dania	178,0	184,0	189,8	193,4	202,3	212,9	225,6	233,4	241,1	230,2	241,5	246,1	250,8	252,9	257,8
Estonia	6,2	7,0	7,8	8,7	9,7	11,3	13,5	16,2	16,5	14,1	14,7	16,7	18,0	19,0	20,0
Finlandia	136,3	144,4	148,3	151,6	158,5	164,4	172,6	186,6	193,7	181,0	187,1	196,9	199,8	202,7	205,2
Francja	1 485,3	1 544,6	1 594,3	1 637,4	1 710,8	1 772,0	1 853,3	1 945,7	1 995,9	1 939,0	1 998,5	2 059,3	2 086,9	2 116,6	2 132,4
Grecja	143,5	152,0	162,3	178,6	193,0	199,2	217,8	232,8	242,1	237,4	226,2	207,8	194,2	182,4	179,1
Hiszpania	646,3	699,5	749,3	803,5	861,4	930,6	1 008,0	1 080,8	1 116,2	1 079,0	1 080,9	1 070,4	1 042,9	1 031,3	1 041,2
Holandia	448,1	476,7	494,5	506,7	523,9	545,6	579,2	613,3	639,2	617,5	631,5	642,9	645,2	650,9	662,8
Irlandia	108,4	121,9	135,9	145,8	156,2	170,0	184,9	197,1	187,5	169,4	166,2	173,9	174,8	179,4	189,0
Litwa	12,5	13,7	15,2	16,7	18,2	21,0	24,1	29,0	32,7	26,9	28,0	31,3	33,3	35,0	36,4
Luksemburg	23,2	23,5	24,8	25,9	27,7	29,7	33,4	36,8	37,6	36,3	39,5	42,2	43,6	46,3	49,4
Lotwa	8,6	9,4	10,1	10,5	11,7	13,7	17,2	22,6	24,3	18,7	17,8	20,1	22,0	22,8	23,7
Malta	4,4	4,5	4,7	4,8	4,9	5,1	5,4	5,8	6,1	6,1	6,6	6,9	7,2	7,5	7,9
Niemcy	2 116,5	2 179,9	2 209,3	2 220,1	2 270,6	2 300,9	2 393,3	2 513,2	2 561,7	2 460,3	2 580,1	2 703,1	2 754,9	2 820,8	2 915,7
<b>Polska</b>	<b>186,4</b>	<b>212,4</b>	<b>210,1</b>	<b>192,3</b>	<b>204,8</b>	<b>244,8</b>	<b>273,4</b>	<b>313,7</b>	<b>363,7</b>	<b>314,7</b>	<b>359,8</b>	<b>377,0</b>	<b>386,1</b>	<b>396,1</b>	<b>413,1</b>
Portugalia	128,5	135,8	142,6	146,2	152,4	158,7	166,2	175,5	178,9	175,4	179,9	176,2	168,4	170,3	173,4
Rumunia	40,8	45,5	48,8	52,9	61,4	80,2	98,4	125,4	142,4	120,4	126,7	133,3	133,5	144,3	150,0
Słowacja	22,3	23,9	26,4	30,1	34,8	39,3	45,4	56,1	65,7	63,8	67,2	70,2	72,2	73,6	75,2
Słowenia	21,9	23,2	25,1	26,3	27,7	29,2	31,6	35,2	38,0	36,2	36,3	36,9	36,0	35,9	37,3
Szwecja	281,9	267,8	280,5	293,4	307,4	313,2	334,9	356,4	352,3	309,7	363,1	404,9	423,3	435,8	430,6
Węgry	51,2	59,9	71,7	75,2	83,5	90,5	91,3	101,6	107,5	93,7	98,2	100,7	99,0	101,3	104,2
Wielka Brytania	1 686,0	1 715,8	1 782,8	1 719,8	1 849,4	1 945,6	2 063,3	2 168,9	1 908,4	1 667,6	1 813,3	1 866,0	2 053,6	2 042,9	2 253,3
Włochy	1 239,8	1 299,4	1 346,4	1 391,3	1 449,0	1 490,4	1 549,2	1 610,3	1 632,9	1 573,7	1 605,7	1 638,9	1 614,7	1 606,9	1 613,9

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych Eurostat.



Aneks 2.3. Produkt krajowy brutto w krajach UE-27/28 według parytetu siły nabywczej PPP (w mld euro)

Kraje	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013
<b>UE-27/28</b>	<b>9 531,0</b>	<b>9 924,5</b>	<b>10 290,5</b>	<b>10 463,1</b>	<b>10 988,8</b>	<b>11 473,6</b>	<b>12 136,8</b>	<b>12 866,4</b>	<b>12 945,5</b>	<b>12 204,5</b>	<b>12 749,3</b>	<b>13 132,6</b>	<b>13 385,1</b>	<b>13 498,1</b>
<b>UE-15</b>	<b>8 539,9</b>	<b>8 857,1</b>	<b>9 266,9</b>	<b>9 330,9</b>	<b>9 881,8</b>	<b>10 143,5</b>	<b>10 801,6</b>	<b>11 374,4</b>	<b>11 336,1</b>	<b>10 515,7</b>	<b>11 075,0</b>	<b>11 389,9</b>	<b>11 615,4</b>	<b>11 700,3</b>
<b>UE-12/13</b>	<b>936,6</b>	<b>1 049,2</b>	<b>1 114,7</b>	<b>1 105,4</b>	<b>1 185,5</b>	<b>1 242,5</b>	<b>1 242,1</b>	<b>1 500,9</b>	<b>1 590,1</b>	<b>1 426,7</b>	<b>1 547,8</b>	<b>1 584,5</b>	<b>1 624,7</b>	<b>1 755,0</b>
Austria	204,7	204,7	215,0	219,4	231,8	237,8	253,2	268,2	268,6	254,7	265,2	277,8	288,5	290,6
Belgia	250,5	257,8	269,6	271,3	280,8	289,7	300,5	313,7	318,7	303,4	328,6	341,2	352,6	349,5
Bulgaria	45,0	49,0	52,3	55,5	60,0	67,2	75,2	86,7	89,7	83,8	83,7	91,7	92,6	91,4
Cypr	12,5	13,4	13,8	14,3	15,5	16,7	18,2	27,2	28,2	27,1	21,2	21,4	22,1	21,0
Czechy	145,3	154,2	159,8	168,0	180,3	191,4	202,9	222,2	227,0	219,6	214,2	224,1	228,2	227,6
Dania	137,1	138,0	144,2	141,1	149,7	155,4	162,4	170,4	171,2	161,1	176,3	179,6	183,1	182,1
Estonia	12,0	12,8	14,1	15,5	17,0	18,7	21,4	24,7	23,3	20,5	21,3	23,7	25,0	25,7
Finlandia	118,5	121,3	126,0	125,8	136,3	141,4	145,0	160,5	162,7	150,3	157,2	163,4	165,8	164,2
Francja	1 366,5	1 436,5	1 498,6	1 473,7	1 522,6	1 593,3	1 630,9	1 712,2	1 716,4	1 609,4	1 778,6	1 832,8	1 857,4	1 883,7
Grecja	180,8	194,5	209,3	217,9	233,5	233,0	215,7	263,1	263,9	249,3	246,6	224,4	217,5	213,5
Hiszpania	762,6	804,5	869,2	899,9	956,2	1 032,9	1 139,0	1 221,3	1 194,3	1 143,8	1 167,4	1 156,0	1 157,6	1 134,4
Holandia	434,6	448,1	464,8	461,1	482,0	507,4	550,3	588,7	594,4	543,4	568,4	578,6	587,1	592,3
Irlandia	97,5	103,6	114,2	121,0	129,6	141,1	153,5	165,5	153,8	144,0	149,5	158,3	160,9	163,3
Litwa	26,5	29,0	31,6	35,5	37,8	40,7	46,5	51,4	53,3	39,6	47,9	52,2	55,7	57,0
Luksemburg	21,3	21,2	22,5	23,0	24,9	25,9	29,1	32,4	33,1	30,5	32,4	34,6	35,7	37,5
Lotwa	16,8	18,2	20,2	22,0	24,0	26,6	29,8	35,8	34,8	27,7	28,3	31,0	33,2	34,0
Malta	6,3	6,4	6,7	7,0	7,2	7,6	8,0	8,4	8,5	8,3	9,0	9,2	9,6	9,9
Niemcy	1 904,8	1 961,9	1 988,4	2 042,5	2 134,4	2 231,8	2 345,4	2 463,0	2 433,7	2 312,7	2 476,9	2 595,0	2 672,2	2 708,0
<b>Polska</b>	<b>354,1</b>	<b>359,0</b>	<b>380,4</b>	<b>386,5</b>	<b>417,9</b>	<b>440,7</b>	<b>470,3</b>	<b>523,8</b>	<b>545,5</b>	<b>550,7</b>	<b>597,3</b>	<b>640,9</b>	<b>668,0</b>	<b>685,3</b>
Portugalia	159,3	165,7	172,6	173,9	178,3	193,6	211,1	222,8	225,4	210,5	215,9	209,6	208,8	209,4
Rumunia	112,6	123,8	131,3	141,3	162,1	171,7	198,8	232,0	267,7	243,2	256,0	263,9	277,7	282,7
Słowacja	52,1	56,1	60,6	63,2	67,4	74,3	82,7	93,1	99,2	94,4	99,5	103,8	106,1	108,2
Słowenia	30,7	32,1	34,1	35,2	38,0	40,1	43,2	45,7	47,4	43,0	43,1	44,3	45,0	44,5
Szwecja	225,5	227,6	235,6	240,6	258,2	260,0	284,6	306,5	303,0	275,6	299,0	311,8	317,5	326,8
Węgry	107,0	119,2	129,7	133,1	140,3	146,7	153,5	155,5	167,7	153,6	165,0	172,2	172,2	176,2
Wielka Brytania	1 399,4	1 458,4	1 515,4	1 565,0	1 664,5	1 751,1	1 857,0	1 887,0	1 870,2	1 751,0	1 722,7	1 754,1	1 807,2	1 879,5
Włochy	1 314,1	1 377,4	1 359,8	1 363,5	1 376,6	1 430,8	1 518,2	1 594,2	1 583,9	1 526,4	1 541,5	1 573,3	1 566,2	1 590,8

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych Eurostat.

Aneks 2.4. Produkt krajowy brutto na 1 mieszkańca w krajach UE-27/28 według parytetu siły nabywczej PPP (w tys. euro)

Kraje	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013
<b>UE-27/28</b>	<b>19,8</b>	<b>20,5</b>	<b>21,2</b>	<b>21,5</b>	<b>22,5</b>	<b>23,4</b>	<b>24,7</b>	<b>26,0</b>	<b>26,1</b>	<b>24,5</b>	<b>25,6</b>	<b>26,3</b>	<b>26,7</b>	<b>26,9</b>
<b>UE-15</b>	<b>22,6</b>	<b>23,4</b>	<b>24,3</b>	<b>24,4</b>	<b>25,7</b>	<b>26,2</b>	<b>27,7</b>	<b>29,0</b>	<b>28,8</b>	<b>26,5</b>	<b>27,9</b>	<b>28,5</b>	<b>29,0</b>	<b>29,1</b>
<b>UE-12/13</b>	<b>8,9</b>	<b>10,0</b>	<b>10,7</b>	<b>10,7</b>	<b>11,5</b>	<b>12,1</b>	<b>12,1</b>	<b>14,6</b>	<b>15,6</b>	<b>14,0</b>	<b>15,3</b>	<b>15,6</b>	<b>16,1</b>	<b>17,4</b>
Austria	25,6	25,5	26,7	27,1	28,5	29,0	30,7	32,4	32,3	30,6	31,8	33,2	34,3	34,4
Belgia	24,5	25,1	26,1	26,2	27,0	27,7	28,6	29,6	29,9	28,2	30,3	31,0	31,8	31,3
Bułgaria	5,5	6,0	6,6	7,1	7,7	8,7	9,9	11,4	11,9	11,2	11,3	12,4	12,6	12,5
Cypr	18,0	19,2	19,6	20,1	21,4	22,8	24,4	35,8	36,3	34,0	25,8	25,5	25,7	24,3
Czechy	14,1	15,1	15,7	16,5	17,7	18,8	19,9	21,7	21,9	21,1	20,5	21,4	21,7	21,6
Dania	25,7	25,8	26,9	26,2	27,7	28,7	29,9	31,3	31,3	29,2	31,9	32,3	32,8	32,5
Estonia	8,6	9,2	10,2	11,3	12,4	13,8	15,8	18,4	17,4	15,4	16,0	17,8	18,9	19,4
Finlandia	22,9	23,4	24,3	24,2	26,1	27,0	27,6	30,4	30,7	28,2	29,4	30,4	30,7	30,3
Francja	22,6	23,6	24,4	23,8	24,4	24,8	25,8	26,9	26,8	25,0	27,5	28,2	28,5	28,7
Grecja	16,6	17,8	19,1	19,8	21,2	21,0	19,4	23,6	23,6	22,3	22,0	20,2	19,6	19,4
Hiszpania	19,0	19,9	21,2	21,5	22,5	23,9	25,9	27,3	26,2	24,7	25,1	24,8	24,7	24,3
Holandia	27,4	28,0	28,9	28,5	29,6	31,1	33,7	36,0	36,2	33,0	34,3	34,7	35,1	35,3
Irlandia	25,8	27,0	29,3	30,5	32,2	34,3	36,5	38,1	34,5	31,9	32,9	34,6	35,1	35,6
Litwa	7,5	8,3	9,1	10,3	11,1	12,1	14,1	15,8	16,6	12,4	15,3	17,1	18,5	19,2
Luksemburg	49,2	48,2	50,8	51,4	54,7	56,1	62,0	67,9	68,5	61,7	64,6	67,6	68,1	69,9
Łotwa	7,0	7,7	8,7	9,6	10,6	11,8	13,4	16,2	15,9	12,8	13,3	15,0	16,2	16,8
Malta	16,5	16,2	17,0	17,6	17,9	18,8	19,8	20,7	20,9	20,2	21,8	22,3	22,9	23,6
Niemcy	23,2	23,8	24,1	24,7	25,9	27,1	28,5	29,9	29,6	28,2	30,3	31,7	32,7	33,0
<b>Polska</b>	<b>9,3</b>	<b>9,4</b>	<b>9,9</b>	<b>10,1</b>	<b>10,9</b>	<b>11,5</b>	<b>12,3</b>	<b>13,7</b>	<b>14,3</b>	<b>14,4</b>	<b>15,7</b>	<b>16,8</b>	<b>17,6</b>	<b>18,0</b>
Portugalia	15,5	16,0	16,6	16,7	17,0	18,4	20,1	21,2	21,4	19,9	20,4	19,8	19,8	20,0
Rumunia	5,0	5,5	6,0	6,5	7,5	8,0	9,4	11,0	13,0	11,9	12,6	13,1	13,8	14,1
Słowacja	9,6	10,4	11,3	11,8	12,6	13,8	15,4	17,3	18,4	17,5	18,5	19,3	19,6	20,0
Słowenia	15,4	16,1	17,1	17,7	19,0	20,1	21,6	22,7	23,6	21,2	21,1	21,6	21,9	21,6
Szwecja	25,4	25,6	26,4	26,9	28,8	28,8	31,5	33,6	33,0	29,8	32,0	33,1	33,5	34,2
Węgry	10,5	11,7	12,7	13,1	13,9	14,5	15,2	15,4	16,7	15,3	16,5	17,2	17,3	17,8
Wielka Brytania	23,8	24,7	25,6	26,3	27,8	29,1	30,6	30,9	30,4	28,2	27,6	27,8	28,5	29,4
Włochy	23,1	24,2	23,9	23,9	23,9	24,7	26,1	27,4	27,0	25,9	26,0	26,5	26,4	26,7

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych Eurostat.

Aneks 4.1. Wartość produkcji żywności, napojów i tytoniu (w cenach bieżących, w mld euro)

Kraje	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013
Austria	11,0	11,2	11,8	11,8	12,0	12,7	12,8	14,0	15,4	16,9	17,4	18,4	19,0	19,7
Belgia	26,0	28,2	28,5	29,1	29,9	29,9	32,0	34,8	36,2	38,1	38,2	43,7	41,4	45,3
Dania	18,1	20,0	19,9	20,8	20,8	21,2	21,3	20,8	21,1	18,6	19,6	19,8	21,7	22,1
Finlandia	7,5	7,9	8,0	8,2	8,2	8,3	8,5	9,0	9,8	9,1	9,3	9,9	10,7	11,0
Francja	126,9	135,5	139,4	138,9	138,0	141,5	144,4	150,9	154,4	143,0	144,3	155,8	160,7	150,8
Grecja	8,2	8,5	8,8	9,1	10,0	10,0	11,2	11,7	12,9	12,9	13,0	14,8	12,5	12,5
Hiszpania	61,6	68,7	70,5	73,2	79,9	84,0	85,5	89,7	95,6	87,1	89,8	96,2	97,1	98,2
Holandia	45,1	47,0	46,2	47,4	49,8	47,8	49,9	55,6	59,0	56,6	53,6	59,0	60,8	56,6
Irlandia	18,0	19,1	19,6	21,1	21,6	22,0	21,6	21,4	21,5	19,7	21,8	22,1	24,5	25,0
Luksemburg	0,5	0,6	0,7	0,7	0,8	0,8	0,8	0,8	0,8	0,7	0,8	0,8	.	0,9
Niemcy	140,1	143,9	144,7	147,8	161,9	151,2	158,4	165,6	173,9	161,6	169,7	178,1	185,6	190,0
Portugalia	10,2	10,8	10,5	10,7	11,2	11,2	11,4	12,4	13,8	12,5	12,6	13,2	13,7	13,7
Szwecja	13,4	13,3	13,6	13,9	14,1	14,1	14,4	14,4	15,0	13,3	14,8	16,1	17,2	17,0
Wielka Brytania	111,9	111,1	111,9	103,7	111,0	108,8	110,9	111,5	110,0	102,0	110,6	109,1	117,9	119,0
Włochy	84,5	99,3	99,6	101,2	106,5	104,1	100,9	107,8	114,9	108,5	109,5	114,9	122,7	122,0
<b>Polska</b>	<b>25,5</b>	<b>25,8</b>	<b>26,0</b>	<b>27,6</b>	<b>29,3</b>	<b>34,4</b>	<b>38,0</b>	<b>44,3</b>	<b>48,4</b>	<b>40,6</b>	<b>44,2</b>	<b>48,2</b>	<b>52,2</b>	<b>52,8</b>
Bułgaria	1,9	2,0	2,2	2,4	2,8	3,1	3,6	4,1	4,8	4,5	4,7	4,8	5,0	5,3
Chorwacja	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.
Cypr	0,9	1,0	1,0	1,0	1,1	1,2	1,2	1,3	1,3	1,3	1,3	1,4	1,4	1,4
Czechy	8,3	8,5	9,2	9,5	10,2	11,2	11,5	12,1	13,2	11,6	11,7	12,5	12,8	13,0
Estonia	0,7	0,7	0,8	0,8	0,9	1,0	1,1	1,2	1,3	1,1	1,2	1,3	1,4	1,5
Litwa	1,5	1,7	1,8	1,9	2,0	2,1	2,4	2,9	3,0	2,8	3,0	3,5	3,8	3,9
Łotwa	1,0	1,1	1,1	1,1	1,2	1,3	1,5	1,7	1,8	1,5	1,5	1,7	1,8	1,9
Malta	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.
Rumunia	4,7	5,2	5,2	5,5	6,2	7,4	8,6	10,4	11,2	9,6	9,7	10,5	11,2	10,5
Słowacja	2,0	2,1	2,3	2,3	2,4	2,4	2,6	2,9	3,5	3,0	3,2	3,6	3,8	3,9
Słowenia	1,6	1,6	1,6	1,7	1,7	1,7	1,8	1,8	1,9	1,8	1,8	1,9	1,8	1,8
Węgry	6,4	8,0	8,5	9,6	9,6	9,3	10,0	9,8	10,6	9,0	9,1	9,7	10,5	10,5
<b>UE-15</b>	<b>683,0</b>	<b>725,1</b>	<b>733,7</b>	<b>737,6</b>	<b>775,7</b>	<b>767,6</b>	<b>784,0</b>	<b>820,4</b>	<b>854,3</b>	<b>800,6</b>	<b>825,0</b>	<b>871,9</b>	<b>918,0</b>	<b>903,8</b>
<b>UE-12/13</b>	<b>54,5</b>	<b>57,7</b>	<b>59,7</b>	<b>63,4</b>	<b>67,4</b>	<b>75,1</b>	<b>82,3</b>	<b>92,5</b>	<b>101,0</b>	<b>86,8</b>	<b>91,4</b>	<b>99,1</b>	<b>105,6</b>	<b>111,1</b>
<b>UE-27/28</b>	<b>737,5</b>	<b>782,8</b>	<b>793,4</b>	<b>801,0</b>	<b>843,1</b>	<b>842,7</b>	<b>866,3</b>	<b>912,9</b>	<b>955,3</b>	<b>887,4</b>	<b>916,4</b>	<b>971,0</b>	<b>1011,2</b>	<b>1014,9</b>

Źródło: obliczenia własne na podstawie danych Eurostat.

Aneks 4.2. Wartość produkcji żywności, napojów i tytoniu (w cenach porównywalnych, w mld euro)

Kraje	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013
Austria	10,6	10,4	11,2	11,2	11,5	11,9	12,2	13,3	14,2	15,0	15,7	16,6	17,3	17,7
Belgia	25,2	27,4	27,9	27,9	28,1	27,8	29,4	31,7	32,6	33,1	34,4	39,3	37,7	40,3
Dania	13,9	15,0	15,1	15,2	15,4	15,5	15,3	15,2	15,0	13,0	14,3	14,5	15,8	15,9
Finlandia	6,5	6,6	6,8	6,8	7,1	7,1	7,1	7,7	8,2	7,6	7,8	8,2	8,9	8,9
Francja	116,7	126,0	131,0	125,0	122,8	124,5	127,1	132,8	132,8	118,7	128,4	138,7	143,0	134,2
Grecja	10,3	10,9	11,4	11,1	12,1	11,7	11,1	13,2	14,1	13,5	14,2	16,0	14,0	14,6
Hiszpania	72,7	79,0	81,8	82,0	88,7	93,2	96,6	101,4	102,3	92,3	97,0	103,9	107,8	108,0
Holandia	43,7	44,2	43,4	43,1	45,8	44,5	47,4	53,4	54,9	49,8	48,2	53,1	55,3	51,5
Irlandia	16,2	16,2	16,5	17,5	17,9	18,3	17,9	18,0	17,6	16,7	19,6	20,1	22,5	22,8
Luksemburg	0,5	0,5	0,6	0,6	0,7	0,7	0,7	0,7	0,7	0,6	0,7	0,7	.	0,7
Niemcy	126,1	129,5	130,2	136,0	152,2	146,7	155,2	162,3	165,2	151,9	162,9	171,0	180,0	182,4
Portugalia	12,6	13,2	12,7	12,7	13,1	13,7	14,5	15,7	17,4	15,0	15,1	15,7	17,0	16,9
Szwecja	10,7	11,3	11,4	11,4	11,8	11,7	12,2	12,4	12,9	11,8	12,0	12,4	12,9	12,8
Wielka Brytania	92,9	94,4	95,1	94,4	99,9	97,9	99,8	97,0	107,8	107,1	105,1	102,6	103,8	109,5
Włochy	89,6	105,3	100,6	99,2	101,2	99,9	98,9	106,7	111,5	105,2	105,1	110,3	119,0	120,8
<b>Polska</b>	<b>48,5</b>	<b>43,6</b>	<b>47,1</b>	<b>55,5</b>	<b>59,8</b>	<b>61,9</b>	<b>65,4</b>	<b>74,0</b>	<b>72,6</b>	<b>71,1</b>	<b>73,4</b>	<b>81,9</b>	<b>90,3</b>	<b>91,3</b>
Bułgaria	6,0	6,2	6,6	7,1	8,0	8,7	9,9	10,9	11,5	10,1	10,4	10,8	11,1	11,6
Chorwacja	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	7,1
Cypr	1,0	1,2	1,2	1,1	1,2	1,3	1,4	2,0	2,0	1,9	1,4	1,5	1,6	1,6
Czechy	18,1	17,4	16,9	18,1	19,2	19,6	18,9	19,5	18,6	17,2	16,0	17,1	18,2	18,9
Estonia	1,4	1,3	1,4	1,4	1,6	1,7	1,7	1,8	1,8	1,6	1,7	1,8	1,9	2,0
Litwa	3,2	3,6	3,7	4,0	4,1	4,1	4,6	5,1	4,9	4,1	5,1	5,8	6,3	6,4
Łotwa	2,0	2,1	2,2	2,3	2,5	2,5	2,6	2,7	2,6	2,2	2,4	2,6	2,7	2,8
Malta	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.
Rumunia	13,0	14,1	14,0	14,7	16,4	15,8	17,4	19,2	21,1	19,4	19,6	20,8	23,3	20,6
Słowacja	4,7	4,9	5,3	4,8	4,7	4,5	4,7	4,8	5,3	4,4	4,7	5,3	5,6	5,7
Słowenia	2,2	2,2	2,2	2,3	2,3	2,3	2,5	2,3	2,4	2,1	2,1	2,3	2,3	2,2
Węgry	13,4	15,9	15,4	17,0	16,1	15,1	16,8	15,0	16,5	14,8	15,3	16,6	18,3	18,3
<b>UE-15</b>	<b>648,2</b>	<b>689,9</b>	<b>695,7</b>	<b>694,1</b>	<b>728,3</b>	<b>725,1</b>	<b>745,4</b>	<b>781,5</b>	<b>807,0</b>	<b>751,5</b>	<b>780,5</b>	<b>822,9</b>	<b>855,0</b>	<b>857,0</b>
<b>UE-12/13</b>	<b>113,5</b>	<b>112,5</b>	<b>116,0</b>	<b>128,3</b>	<b>135,9</b>	<b>137,5</b>	<b>145,9</b>	<b>157,4</b>	<b>159,2</b>	<b>148,9</b>	<b>152,3</b>	<b>166,7</b>	<b>181,6</b>	<b>188,5</b>
<b>UE-27/28</b>	<b>761,7</b>	<b>802,4</b>	<b>811,7</b>	<b>822,4</b>	<b>864,2</b>	<b>862,6</b>	<b>891,3</b>	<b>938,9</b>	<b>966,3</b>	<b>900,5</b>	<b>932,8</b>	<b>989,6</b>	<b>1036,6</b>	<b>1045,5</b>

Źródło: obliczenia własne na podstawie danych Eurostat.

Aneks 4.3. Zatrudnienie w dziale produkcji żywności, napojów i wyrobów tytoniowych (w tys. osób)

Kraje	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013
Austria	76,0	76,0	75,1	74,2	74,6	73,3	73,3	73,3	73,4	73,0	73,0	75,4	76,1	76,9
Belgia	93,0	93,8	92,0	90,6	91,6	89,9	89,7	92,7	91,6	91,0	89,8	91,8	89,1	90,0
Dania	88,3	88,0	85,2	83,1	78,8	75,6	71,9	71,6	70,0	60,3	57,4	55,0	62,7	63,4
Finlandia	40,7	39,6	39,5	39,8	37,4	36,9	34,6	36,0	39,0	38,6	37,5	38,1	38,5	38,0
Francja	593,4	610,0	615,9	615,7	616,6	594,7	596,9	592,8	525,8	583,5	598,7	597,7	577,2	592,6
Grecja	65,0	65,0	65,0	65,1	67,8	69,4	72,5	74,1	74,0	74,0	74,0	76,4	80,6	81,3
Hiszpania	350,8	352,8	355,3	357,5	363,5	374,3	375,0	369,8	373,6	359,6	358,4	356,3	351,3	349,9
Holandia	145,0	145,9	143,2	131,5	127,2	123,3	126,4	126,5	126,2	127,3	125,9	123,5	124,5	125,7
Irlandia	48,7	50,7	50,9	49,9	47,5	43,7	43,5	43,1	40,7	38,4	38,2	38,3	41,7	39,2
Luksemburg	4,2	4,1	4,3	5,0	5,2	5,1	5,1	5,1	5,1	5,1	5,1	5,0	.	5,2
Niemcy	877,4	797,1	799,2	823,9	824,4	822,9	790,9	798,1	810,6	765,2	837,6	827,3	850,8	859,1
Portugalia	101,5	98,6	95,5	102,5	100,8	103,5	104,6	107,5	106,0	106,0	105,3	103,9	99,5	100,4
Szwecja	65,6	64,4	70,2	66,1	65,2	62,2	60,7	59,5	58,0	56,7	57,4	59,6	56,5	56,3
Wielka Brytania	528,6	508,9	487,8	484,1	470,9	463,2	440,1	435,5	422,7	410,8	425,4	422,3	403,0	403,3
Włochy	329,1	328,4	327,0	339,0	347,5	351,1	363,0	365,1	354,1	351,6	351,0	342,0	338,8	346,3
<b>Polska</b>	<b>430,0</b>	<b>420,0</b>	<b>415,0</b>	<b>409,6</b>	<b>423,5</b>	<b>421,6</b>	<b>408,3</b>	<b>424,4</b>	<b>420,8</b>	<b>415,4</b>	<b>409,4</b>	<b>400,7</b>	<b>402,8</b>	<b>406,6</b>
Bułgaria	96,0	95,1	98,4	105,3	105,6	108,5	111,9	111,2	107,0	106,0	103,8	99,0	93,5	94,4
Chorwacja	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	63,8
Cypr	10,2	11,0	12,0	13,4	13,6	12,5	12,2	12,5	12,7	12,9	13,0	13,4	12,8	12,5
Czechy	138,4	140,0	140,6	135,9	132,9	128,6	123,4	122,7	119,1	115,4	110,5	106,6	106,5	106,2
Estonia	20,2	19,8	19,4	18,5	17,7	17,3	17,1	16,7	16,0	14,4	13,8	13,9	14,0	14,2
Litwa	56,1	53,8	52,0	53,8	53,3	52,0	51,4	51,0	47,9	44,1	43,8	42,5	41,4	41,8
Łotwa	36,1	36,5	38,6	35,4	35,8	35,7	35,4	33,2	30,9	25,9	25,5	24,7	25,7	26,1
Malta	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.
Rumunia	214,4	204,8	200,0	200,2	203,6	204,6	206,2	207,6	206,7	192,8	186,4	188,4	185,4	187,2
Słowacja	50,4	49,3	47,8	45,6	42,8	40,6	38,4	37,8	37,0	36,7	40,8	40,2	40,5	38,2
Słowenia	22,1	22,1	23,2	22,0	20,9	20,9	19,7	19,0	17,8	16,4	15,9	15,2	15,2	15,3
Węgry	122,7	129,4	135,6	136,9	128,3	119,4	114,0	109,2	107,0	101,8	100,7	98,8	100,4	101,3
<b>UE-15</b>	<b>3407,3</b>	<b>3323,3</b>	<b>3306,1</b>	<b>3328,0</b>	<b>3319,0</b>	<b>3289,1</b>	<b>3248,2</b>	<b>3250,7</b>	<b>3170,8</b>	<b>3141,1</b>	<b>3234,7</b>	<b>3212,3</b>	<b>3190,3</b>	<b>3227,6</b>
<b>UE-12/13</b>	<b>1196,6</b>	<b>1181,8</b>	<b>1182,6</b>	<b>1176,6</b>	<b>1178,0</b>	<b>1161,7</b>	<b>1138,0</b>	<b>1145,3</b>	<b>1122,9</b>	<b>1081,8</b>	<b>1063,6</b>	<b>1043,4</b>	<b>1038,2</b>	<b>1107,6</b>
<b>UE-27/28</b>	<b>4603,9</b>	<b>4505,1</b>	<b>4488,7</b>	<b>4504,6</b>	<b>4497,0</b>	<b>4450,8</b>	<b>4386,2</b>	<b>4396,0</b>	<b>4293,7</b>	<b>4222,9</b>	<b>4298,3</b>	<b>4255,7</b>	<b>4228,5</b>	<b>4335,2</b>

Źródło: obliczenia własne na podstawie danych Eurostat.

Aneks 4.4. Liczba firm produkujących żywność, napoje i wyroby tytoniowe (w tys.)

Kraje	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013
Austria	4,39	4,26	4,36	4,38	4,33	4,13	4,07	4,06	4,01	3,96	3,92	3,84	3,80	3,73
Belgia	8,69	8,48	8,44	7,86	8,21	8,37	8,16	8,08	8,00	7,66	7,70	7,84	7,14	6,93
Dania	1,91	1,86	1,85	1,76	1,78	1,77	1,76	1,72	1,72	1,65	1,62	1,61	1,59	1,63
Finlandia	1,97	1,96	1,94	1,91	1,89	1,85	1,83	1,84	1,82	1,77	1,73	1,75	1,74	1,73
Francja	67,85	66,93	66,35	68,56	68,15	65,45	64,76	67,92	62,22	60,04	59,80	59,41	60,59	58,87
Grecja	14,80	14,50	14,50	14,48	14,80	16,90	16,68	16,37	16,36	16,70	16,23	15,78	14,51	14,45
Hiszpania	32,88	31,71	30,91	30,09	29,86	29,70	29,16	28,91	28,77	27,49	28,03	27,77	27,62	27,16
Holandia	5,06	5,10	4,82	4,78	4,56	4,58	4,48	4,38	4,28	4,40	4,56	4,49	4,77	5,03
Irlandia	0,68	0,69	0,70	0,67	0,60	0,56	0,57	0,58	0,64	0,59	0,58	0,67	0,70	0,62
Luksemburg	0,22	0,21	0,21	0,20	0,19	0,19	0,18	0,18	0,17	0,17	0,17	0,16	0,16	0,15
Niemcy	36,10	35,55	34,32	35,41	32,61	33,39	32,53	32,72	31,58	32,95	32,94	32,24	31,14	31,10
Portugalia	8,72	8,49	8,57	8,54	9,50	10,13	11,21	11,35	11,43	11,19	10,85	10,73	10,49	10,42
Szwecja	2,97	2,98	2,99	3,19	3,26	3,56	3,50	3,45	3,40	3,40	3,49	3,60	3,72	3,80
Wielka Brytania	7,90	7,72	7,54	7,28	7,07	7,06	6,99	7,10	7,46	7,28	7,37	7,50	7,82	8,24
Włochy	68,97	68,16	69,87	69,97	70,08	66,00	60,90	60,60	60,33	57,75	57,14	58,08	58,00	57,20
<b>Polska</b>	<b>20,23</b>	<b>19,00</b>	<b>18,00</b>	<b>17,99</b>	<b>18,29</b>	<b>17,60</b>	<b>16,85</b>	<b>15,35</b>	<b>16,06</b>	<b>14,25</b>	<b>14,28</b>	<b>13,73</b>	<b>14,36</b>	<b>12,66</b>
Bułgaria	6,39	6,29	6,24	6,41	6,37	6,06	5,74	5,41	5,10	5,45	5,52	5,61	5,68	5,85
Chorwacja	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	3,24
Cypr	0,97	1,02	1,01	1,03	1,03	1,00	1,00	1,00	0,98	0,98	0,86	0,85	0,80	0,80
Czechy	5,76	5,38	6,27	6,49	6,09	6,65	6,56	6,56	6,61	7,22	7,70	8,34	8,53	8,42
Estonia	0,48	0,47	0,45	0,45	0,44	0,45	0,43	0,45	0,41	0,40	0,39	0,41	0,44	0,49
Litwa	1,67	1,68	1,58	1,37	1,23	1,43	1,32	1,26	1,25	1,18	1,21	1,30	1,47	1,47
Łotwa	0,82	0,79	0,91	0,86	0,79	0,72	0,72	0,72	0,72	0,70	0,79	0,79	0,91	0,96
Malta	0,55	0,56	0,57	0,50	0,46	0,40	0,40	0,40	0,38	0,42	0,42	0,42	0,50	0,50
Rumunia	10,09	9,95	10,64	10,71	10,91	10,85	10,60	10,03	9,61	9,27	8,60	8,17	8,36	8,57
Słowacja	0,74	0,86	0,78	0,82	0,81	0,82	0,81	0,82	0,86	0,84	0,90	0,90	2,80	2,78
Słowenia	1,01	1,38	0,97	0,80	0,84	0,86	0,95	0,99	1,08	1,11	1,18	1,28	1,37	1,94
Węgry	7,36	7,20	7,10	7,25	6,97	6,97	6,70	6,65	6,71	6,59	6,65	6,75	6,73	6,58
<b>UE-15</b>	<b>263,11</b>	<b>258,6</b>	<b>257,37</b>	<b>259,08</b>	<b>256,89</b>	<b>253,64</b>	<b>246,78</b>	<b>249,26</b>	<b>242,19</b>	<b>237,00</b>	<b>236,13</b>	<b>235,47</b>	<b>233,79</b>	<b>231,06</b>
<b>UE-12/13</b>	<b>56,07</b>	<b>54,58</b>	<b>54,52</b>	<b>54,68</b>	<b>54,23</b>	<b>53,81</b>	<b>52,08</b>	<b>49,64</b>	<b>49,77</b>	<b>48,41</b>	<b>48,50</b>	<b>50,60</b>	<b>51,95</b>	<b>54,26</b>
<b>UE-27/28</b>	<b>319,18</b>	<b>313,18</b>	<b>311,89</b>	<b>313,76</b>	<b>311,12</b>	<b>307,45</b>	<b>298,86</b>	<b>298,90</b>	<b>291,96</b>	<b>285,41</b>	<b>284,63</b>	<b>286,07</b>	<b>285,74</b>	<b>285,32</b>

Źródło: obliczenia własne na podstawie danych Eurostat.

Aneks 4.5. Wydajność pracy w dziale produkcji żywności, napojów i wyrobów tytoniowych  
(w cenach porównywalnych, w tys. euro/zatrudnionego)

Kraje	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013
Austria	139,5	136,8	149,1	150,9	154,2	162,4	166,4	181,5	193,5	205,5	215,1	220,2	227,3	230,2
Belgia	271,0	292,1	303,3	308,0	306,8	309,2	327,8	342,0	355,9	363,7	383,1	428,2	423,1	447,8
Dania	157,4	170,5	177,2	182,9	195,4	205,0	212,8	214,3	214,3	215,6	249,1	263,8	252,0	250,8
Finlandia	159,7	166,7	172,2	170,9	189,8	192,4	205,2	213,9	210,3	196,9	208,0	215,4	231,2	234,2
Francja	196,7	206,6	212,7	203,0	199,2	209,4	212,9	224,0	252,6	203,4	214,5	232,1	247,8	226,5
Grecja	158,5	167,7	175,4	170,5	178,5	168,6	153,1	178,1	190,5	182,4	191,9	209,3	173,7	179,6
Hiszpania	207,2	223,9	230,2	229,4	244,0	249,0	257,6	274,2	273,8	256,7	270,7	291,6	306,9	308,7
Holandia	301,4	303,0	303,1	327,8	360,1	360,9	375,0	422,1	435,0	391,2	382,8	430,1	444,2	409,7
Irlandia	332,7	319,5	324,2	350,7	376,8	418,8	411,5	417,6	432,4	434,9	513,1	525,1	539,6	581,6
Luksemburg	119,1	122,0	139,5	120,0	134,6	137,3	137,3	137,3	137,3	117,7	137,3	140,0	.	134,6
Niemcy	143,7	162,5	162,9	165,1	184,6	178,3	196,2	203,4	203,8	198,5	194,5	206,7	211,6	212,3
Portugalia	124,1	133,9	133,0	123,9	130,0	132,4	138,6	146,1	164,2	141,5	143,4	151,1	170,9	168,3
Szwecja	163,1	175,5	162,4	172,5	181,0	188,1	201,0	208,4	222,4	208,1	209,1	208,2	228,3	227,4
Wielka Brytania	175,8	185,5	195,0	195,0	212,2	211,4	226,8	222,7	255,0	260,7	247,1	243,0	257,6	271,5
Włochy	272,3	320,7	307,7	292,6	291,2	284,5	272,5	292,3	314,9	299,2	299,4	322,5	351,2	348,8
<b>Polska</b>	<b>112,8</b>	<b>103,8</b>	<b>113,5</b>	<b>135,5</b>	<b>141,2</b>	<b>146,8</b>	<b>160,2</b>	<b>174,4</b>	<b>172,5</b>	<b>171,2</b>	<b>179,3</b>	<b>204,4</b>	<b>224,2</b>	<b>224,6</b>
Bulgaria	62,5	65,2	67,1	67,4	75,6	80,2	88,5	98,0	107,5	95,3	100,2	109,1	118,7	122,9
Chorwacja	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.
Cypr	98,0	109,1	100,0	82,1	88,2	104,0	114,8	160,0	157,5	147,3	107,7	111,6	125,0	128,0
Czechy	130,8	124,3	120,2	133,2	144,5	152,4	153,2	158,9	156,2	149,1	144,8	160,4	170,9	178,0
Estonia	69,3	65,7	72,2	75,7	90,4	98,3	99,4	107,8	112,5	111,1	123,2	130,0	135,7	140,9
Litwa	57,0	66,9	71,2	74,4	76,9	78,9	89,5	100,0	102,3	93,0	116,4	136,5	152,2	153,1
Łotwa	55,4	57,5	57,0	65,0	69,8	70,0	73,5	81,3	84,1	84,9	94,1	105,1	105,1	107,3
Malta	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.
Rumunia	60,6	68,8	70,0	73,4	80,6	77,2	84,4	92,5	102,1	100,6	105,2	110,4	125,7	110,0
Słowacja	93,3	99,4	110,9	105,3	109,8	110,8	122,4	127,0	143,2	119,9	115,2	131,9	138,3	149,2
Słowenia	99,6	99,6	94,8	104,6	110,1	110,1	126,9	121,1	134,8	128,1	132,1	151,0	151,3	143,8
Węgry	109,2	122,9	113,6	124,2	125,5	126,5	147,4	137,4	154,2	145,4	151,9	168,0	182,3	180,7
<b>UE-15</b>	<b>190,3</b>	<b>207,6</b>	<b>210,5</b>	<b>208,6</b>	<b>219,5</b>	<b>220,5</b>	<b>229,5</b>	<b>240,4</b>	<b>254,5</b>	<b>239,3</b>	<b>241,3</b>	<b>256,2</b>	<b>268,0</b>	<b>265,5</b>
<b>UE-12/13</b>	<b>94,7</b>	<b>95,3</b>	<b>98,1</b>	<b>109,1</b>	<b>115,3</b>	<b>118,4</b>	<b>128,1</b>	<b>137,4</b>	<b>141,8</b>	<b>137,6</b>	<b>143,2</b>	<b>159,8</b>	<b>174,9</b>	<b>170,2</b>
<b>UE-27/28</b>	<b>165,4</b>	<b>178,1</b>	<b>180,8</b>	<b>182,6</b>	<b>192,2</b>	<b>193,8</b>	<b>203,2</b>	<b>213,6</b>	<b>225,1</b>	<b>213,2</b>	<b>217,0</b>	<b>232,5</b>	<b>245,2</b>	<b>241,2</b>

Źródło: obliczenia własne na podstawie danych Eurostat.

Aneks 4.6. Średnia wartość obrotów 1 firmy przemysłu spożywczego (w cenach porównywalnych, w mln euro)

Kraje	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013
Austria	2,41	2,44	2,57	2,56	2,66	2,88	3,00	3,28	3,54	3,79	4,01	4,32	4,55	4,75
Belgia	2,90	3,23	3,31	3,55	3,42	3,32	3,60	3,92	4,08	4,32	4,47	5,01	5,28	5,82
Dania	7,28	8,06	8,16	8,64	8,65	8,76	8,69	8,84	8,72	7,88	8,83	9,01	9,94	9,75
Finlandia	3,30	3,57	3,51	3,56	3,76	3,84	3,88	4,18	4,51	4,29	4,51	4,69	5,11	5,14
Francja	1,72	1,88	1,97	1,82	1,80	1,90	1,96	1,96	2,13	1,98	2,15	2,33	2,36	2,28
Grecja	0,70	0,75	0,79	0,77	0,82	0,69	0,67	0,81	0,86	0,81	0,87	1,01	0,96	1,01
Hiszpania	2,21	2,49	2,65	2,73	2,97	3,14	3,31	3,51	3,56	3,36	3,46	3,74	3,90	3,98
Holandia	8,64	8,67	9,00	9,02	10,04	9,72	10,58	12,19	12,83	11,32	10,57	11,83	11,59	10,24
Irlandia	23,82	23,48	23,57	26,12	29,83	32,68	31,40	31,03	27,50	28,31	33,79	30,00	32,14	36,77
Luksemburg	2,27	2,38	2,86	3,00	3,68	3,68	3,89	3,89	4,12	3,53	4,12	4,38	0,00	4,67
Niemcy	3,49	3,64	3,79	3,84	4,67	4,39	4,77	4,96	5,23	4,61	4,95	5,30	5,78	5,86
Portugalia	1,44	1,55	1,48	1,49	1,38	1,35	1,29	1,38	1,52	1,34	1,39	1,46	1,62	1,62
Szwecja	3,60	3,79	3,81	3,57	3,62	3,29	3,49	3,59	3,79	3,47	3,44	3,44	3,47	3,37
Wielka Brytania	11,76	12,23	12,61	12,97	14,13	13,87	14,28	13,66	14,45	14,71	14,26	13,68	13,27	13,29
Włochy	1,30	1,54	1,44	1,42	1,44	1,51	1,62	1,76	1,85	1,82	1,84	1,90	2,05	2,11
<b>Polska</b>	<b>2,40</b>	<b>2,29</b>	<b>2,62</b>	<b>3,09</b>	<b>3,27</b>	<b>3,52</b>	<b>3,88</b>	<b>4,82</b>	<b>4,52</b>	<b>4,99</b>	<b>5,14</b>	<b>5,97</b>	<b>6,29</b>	<b>7,21</b>
Bułgaria	0,94	0,99	1,06	1,11	1,26	1,44	1,72	2,01	2,25	1,85	1,88	1,93	1,95	1,98
Chorwacja	•	•	•	•	•	•	•	•	•	•	•	•	•	•
Cypr	1,03	1,18	1,19	1,07	1,17	1,30	1,40	2,00	2,04	1,94	1,63	1,76	2,00	2,00
Czechy	3,14	3,23	2,70	2,79	3,15	2,95	2,88	2,97	2,81	2,38	2,08	2,05	2,13	2,24
Estonia	2,92	2,77	3,11	3,11	3,64	3,78	3,95	4,00	4,39	4,00	4,36	4,39	4,32	4,08
Litwa	1,92	2,14	2,34	2,92	3,33	2,87	3,48	4,05	3,92	3,47	4,21	4,46	4,29	4,35
Łotwa	2,44	2,66	2,42	2,67	3,16	3,47	3,61	3,75	3,61	3,14	3,04	3,29	2,97	2,92
Malta	•	•	•	•	•	•	•	•	•	•	•	•	•	•
Rumunia	1,29	1,42	1,32	1,37	1,50	1,46	1,64	1,91	2,20	2,09	2,28	2,55	2,79	2,40
Słowacja	6,35	5,70	6,79	5,85	5,80	5,49	5,80	5,85	6,16	5,24	5,22	1,80	2,00	2,05
Słowenia	1,18	1,59	2,27	2,88	2,74	2,67	2,63	2,32	2,22	1,89	1,78	1,80	1,68	1,13
Węgry	1,82	2,21	2,17	2,34	2,31	2,17	2,51	2,26	2,46	2,25	2,30	2,46	2,72	2,78
<b>UE-15</b>	<b>2,46</b>	<b>2,67</b>	<b>2,70</b>	<b>2,68</b>	<b>2,84</b>	<b>2,86</b>	<b>3,02</b>	<b>3,14</b>	<b>3,33</b>	<b>3,17</b>	<b>3,31</b>	<b>3,49</b>	<b>3,66</b>	<b>3,71</b>
<b>UE-12/13</b>	<b>2,02</b>	<b>2,06</b>	<b>2,13</b>	<b>2,35</b>	<b>2,50</b>	<b>2,56</b>	<b>2,80</b>	<b>3,17</b>	<b>3,20</b>	<b>3,08</b>	<b>3,14</b>	<b>3,29</b>	<b>3,50</b>	<b>3,47</b>
<b>UE-27/28</b>	<b>2,39</b>	<b>2,56</b>	<b>2,60</b>	<b>2,62</b>	<b>2,78</b>	<b>2,81</b>	<b>2,98</b>	<b>3,14</b>	<b>3,31</b>	<b>3,16</b>	<b>3,28</b>	<b>3,46</b>	<b>3,63</b>	<b>3,66</b>

Źródło: obliczenia własne na podstawie danych Eurostat.



Aneks 4.7. Zatrudnienie jednej firmy przemysłu spożywczego (liczba osób/1 firmę)

Kraje	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013
Austria	17,3	17,8	17,2	16,9	17,2	17,7	18,0	18,1	18,3	18,4	18,6	19,6	20,0	20,6
Belgia	10,7	11,1	10,9	11,5	11,2	10,7	11,0	11,5	11,5	11,9	11,7	11,7	12,5	13,0
Dania	46,2	47,3	46,1	47,2	44,3	42,7	40,9	41,6	40,7	36,5	35,4	34,1	39,4	38,9
Finlandia	20,7	20,2	20,4	20,8	19,8	19,9	18,9	19,6	21,4	21,8	21,7	21,8	22,1	22,0
Francja	8,7	9,1	9,3	9,0	9,0	9,1	9,2	8,7	8,5	9,7	10,0	10,1	9,5	10,1
Grecja	4,4	4,5	4,5	4,5	4,6	4,1	4,3	4,5	4,5	4,4	4,6	4,8	5,6	5,6
Hiszpania	10,7	11,1	11,5	11,9	12,2	12,6	12,9	12,8	13,0	13,1	12,8	12,8	12,7	12,9
Holandia	28,7	28,6	29,7	27,5	27,9	26,9	28,2	28,9	29,5	28,9	27,6	27,5	26,1	25,0
Irlandia	71,6	73,5	72,7	74,5	79,2	78,0	76,3	74,3	63,6	65,1	65,9	57,1	59,6	63,2
Luksemburg	19,1	19,5	20,5	25,0	27,4	26,8	28,3	28,3	30,0	30,0	30,0	31,3	.	34,7
Niemcy	24,3	22,4	23,3	23,3	25,3	24,6	24,6	24,4	25,7	23,2	25,4	25,7	27,3	27,6
Portugalia	11,6	11,6	11,1	12,0	10,6	10,2	9,3	9,5	9,3	9,5	9,7	9,7	9,5	9,6
Szwecja	22,1	21,6	23,5	20,7	20,0	17,5	17,3	17,2	17,1	16,7	16,4	16,5	15,2	14,8
Wielka Brytania	66,9	65,9	64,7	66,5	66,6	65,6	63,0	61,3	56,7	56,4	57,7	56,3	51,5	48,9
Włochy	4,8	4,8	4,7	4,8	5,0	5,3	6,0	6,0	5,9	6,1	6,1	5,9	5,8	6,1
<b>Polska</b>	<b>21,3</b>	<b>22,1</b>	<b>23,1</b>	<b>22,8</b>	<b>23,2</b>	<b>24,0</b>	<b>24,2</b>	<b>27,6</b>	<b>26,2</b>	<b>29,2</b>	<b>28,7</b>	<b>29,2</b>	<b>28,1</b>	<b>32,1</b>
Bulgaria	15,0	15,1	15,8	16,4	16,6	17,9	19,5	20,6	21,0	19,4	18,8	17,6	16,5	16,1
Chorwacja	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	19,7
Cypr	10,5	10,8	11,9	13,0	13,2	12,5	12,2	12,5	13,0	13,2	15,1	15,8	16,0	15,6
Czechy	24,0	26,0	22,4	20,9	21,8	19,3	18,8	18,7	18,0	16,0	14,4	12,8	12,5	12,6
Estonia	42,1	42,1	43,1	41,1	40,2	38,4	39,8	37,1	39,0	36,0	35,4	33,8	31,8	29,0
Litwa	33,6	32,0	32,9	39,3	43,3	36,4	38,9	40,5	38,3	37,4	36,2	32,7	28,2	28,4
Łotwa	44,0	46,2	42,4	41,2	45,3	49,6	49,2	46,1	42,9	37,0	32,3	31,3	28,2	27,2
Malta	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.
Rumunia	21,2	20,6	18,8	18,7	18,7	18,9	19,5	20,7	21,5	20,8	21,7	23,1	22,2	21,8
Słowacja	68,1	57,3	61,3	55,6	52,8	49,5	47,4	46,1	43,0	43,7	45,3	13,6	14,5	13,7
Słowenia	21,9	16,0	23,9	27,5	24,9	24,3	20,7	19,2	16,5	14,8	13,5	11,9	11,1	7,9
Węgry	16,7	18,0	19,1	18,9	18,4	17,1	17,0	16,4	15,9	15,4	15,1	14,6	14,9	15,4
<b>UE-15</b>	<b>13,0</b>	<b>12,9</b>	<b>12,8</b>	<b>12,8</b>	<b>12,9</b>	<b>13,0</b>	<b>13,2</b>	<b>13,0</b>	<b>13,1</b>	<b>13,3</b>	<b>13,7</b>	<b>13,6</b>	<b>13,6</b>	<b>14,0</b>
<b>UE-12/13</b>	<b>21,3</b>	<b>21,7</b>	<b>21,7</b>	<b>21,5</b>	<b>21,7</b>	<b>21,6</b>	<b>21,9</b>	<b>23,1</b>	<b>22,6</b>	<b>22,3</b>	<b>21,9</b>	<b>20,6</b>	<b>20,0</b>	<b>20,4</b>
<b>UE-27/28</b>	<b>14,4</b>	<b>14,4</b>	<b>14,4</b>	<b>14,4</b>	<b>14,5</b>	<b>14,5</b>	<b>14,7</b>	<b>14,7</b>	<b>14,7</b>	<b>14,8</b>	<b>15,1</b>	<b>14,9</b>	<b>14,8</b>	<b>15,2</b>

Źródło: obliczenia własne na podstawie danych Eurostat.

## Bibliografia

Ambroziak Ł., Bułkowska M., *Całościowe Gospodarcze i Handlowe Porozumienie z Kanadą (CETA) oraz Transatlantyckie Partnerstwo w dziedzinie Handlu i Inwestycji (TTIP) a konkurencyjność polskich producentów żywności*, [w:] I. Szczepaniak (red.), *Konkurencyjność polskich producentów żywności i jej determinanty (I)*, seria „Program Wieloletni 2015-2019”, nr 11, Warszawa 2015.

Ambroziak Ł., Bułkowska M., *Role of Poland in foreign trade in agri-food products of the European Union*, [w:] I. Szczepaniak (red.), *Assessment of the competitiveness of Polish food producers in the European Union*, seria „Program Wieloletni 2011-2014”, nr 126.1, Warszawa 2014.

*Bariery pozataryfowe dla polskich eksporterów żywności w UE*, www.pwc.com.

„Biuletyn Statystyczny GUS” różne numery z lat 2000-2015.

*Budżety gospodarstw domowych w 2014 roku (oraz z lat 2000-2013)*, Informacje i opracowania statystyczne, GUS, Warszawa 2015 (2001-2014).

Chechelski P., *Ewolucja łańcucha żywnościowego*, [w:] I. Szczepaniak i K. Firlej (red.), *Przemysł spożywczy – makrootoczenie, inwestycje, ekspansja zagraniczna*, Wyd. UE Kraków, IERiGŻ-PIB, Kraków–Warszawa 2015.

Czyżewski A., Poczta-Wajda A., *Polityka rolna w warunkach globalizacji*, PWE, Warszawa 2011.

*Data & Trends of the European Food and Drink Industry 2009*, CIAA, Bruksela, Marzec 2010.

*Data & Trends of the European Food and Drink Industry 2013-2014*, Food Drink Europe, Bruksela, Maj 2014.

Drucker P., *Zarządzanie w czasach burzliwych*, Czytelnik i AE Kraków, Kraków 1995.

Dybowski G., Rycombel D., *Światowy rynek wieprzowiny i drobiu na tle bilansu zbóż i pasz*, seria „Program Wieloletni 2011-2014”, nr 17, IERiGŻ-PIB, Warszawa 2011.

Godziński L., *TTIP: Koszmar niejawnej globalizacji*, 2015, <http://biznes.interia.pl>.

Gulbicka B., *Wyżywienie – poziom i różnicowanie*, [w:] A. Woś (red.), *Analiza produkcyjno-ekonomicznej sytuacji rolnictwa i gospodarki żywnościowej w 2001 roku*, IERiGŻ, Warszawa 2002.

<http://www.inwestor.msp.gov.pl>.

Kaliszuk E. (red.), *Dziesięć lat Polski w Unii Europejskiej*, IBRKK, Warszawa 2014.

Kołożyn-Krajewska D., Sikora T., *Zarządzanie bezpieczeństwem żywności. Teoria i praktyka*, Wydawnictwo C.H. Beck, Warszawa 2010.

Kulawik J., *Globalne i europejskie determinanty WPR*, „Zagadnienia Ekonomiki Rolnej” 2015, nr 4.

Kwasek M. (red.), *Z badań nad rolnictwem społecznie zrównoważonym (33). Analiza bezpieczeństwa żywnościowego Polski*, seria „Program Wieloletni 2015-2019”, nr 19, IERiGŻ-PIB, Warszawa 2015.

Kwasek M., *Tendencje w spożyciu żywności w krajach rozwijających się na tle rozwoju społeczno-gospodarczego*, seria „Program Wieloletni 2005-2009”, nr 123, IERiGŻ-PIB, Warszawa 2009.

Kwasek M., *Wzorce konsumpcji żywności w Polsce*, seria „Studia i Monografie”, nr 153, IERiGŻ-PIB, Warszawa 2012.

Kwasek M., *Zmiany we wzorcach konsumpcji żywności na świecie w I dekadzie XXI wieku*, [w:] P. Chechelski (red.), *Zmiany zachodzące w otoczeniu przemysłu spożywczego pod wpływem globalizacji. Wybrane zagadnienia*, IERiGŻ-PIB, Warszawa 2015, materiał niepublikowany.

Luderer B., Nollau V., Veters K., *Mathematical Formulas for Economists*, Springer, Chemnitz, Dresden 2009.

*Mały Rocznik Statystyczny 2015*, GUS, Warszawa 2015.

Morkis G. (red.), *Ekonomiczne efekty rozwoju systemów zarządzania jakością i ich wpływ na konkurencyjność polskich przedsiębiorstw przemysłu spożywczego*, seria „Program Wieloletni 2005-2009”, nr 157, IERiGŻ-PIB, Warszawa 2009.

Morkis G., Sikora T., *Systemy zapewnienia i zarządzania bezpieczeństwem i jakością żywności oraz stan ich wdrożenia w przemyśle spożywczym*, [w:] I. Szczepaniak i K. Firlej (red.), *Przemysł spożywczy – makrootoczenie, inwestycje, ekspansja zagraniczna*, UEK i IERiGŻ-PIB, Kraków–Warszawa 2015.

Morkis G., *Stosowanie systemów zarządzania jakością a konkurencyjność przedsiębiorstw przemysłu spożywczego*, [w:] I. Szczepaniak (red.), *Monitoring i ocena konkurencyjności polskich producentów żywności (5). Synteza*, seria „Program Wieloletni 2011-2014”, nr 115, IERiGŻ-PIB, Warszawa 2014.

Pacana A., Stadnicka D., *Wdrażanie i audytowanie systemów zarządzania jakością zgodnych z normą ISO 9001:2000*, Oficyna Wydawnicza Politechniki Rzeszowskiej, Rzeszów 2006.

Pawlak M., *Spóźniona Unia Europejska*, „Rzeczpospolita” z 10.11.2015 r.

Pilcer H., *Globalizacja – wyzwania i zagrożenia w sferze społeczno-kulturowej*, [w:] J. Skalik (red.), *Zmiana warunkiem sukcesu. Integracja, globalizacja, regionalizacja – wyzwania dla przedsiębiorstw*, seria „Prace Naukowe AE we Wrocławiu” 2002, nr 963, Wyd. AE we Wrocławiu, Wrocław.

„Popyt na żywność. Stan i perspektywy”, nr 16, seria „Analizy Rynkowe” 2015, IERiGŻ-PIB, ARR, MRiRW, Warszawa.

Porter M.E., *Strategia konkurencji. Metody analizy sektorów i konkurentów*, PWE, Warszawa 1999.

*Rachunki narodowe i PKB*, <http://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php/National-accounts>.

*Roczniki Statystyczne GUS z lat 2001-2014*.

*Rocznik Statystyczny Przemysłu 2013*, GUS, Warszawa 2013.

Rowiński J., Bułkowska M., *Polska jako eksporter produktów rolno-spożywczych na rynek UE*, „Przemysł Spożywczy” 2010, nr 7-8.

Rowiński J., *Wpływ integracji z Unią Europejską na handel zagraniczny artykułami rolno-spożywczymi*, [w:] R. Urban (red.), *Stan polskiej gospodarki żywnościowej po przystąpieniu do Unii Europejskiej. Raport 6 (synteza)*, seria „Program Wieloletni 2005-2009”, nr 145, IERiGŻ-PIB, Warszawa 2009.

Rozporządzenie Ministra Rolnictwa i Rozwoju Wsi z dnia 8 czerwca 2010 r. w sprawie szczegółowych warunków uznania działalności marginalnej, lokalnej i ograniczonej, Dz.U. z 2010 r., Nr 113, poz. 753.

Rozporządzenie Ministra Rolnictwa i Rozwoju Wsi z dnia 27 lipca 2007 r. w sprawie ogólnych odstępstw od wymagań higienicznych w zakładach produkujących żywność tradycyjną pochodzenia zwierzęcego, Dz.U. z 2007 r., Nr 146, poz. 1024.

Rozporządzenie Ministra Zdrowia z dnia 18 lutego 2009 r. w sprawie ogólnych odstępstw od wymagań higienicznych w zakładach produkujących żywność tradycyjną pochodzenia niezwierzęcego, Dz.U. z 2009 r., Nr 37, poz. 294.

Rozporządzenie Nr 178/2002/WE Parlamentu Europejskiego i Rady Europy z dnia 28 stycznia 2002 r. ustanawiające ogólne zasady i wymagania prawa żywnościowego, powołujące Urząd ds. Bezpieczeństwa Żywności ustanawiające procedury w zakresie bezpieczeństwa żywności.

Rozporządzenie Nr 853/2004/WE Parlamentu Europejskiego i Rady Europy z dnia 29 kwietnia 2004 r. ustanawiające szczególne przepisy dotyczące higieny w odniesieniu do żywności pochodzenia zwierzęcego.

Rozporządzenie Nr 852/2004/WE z dnia 29 kwietnia 2004 r. w sprawie higieny środków spożywczych.

Rozporządzenie Parlamentu Europejskiego i Rady (UE) nr 549/2013 z dnia 21 maja 2013 r. w sprawie europejskiego systemu rachunków narodowych i regionalnych w Unii Europejskiej, Dz.Urz. L 174.

„Rynek Ryb. Stan i perspektywy”, nr 1-23, seria „Analizy Rynkowe” z lat 2004-2015, IERiGŻ-PIB, ARR, MRiRW, Warszawa.

*Rynek wewnętrzny w 2000 roku (i w kolejnych latach 2001-2014)*, Informacje i opracowania statystyczne, GUS, Warszawa 2001 (2002-2015).

Sidorowicz L., *Ekonomiczne konsekwencje funkcjonowania granic państwowych*, Wyższa Szkoła Administracji Publicznej w Białymstoku, Białystok 2009.

Siemionczyk G., *Handel rozrusza gospodarkę*, „Rzeczpospolita” z 27.10.2015 r.

Sikora T., *Żywność gwarantowanej jakości*, „Przemysł Spożywczy” 1995, nr 6.

*Stan wdrożenia systemów zapewnienia bezpieczeństwa zdrowotnego żywności i systemów zarządzania jakością w przemyśle spożywczym*, [w:] R. Mroczek (red.), *Procesy dostosowawcze polskiego przemysłu spożywczego do zmieniającego się otoczenia rynkowego (2)*, seria „Program Wieloletni 2011-2014”, nr 35, IERiGŻ-PIB, Warszawa 2012.

Szczepaniak I., *Wyniki handlu zagranicznego produktami rolno-spożywczymi*, [w:] I. Szczepaniak (red.), *Monitoring i ocena konkurencyjności polskich producentów żywności (2)*, seria „Program Wieloletni 2011-2014”, nr 40, IERiGŻ-PIB, Warszawa 2012.

Szczepaniak I., *Wyniki handlu zagranicznego produktami rolno-spożywczymi*, [w:] I. Szczepaniak (red.), *Monitoring i ocena konkurencyjności polskich producentów żywności (5). Synteza*, seria „Program Wieloletni 2011-2014”, nr 115, Warszawa 2014.

Szymański W., *Interesy i sprzeczności globalizacji. Wprowadzenie do ekonomii ery globalizacji*, Difin, Warszawa 2004.

Szymański W., *Kryzys globalny. Pierwsze przybliżenie*, Difin, Warszawa 2009.

Trafiałek J., Kołożyn-Krajewska D., *Implementacja systemu HACCP w małych zakładach produkujących żywność – wyniki badań prowadzonych w Polsce przed i po akcesji do Unii Europejskiej*, „Żywność. Nauka. Technologia. Jakość” 2006, nr 1(46) Supl., Wydawnictwo Naukowe PTTŻ, Kraków.

Urban R., *Uwarunkowania rozwoju polskiej gospodarki żywnościowej*, „Przemysł Spożywczy” 2014, nr 1.

Ustawa z dnia 25 sierpnia 2006 r. o bezpieczeństwie żywności i żywienia, Dz.U. z 2006 r., Nr 171, poz.1225 z późn. zm. (Dz.U. z 2015 r., poz. 594 – tekst jednolity).

[www.bredirectory.com](http://www.bredirectory.com).

Zorska A., *Ku globalizacji? Przemiany w korporacjach transnarodowych i w gospodarce światowej*, Wyd. PWN, Warszawa 2002.

**EGZEMPLARZ BEZPŁATNY**

*Nakład 770 egz., ark. wyd. 8,5  
Druk i oprawa: EXPOL Włocławek*